અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

[૨૦૧૨] ૧૦ એસ.સી.આર. ૯૫

શ્યામલ ઘોષ

વિ.

પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય

(ક્રિમીનલ અપીલ નં. ૫૦૭ / ૨૦૦૭ અને અન્ય)

૧૧ જુલાઈ, ૨૦૧૨

[એ.કે. પટનાયક અને સ્વતંત્ર કુમાર, ન્યાયમૂર્તિઓ]

દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦:

કલમ ૩૦૨, ૨૦૧, ૩૭૯, ૪૧૧ સાથે કલમ ૩૪ – આઠ આરોપીઓ સામે ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા કાર્યવાહી – એક વ્યક્તિની હત્યા કરીને તથા મૃતદેહને કાપીને શણના કોથળામાં મૂકી તેનો નિકાલ કરવા અંગે – ઘટનાની તુરંત બાદ આરોપીઓ ફરાર થઈ જવું – પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા તેમજ વિવિધ ઘટનાઓના પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ – ગુનામાં ઉપયોગમાં લેવાયેલ હથિયાર અને કાપેલા મૃતદેહને લઈ જવા માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલા વાહનની વસૂલાત – નીચલી અદાલતે તમામ આરોપીઓને દોષિત ઠરાવી તેમને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી – હાઈકોર્ટે કલમ ૩૭૯ સિવાય દોષારોપણ યથાવત્ રાખીને આરોપીઓને આજીવન કારાવાસની સજા ફટકારી અપીલમાં, ઠરાવવામાં આવ્યું: વડી અદાલતનો હુકમ યથાવત્ રાખવામાં આવ્યો – ફરિયાદ પક્ષનો કેસ વિશ્વસનીય અને ભરોસાપાત્ર પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓના પુરાવાથી સમર્થિત થાય છે આરોપીઓની પૃષ્ઠભૂમિ, ઘટનાની તુરંત બાદ ફરાર થઈ જવાના તેમના વર્તન અને ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા કલમ ૩૧૩ હેઠળના તેમના નિવેદનથી પણ ફરિયાદ પક્ષનો કેસ સમર્થિત થાય છે – પુરાવા દ્વારા "છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા"નો સિદ્ધાંત સ્થાપિત થાય છે – ફરિયાદ પક્ષે ઘટનાઓની સાંકળ પણ સાબિત કરી છે :.... ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ કલમ ૩૧૩.

કલમ ૩૪ – સામાન્ય ઈરાદો – તેની લાગુ પ્રસ્તુતતા અને સ્વરૂપ અંગે – ઠરાવાયું: આ જોગવાઈ લાગુ પડે તે માટે બે તત્ત્વો સ્થાપિત થવા આવશ્યક છે, અર્થાત્ સામાન્ય ઈરાદો અને ગુનામાં ભાગીદારી – આ જોગવાઈમાં અન્યના કૃત્ય

માટે પરોક્ષ જવાબદારીનો સમાવેશ થાય છે – તથ્યોના આધારે, બે કરતાં વધુ વ્યક્તિઓની હાજરી, સામાન્ય ઈરાદાના અસ્તિત્વ અને પ્રગટ કૃત્યના આચરણના ઘટકો સ્થાપિત થાય છે.

ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ – કલમ ૧૬૨ સ્પષ્ટીકરણ વિસંગતિ અને ચૂક – કઈ બાબત તેનો અર્થ આપે છે – ઠરાવ્યું કે: કલમ ૧૬૧ હેઠળના નિવેદનમાં કોઈ હકીકત અથવા પરિસ્થિતિનો ઉલ્લેખ ન હોવો ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા મુજબ વિસંગતિ સમાન બની શકે છે – તેમ છતાં, એવો ચૂક વિસંગતિ બને છે કે નહીં તે દરેક કેસમાં હકીકતનો પ્રશ્ન છે. પુરાવામાં વિસંગતિનો સિદ્ધાંત નિરપેક્ષ શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય તેમ નથી અને તેનું ઉદાર અર્થઘટન કરવું જોઈએ જેથી અદાલત પાસે એ નક્કી કરવા માટે યોગ્ય વિવેકાધિકાર રહે કે તે વિસંગતિ છે કે મહત્વપૂર્ણ વિસંગતિ – ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્ર.

ફોજદારી કાર્યવાહી – પુરાવામાં વિરોધાભાસો અને ચૂકો ફરિયાદ પક્ષના કેસપર અસર – ઠરાવ્યું: નગણ્ય સ્વરૂપના નાના વિરોધાભાસો, અસંગતતાઓ અથવા અલંકારિક વધારો, જે ફરિયાદ પક્ષના કેસને અસર કરતા નથી, તે ફરિયાદ પક્ષના કેસને સંપૂર્ણ રીતે નકારવાનો આધાર બની શકતા નથી – ગંભીર વિરોધાભાસો અને ચૂકો, જે ફરિયાદ પક્ષના કેસને મહત્વપૂર્ણ રીતે અસર કરે છે, તેમને સાક્ષીઓના નિવેદનોમાં રહેલી સીમિત ભિન્નતાઓથી સ્પષ્ટ વિરોધાભાસરૂપે સમજવા જોઈએ.

સાક્ષીઓ:

વિરોધી સાક્ષી – નિર્ધારિત થયું: વિરોધી સાક્ષીના નિવેદન પર પણ, જ્યાં સુધી તે ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપે છે ત્યાં સુધી, આધાર રાખી શકાય છે. સંબંધિત સાક્ષી – મૃતક સાથે સંબંધિત સાક્ષીના પુરાવાનો યાંત્રિક રીતે અસ્વીકાર કરવો ન્યાયના વિફળતાને જન્મ આપનાર ગણાશે – તેમ છતાં, આવી સાક્ષીનું મૂલવણ કરતી વખતે અદાલતે સાવચેતી રાખવી આવશ્યક છે.

પુરાવા – સાબિત કરવાનો ભાર – હત્યાનો કેસ – પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા – છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા – ઠરાવ્યું: એકવાર છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા હોવાનો સિદ્ધાંત લાગુ પડે, ત્યારબાદ મૃતકને છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા પછી તેની સાથે શું બન્યું તે અંગે સમજાવવાનો ભાર આરોપી પર આવે છે.

પરિચય ઓળખ પરેડ – સ્વરૂપ વિશે – યોજવામાં નિષ્ફળ થવાની અસર વિશે – ઠેરવવામાં આવેલ: ઓળખ પરેડ તપાસનું એક સાધન છે – તે માત્ર એક સંબંધિત પરિબળ છે, જેનું અન્ય અનુસંગી પરિસ્થિતિઓ અને સમર્થક પુરાવાના પ્રકાશમાં અદાલત દ્વારા પરીક્ષણ થઈ શકે છે – તેનો હેતુ પુરાવાની વિશ્વસનીયતાની કસોટી કરવો અને તેને મજબૂત બનાવવાનો છે – સાવચેતીનો આ નિયમ અપવાદોને આધીન છે – ટિ.આઇ. પરેડ યોજવામાં નિષ્ફળતા, માત્ર તે જ કારણે, અદાલતમાં ઓળખ સંબંધિત પુરાવાને અગ્રાહ્ય અથવા અસ્વીકાર્ય બનાવતી નથી.

તપાસ — ઠરાવ્યું: તપાસમાં રહેલી ખામીઓ, માત્ર પોતાના બળે, નિર્દોષ છૂટકારાનો આધાર બની શકતી નથી.

શબ્દો અને પરિભાષાઓ 'સામાન્ય ઈરાદો ' – તેનો અર્થ, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ ના સંદર્ભમાં.

અપીલકર્તાઓ–આરોપીઓ તથા અન્ય આરોપીઓ સામે એક વ્યક્તિનું મૃત્યુ કરવાના આરોપસર ફરિયાદ પક્ષ દ્ધારા કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ એવો હતો કે મૃતકે પોતાની જમીન પર કેટલીક દુકાનો બાંધેલી હતી. આરોપી વ્યક્તિઓએ દુકાનોના બાંધકામ બદલ 'ટોલા મસ્તાની સલામી'ના હિસાબે મૃતક પાસેથી રૂપિયા ૪૦,૦૦૦૧– ની માંગણી કરી હતી. મૃતકે આ માંગણીને વશ થવાનો ઇનકાર કર્યો અને તેથી આરોપીઓએ તેને મારી નાખવાની ધમકી આપી હતી.

ઘટનાના દિવસે, રાત્રે ૯.૦૦ વાગ્યે, મૃતક પોતાના ધંધા સંદર્ભે સાયકલ પર એક '<;' ખાતે ગયો હતો. ત્યાંથી તે રાત્રે ૧૦.૦૦ વાગ્યે પોતાના ઘરે પરત ફર્યો. રસ્તામાં તેને આરોપીઓએ અટકાવ્યો હતો. આરોપીઓએ ગળું દબાવી તેની હત્યા કરી. ત્યારબાદ, તેમણે તીખા કાપવાના હથિયારથી મૃતદેહના ટુકડા કરી અને તે જને ગણીના થેલાંમાં મૂકી, બીજા દિવસની રાત્રે એક વાનમાં લઈ જઈ કોઈક સ્થળે મૂકી દીધા. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ ૧૫ એ તે ગણીના થેલાં જોયા અને બાબતની જાણ પોલીસને કરી. એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી અને અજાણ્યા દુષ્કર્મીઓ વિરુદ્ધ કલમ ૩૦૨/૨૦૧/૩૪૧ પી.સી. હેઠળ ગુનો નોંધાયો.

મૃતકની પત્ની અને ભાઈએ ગુમ થયાની ડાયરી અહેવાલ નોંધાવ્યો હતો. તેમને મૃતદેહની ઓળખ કરવા પોલીસ સ્ટેશન પર બોલાવવામાં આવ્યા હતા. વાનના

ડ્રાઈવરને ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તેના નિવેદનના આધારે વાન કબજે કરવામાં આવી હતી. તમામ આરોપીઓને જુદી જુદી તારીખોએ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. મૃતક દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલ સાયકલ કબજે કરવામાં આવી હતી. આરોપીઓ વિરુદ્ધ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨, ૨૦૧, ૩૭૯, ૪૧૧ તથા કલમ ૩૪ સાથે આરોપ મુકવામાં આવ્યા હતા. નીચલી અદાલતે તેમને તમામ આરોપોમાં દોષિત ઠેરવી મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી હતી. હાઈકોર્ટે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૯/૩૪ સિવાય તેમની દોષિતતાનો નિષ્કર્ષ યથાવત્ રાખ્યો, મૃત્યુદંડ સંદર્ભનો જવાબ નકારાત્મક આપ્યો અને આર–૧ ને આજીવન કારાવાસ તથા રૂ. ૫૦૦૦/– દંડની સજા ફટકારી હતી. હાલની અપીલો આરોપીઓમાંથી ચાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી હતી.

અપીલકર્તાઓએ અન્ય બાબતો સાથે આ દલીલ કરી હતી કે વર્તમાન મામલો પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાનો મામલો હોવાથી ઘટનાઓની સાંકળ પૂર્ણ થતી નથી; ફરિયાદ પક્ષનો કેસ વિશ્વસનીય ન હતો કારણ કે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ ૧૩ અને ૨૩ ફરી ગયા હતા; કે મહત્વપૂર્ણ સાક્ષીઓ ફરિયાદપક્ષના સાહેદ ૮, ૧૭ અને ૧૯ એ અપીલકર્તા–આરોપી 'એસ.એચ.' નું નામ લીધું ન હતું; કે સાક્ષીઓના પુરાવા નોંધવામાં વિલંબ થયો હતો; કે સંબંધિત સાક્ષીઓના પુરાવાના આધારે દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં; કે એફ.આઈ.આર.માં આરોપીઓના નામ દર્શાવવામાં આવ્યા ન હતા; કે ટી.આઈ. પરેડમાં અપીલકર્તા–આરોપીની ઓળખ થઈ ન હતી; અને તેથી દોષારોપણ ન્યાયસંગત ન હતું. તેમણે એ પણ દલીલ કરી હતી

કે આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૪ આકર્ષિત થતી નથી, કારણ કે તમામ આરોપીઓ તરફથી સામાન્ય આશય અને ભાગીદારી ન હતી.

અપીલો ફગાવીને, અદાલતે

ઠરાવવામાં આવ્યું: ૧.૧. માત્ર એટલું કહેવું યોગ્ય નથી કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાની સંપૂર્ણ કડી સ્થાપિત થઈ નથી, તેથી આરોપીઓને નિર્દોષ છૂટકારાનો હક મળે છે. આ સંપૂર્ણપણે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાનો કેસ નથી. એવા પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ છે જેઓએ મૃત્યુ પામનાર અને આરોપીઓ વચ્ચે થયેલી અથડામણ, આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા મૃત્યુ પામનારનું ગળું દબાવવું, તેમજ મૃત્યુ પામનારના વિચ્છેદિત શરીરના ભાગો ભરેલા ગણીના થેલાંઓને મારુતિ વેનમાં ચડાવવામાં આવતા જોયા હતા. 'છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા'ના સિદ્ધાંતને સ્થાપિત કરતો પુરાવો, તેમજ મૃત્યુ પામનાર સાથે થયેલા ઝઘડા અને તેનું ગળું દબાવવાની ઘટના, જે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૭ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૯ દ્વારા જોવામાં આવી હતી, ત્યારબાદ મૃત્યુ પામનારનું શરીર સાક્ષીઓની હાજરીમાં ટુકડા થયેલ હાલતમાં મળી આવ્યું હતું, તે હકીકતો સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થઈ ગઈ છે. અત્યંત મર્યાદિત હદ સુધી જ આ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાનો કેસ છે અને ફરિયાદ પક્ષે ઘટનાઓની સંપૂર્ણ કડી સાબિત કરી છે. જે સમયે આરોપી વ્યક્તિઓને છેલ્લે મૃત્યુ પામનાર સાથે જોવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ તેના વિચ્છેદિત મૃતદેહની શોધ થઈ, તે વચ્ચેનો સમયગાળો ખૂબ નાનો છે અને તેમાંથી યોગ્ય અનુમાન એ જ નીકળે છે કે મૃત્યુ

પામનારની હત્યા કરવા માટે આરોપીઓ જ જવાબદાર છે. એકવાર 'છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા'નો સિદ્ધાંત લાગુ પડે, ત્યારબાદ તેઓને જીવંત હાલતમાં સાથે જોવામાં આવ્યા પછી મૃત્યુ પામનારને શું થયું તેની સમજ આપવાનો ભાર આરોપીઓ પર હતો. આ બાબતમાં આરોપી વ્યક્તિઓ કોઈ વાજબી/સમભાવ્ય સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે. [પરિચ્છેદ ૪૨] [૧૩૯–ઈ–એચ; ૧૪૦–એ–સી] મૌસમ સિંહ અ રોય અને અન્ય વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (૨૦૦૩)૧૨ સેક ૩૭૭ – ઉલ્લેખિત.

૧.૨. ફરિયાદ પક્ષના પી.ડબ્લ્યુઝ. ૮, ૧૭, ૧૯, ૭, ૯ અને ૧૧ ના નિવેદનો સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત કરે છે કે મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિને અંતિમ વખત આરોપીઓ સાથે જોવામાં આવ્યો હતો અને તેના પર હુમલો કરી તેનું ગળું દબાવી દેવા માટે તેઓ જ જવાબદાર હતા તથા માનવ મૃતદેહના ભાગોને મારુતિ વાનમાં ભરતા પણ તેઓ જ જોવામાં આવ્યા હતા. પરિણામે, ફરિયાદ પક્ષ મુજબ, બંને મહત્વપૂર્ણ પરિસ્થિતિઓ, અર્થાત્ હત્યાનું કરણ તેમજ મૃત્યુ પામેલના મૃતદેહનો નિકાલ, સાબિત થયા છે. [પરા ૨૫] [૧૨૫–એફ–જી]

૧.૩. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૪, ૬, ૮, ૧૭, ૧૯, ૭, ૯, ૧૧, ૨, ૧, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ (ડૉક્ટર) અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૦ ના પુરાવાથી ઘટનાઓની સાંકળ પૂર્ણ થાય છે અને ફરિયાદ પક્ષનો કેસ કોઈપણ વાજબી શંકાથી પર સાબિત થાય છે. મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિ પોતાના ઘરમાંથી રૂપિયા વસૂલ કરવા નીકળ્યાથી લઈને મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિના વિક્ષત મૃતદેહની

મળત સુધીના તથ્યો, કેટલાક પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ સહિત વિવિધ સાક્ષીઓ દ્વારા સાબિત કરવામાં આવ્યા છે. [ફકરો ૩૨] [૧૩૧-અ-બ]

૧.૪. 'છેલ્લે જીવિત જોવામાં આવેલ હોવાનો સિદ્ધાંત' નો પ્રયોગ કરવા માટે, વ્યક્તિને છેલ્લે જીવિત જોવામાં આવેલ સમય અને ત્યારબાદ મૃતક બી. ના મૃત્યુનો તથ્ય પ્રકાશમાં આવ્યો હોય તે વચ્ચે સંભવિત કડી હોવી આવશ્યક છે. આ બે ઘટનાઓ વચ્ચે સમયની યુક્તિસંગત સાન્નિધ્યતા હોવી જોઈએ. કાનૂનની આ પ્રસ્તાવનામાં વિશેષ અપવાદને સ્થાન નથી, પરંતુ જોવાનું એ છે કે આ સિદ્ધાંતનો પ્રયોગ દરેક નિર્દિષ્ટ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ પર આધારિત રીતે કરવો રહે છે. વર્તમાન કેસના તથ્યોમાં, સમયનો પરિબળ એટલો મહત્વપૂર્ણ ભાગ ભજવતો નથી, કારણ કે આ એવો કેસ છે જેમાં આરોપીઓએ મૃતકનું ગળું ઘોંટીને હત્યા કરી હતી તે બાબતના પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ ઉપલબ્ધ હતા, અને તેથી ફરિયાદ પક્ષ પાસેથી એવી અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં કે તે અલગ અને સ્વતંત્ર પુરાવા રજૂ કરીને છેલ્લે જીવિત જોવામાં આવેલ સમય અને મૃત્યુનો સમય સાબિત કરે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ-૧૭ આરોપી અને મૃતક વચ્ચે થયેલા તકરારનો સાક્ષી છે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ-૮ આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા મૃતકનું ગળું ઘોંટવામાં આવ્યું તેની સાક્ષી છે. તે ઉપરાંત, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ-૭, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ-૯ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ-૧૧ માનવ શરીરના અંગો ધરાવતા ગણીના થેલાં આરોપીઓ દ્વારા મારુતિ વાનમાં ચઢાવવામાં આવ્યા હતા તે બાબતના સાક્ષીઓ છે. આથી, આ તથ્યો સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ દ્વારા

સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે. મૃતકના મૃત્યુના પ્રશ્ન સુધી, આ બે ઘટનાઓ, એટલે કે છેલ્લે જીવિત જોવામાં આવેલ હોવું અને મૃતકના મૃત્યુનો તથ્ય જાણમાં આવવો, વચ્ચે ભાગ્યે જ કોઈ સમયાંતર હતું. બધી ઘટનાઓ ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ ની મધરાતે રાત્રે ૧૧.૦૦ થી ૧૨.૦૦ દરમ્યાન બની હતી. [પરા ૫૧, ૫૩ અને ૫૪] [૧૪૪–સી; ૧૪૫–બી–ડી, જી–એચ]

એસ.કે. યુસુફ વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (૨૦૧૧) ૧૧ એસ.સી.સી. ૭૫૪: ૨૦૧૧ (૮) એસ.સી.આર. ૮૩ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

મોહદ. આઝાદ @ સમીન વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (૨૦૦૮)૧૫ એસ.સી.સી. ૪૪૯: ૨૦૦૮ (૧૫) એસ.સી.આર. ૪૬૮; કેન્દ્રિય અન્વેષણ બ્યૂરો મારફતે રાજ્ય વિ. મહેન્દર સિંહ દહિયા (૨૦૧૧) ૩ એસ.સી.સી. ૧૦૯: ૨૦૧૧ (૧) એસ.સી.આર. ૧૧૦૪ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧.૫. આરોપી વ્યક્તિઓનું વર્તન, અર્થાત્ ઘટનાની તારીખ પછી તરત જ ફરાર થઈ જવું, મહત્વપૂર્ણ છે. તેઓ ગામ છોડી ગયા હતા અને સતત ઘણા દિવસો સુધી ઉપલબ્ધ નહોતા. આવા પ્રકારનું ફરાર થવું અને એટલા લાંબા સમયગાળા સુધી ફરાર રહેવું, સંબંધિત વિચારણા છે. ભલે એમ માનવામાં આવે કે માત્ર ફરાર થવું, સ્વયંમાં, આરોપીના દોષિત હોવાની ઉપકલ્પનાને માત્ર અનુરૂપ એવું સકારાત્મક સંજોગ ન ગણાય, કારણ કે નિર્દોષ વ્યક્તિઓ પણ ફોજદારી કેસોમાં ખોટી રીતે સંકળાઈ જવાની ભીતિથી ભાગી જાય તે અજાણ્યું નથી, તેમ છતાં હાલના કેસમાં, પરિસ્થિતિઓના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, સ્પષ્ટ છે કે આરોપીઓનું ફરાર

થવું માત્ર તેમના દોષિત હોવાની ઉપકલ્પનાને અનુરૂપ જ નથી પરંતુ નિશ્ચિત રીતે તેમની તરફ આંગળી પણ દર્શાવે છે. (પરિચ્છેદ ૪૧) (૧૩૮–જી–એચ; ૧૩૯–એ– બી]

રવિન્દ્ર કુમાર પાલ @ દારા સિંહ વિ. રિપબ્લિક ઓફ ઈન્ડિયા (૨૦૧૧) ૨ સેક ૪૪ – આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧.૬. ગુનામાં વપરાયેલ હથિયાર તેમજ મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિના કપાયેલા શરીરના અવયવો લઈ જવા માટે આરોપી વ્યક્તિઓએ જે વાહનનો ઉપયોગ કર્યો હતો તેની પણ બરામદગીઓ થયેલી છે. વધુમાં, મૃત્યુ પામેલની માલિકીની સાયકલની બરામદગી એક નિશ્ચિત કડી પૂરી પાડે છે, કારણ કે તે ત્રણ આરોપીઓના નિવેદનના અનુસંધાને બરામદ કરવામાં આવી હતી. તપાસ અધિકારી, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૮ દ્વારા કરાયેલ બરામદગીઓ હકીકતમાં તથા કાયદામાં સહેલાઈથી સવાલ હેઠળ લાવી શકાય તેવી નથી. [પરા ૨૮] (૧૨૬–એફ–એચ]

૧.૭. માત્ર એટલા કારણે કે બે સાક્ષીઓ, એટલે કે, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૩, વિમુખ બન્યા હતા, ફરિયાદ પક્ષના કેસ પર પ્રતિકૂળ અસર થતી નથી. પ્રથમ, તેનું કારણ એ છે કે જે તથ્યો આ સાક્ષીઓએ સાબિત કરવા હતા, તે અન્ય ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓ દ્વારા પહેલેથી જ સંપૂર્ણ રીતે સાબિત થયેલા છે અને તે સાક્ષીઓ વિમુખ બન્યા નથી; તેના બદલે તેમણે ફરિયાદ પક્ષના કેસને સંપૂર્ણ સમર્થન આપ્યું છે. ફરિયાદ પક્ષના વર્ણન મુજબ,

ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૩, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૪, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૫ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૬ સાથે મળીને મારુતિ વાનની જપ્તીનો સાક્ષી હતો. આ તમામ સાક્ષીઓએ કાયદા અનુસાર ઉક્ત જપ્તી સાબિત કરી છે. તેમણે સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું છે કે વાનના ચાલકના નિવેદનના આધારે તે વાહન જપ્ત કરવામાં આવ્યું હતું. અન્ય સાક્ષીઓએ સાબિત કર્યું છે કે ઉક્ત વાહનનો ઉપયોગ મૃતકના મૃતદેહના ક્ષતવિક્ષત અંગો ધરાવતી શણના કોથળા લઈ જવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એવો સાક્ષી છે, જે રેલવે સ્ટેશનના રિક્ષા સ્ટૅન્ડ પર અન્ય બે સાક્ષીઓ, એટલે કે, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૯ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૧ સાથે હાજર હતો, જેમણે મારુતિ વાનમાં શણના કોથળા ચડાવવામાં આવી હતી તે હકીકતને દૃષ્ટા–સાક્ષી તરીકે સંપૂર્ણ રીતે સાબિત કરી છે. બીજું, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૩ દ્વારા આપવામાં આવેલ વર્ણન પણ, ભાગે ભાગે હોવા છતાં, ફરિયાદ પક્ષના કેસને આંશિક રીતે સમર્થન આપે છે. તેમના નિવેદનો ફરિયાદ પક્ષના કેસને આંશિક રીતે સમર્થન આપે છે. કાયદાનો આ સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે વિમુખ સાક્ષીના નિવેદન પર પણ અદાલત તે હદ સુધી આધાર રાખી શકે છે, જ્યાં સુધી તે ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપે. [પરિછેદ ૩૩] [૧૩૧–જી–એચ; ૧૩૨–એ–સી; ઈ–એફ]

ગોવિંદરાજુ@ ગોવિંદા વિ. શ્રીરામપુરમ પી.એસ. દ્વારા રાજ્ય અને અન્ય. (૨૦૧૨) ૪ સેક ૭૨૨ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧.૮. નિઃસંદેહ, જ્યારે અદાલતે મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિ સાથે નજીકના સંબંધ ધરાવતા સાક્ષીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલ પુરાવાની મૂળવણી કરવી હોય છે, ત્યારે એવા પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે તેને અત્યંત સાવચેત રહેવું પડે છે, પરંતુ માત્ર એટલા એક જ આધાર પર કે તે હિતસંલગ્ન સાક્ષીનો પુરાવો છે, એવા પુરાવાનો યાંત્રિક રીતે ઇનકાર કરવો અનિવાર્ય રીતે ન્યાયવિફળતા સાથે સંકળાયેલ રહેશે. હાલના કેસમાં, હિતસંલગ્ન સાક્ષીઓની પૂછપરછ અનિવાર્ય હતી. તેઓ જ એવા વ્યક્તિઓ હતા, જેઓને આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા મૃત્યુ પામેલને આપવામાં આવતી ધમકી અંગે જાણ હતી. તેમની નોંધો લેવામાં આવ્યા વગર, તપાસ અધિકારી વર્તમાન કેસના તથ્યોને વિશેષ ધ્યાનમાં રાખીને, તપાસને વધુ આગળ વધારી શક્યો ન હોત.

માત્ર એ કારણસર કે ત્રણ સાક્ષીઓ મૃતક સાથે સગાસંબંધ ધરાવતા હતા, તેવી જ સ્થિતિમાં ન હોય એવા અન્ય સાક્ષીઓની જુબાનીની વિશ્વસનીયતા અને પ્રમાણિક મૂલ્ય અંગે અદાલતને કોઈ શંકા ઉપસ્થિત થતી નથી. [પરિચ્છેદ ૩૭ અને ૩૮] [૧૩૫–સી; ૧૩૬–સી–ડી]

બ્રાથી ઉપનામ સુખદેવ સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્ય (૧૯૯૧) ૧ એસ.સી.સી. ૫૧૯: ૧૯૯૦ (૨) સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૫૦૩ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

ઓડિશા રાજ્ય વિ. બ્રહ્માનંદ નંદા (૧૯૭૬) ૪ એસ.સી.સી. ૨૮૮; મારુતિ રામા નાઈક વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૦૩) ૧૦ સેક ૬૭૦ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૧.૯. નિશ્ચિતરૂપે, તપાસમાં કેટલીક વિસંગતતાઓ છે, કારણ કે તપાસ અધિકારીએ લોહીથી રંજાયેલ ગૂણી થેલાં અને અન્ય જપ્ત કરાયેલા હથિયારો એફ.એસ.એલ.ને મોકલવામાં નિષ્ફળ ગયો, પ્રશ્નાધીન દુકાનોના ફોટોગ્રાફ લીધા નહીં, તેની સ્થળયોજના તૈયાર કરી નહીં, વગેરે. તપાસની દરેક વિસંગતતા એવી હદ સુધી અદાલતના વિચાર પર અસર કરતી નથી કે જેના પરિણામે આવશ્યકરૂપે આરોપીના નિર્દોષ છૂટકારામાં પરિણમે. આ ગૌણ પરિણામવાળી વિસંગતતાઓ/ ચૂકઓ છે. હકીકતમાં, હાલના કેસમાં આ બાબતે કોઈ ગંભીર વિવાદ નથી કે મૃતકે પોતાની જ જમીન પર દુકાનો બાંધેલી હતી. આ દુકાનો ઘટના સ્થળ નહોતી, પરંતુ માત્ર સંબંધિત હકીકતરૂપ હતી. સ્થળયોજના તૈયાર ન કરવી અથવા ગૂણી થેલાં એફ.એસ.એલ.ને ન મોકલવા બાબતને વર્તમાન કેસની પરિસ્થિતિઓમાં ફરિયાદ પક્ષના કેસ માટે ઘાતક કહેવાય નહીં. તપાસમાં રહેલી ખામી માત્ર પોતાના બળે નિર્દોષ છૂટકારાનો આધાર બની શકતી નથી. જો આવી ઈરાદાપૂર્વકની અથવા બેદરકારીપૂર્ણ તપાસને, અથવા ઉપરછલ્લી તપાસથી થયેલા ત્યાગો અથવા ચૂકઓને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે, તો ફોજદારી ન્યાય વહીવટમાં જનતાનો વિશ્વાસ અને ભરોસો ક્ષીણ થઈ જશે. [પરિચ્છેદ ૪૦] [૧૩૭–ડી–જી–એચ; ૧૩૮–એ]

સી. મુનિઅપ્પન વિ. તમિલ નાડુ રાજ્ય (૨૦૧૦) ૯ એસ.સી.સી. ૫૬૭:૨૦૧૦ (૧૦) એસ.સી.આર. ૨૬૨; શેઓ શંકર સિંહ વિ. ઝારખંડ રાજ્ય

અને અન્. (૨૦૧૧) ૩ એસ.સી.સી. ૬૫૪: ૨૦૧૧ (૪) એસ.સી.આર. ૩૧૨ –પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧.૧૦. કોઈ વિશિષ્ટ સાક્ષીની મોડેથી તપાસ અંગે આપવામાં આવેલું સ્પષ્ટીકરણ જો સંભવિત અને સ્વીકાર્ય હોય અને અદાલત તેને સંભવિત તરીકે સ્વીકારે, તો અદાલતો દ્વારા કરવામાં આવેલ નિષ્કર્ષમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની કોઈ કારણભૂત જરૂર રહેતી નથી. આરોપી દ્વારા સાક્ષીની મોડેથી તપાસના મુદ્દા અંગે પૂછપરછ કરવામાં આવતાં તપાસ અધિકારીએ આપેલું સ્પષ્ટીકરણ અદાલતે વિશ્વસનીયતાની કસોટી પર પરખવાનું રહે છે. તેનો અન્ય સાક્ષીઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા ફરિયાદ પક્ષના પુરાવાની વિશ્વસનીયતા પર આવશ્યકપણે કોઈ અસર થતી નથી. સાક્ષીઓની તપાસમાં થયેલો વિલંબ પરિવર્તનશીલ પરિબળ છે. તે અનેક પરિસ્થિતિઓ પર આધારિત રહે છે. ઉદાહરણ તરીકે, સાક્ષીઓની અનુપલબ્ધતા, તપાસ અધિકારી ગંભીર બાબતોમાં વ્યસ્ત હોવો, ફરાર રહેલા આરોપીઓને પકડવામાં તપાસ અધિકારીએ પોતાનો સમય વાપરવો, એ જ કેસની તપાસના અન્ય એવા પાસાંમાં વ્યસ્ત હોવો કે જેમાં તેની તાત્કાલિક અને મહત્વપૂર્ણ દખલ જરૂરી હોય, વગેરે. હાલના કેસમાં, પુરાવામાં આવ્યું છે કે આરોપી વ્યક્તિઓ ફરાર હતા અને તપાસ અધિકારીએ આરોપીઓને પકડવા માટે ગંભીર પ્રયત્નો કરવા પડ્યા હતા અને તે માટે વિવિધ સ્થળોએ પણ જવું પડ્યું હતું. તેણે ખાતરી કરી હતી કે મૃતકના વિખંડિત શારીરિક અવયવો હોસ્પિટલ સુધી પહોંચે અને ધરપકડ કરાયેલા આરોપીઓના બતાવ્યા મુજબ

વિવિધ વસ્તુઓની પુનઃપ્રાપ્તિ પણ કરી હતી. વધુમાં, જેમના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા તે સાક્ષીઓ પોતે ગરીબ વર્ગના હતા, અને પોતાની રોજીરોટી મેળવવા માટે તેમને એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે જવું પડતું હોય તે સ્વાભાવિક છે. તપાસ અધિકારી દ્વારા કંઈક તપાસ કરવામાં આવ્યા પછી જેમના નામ પ્રકાશમાં આવ્યા એવા સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધવામાં થોડો વિલંબ થવો અનિવાર્ય હતો. [પરિચ્છેદ ૩૭ અને ૩૮] [૧૩૫–એ–બી–ડી–એચ; ૧૩૬–એ–સી}

બન્ટી ઉર્ફે ગુડ્ડુ વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૦૪) ૧ એસ.સી.સી. ૪૧૪:

૨૦03 (૫) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧૧૯; સ્ટેટ ઑફ યુ.પી. વિ. સતીશ (૨૦૦૫) ૩ એસ.ઈ.સી. ૧૧૪: ૨૦૦૫ (૨) એસ.સી.આર. ૧૧૩૨ – ૫૨ આધાર રાખવામાં આવ્યું.

૧.૧૧. અપીલકર્તા–આરોપીએ એવી દલીલ લીધી કે તેનું નામ એફ.આઈ.આર.માં દર્શાવવામાં આવ્યું નહોતું, પોલીસ અટકાયત દરમિયાન તેની ઓળખ કરવામાં આવી નહોતી અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૮એ પણ પોતાના નિવેદનમાં તેનું નામ લીધું નહોતું, અને કારણ કે કોઈ પણ આરોપીનું નામ એફ.આઈ.આર.માં દર્શાવવામાં આવ્યું નહોતું, તેથી તે તબક્કે આ અજ્ઞાત હત્યાનો કેસ હતો અને પોલીસે પણ તે રીતે જ તેની નોંધણી કરી હતી. એ સાચું છે કે અપીલકર્તા–આરોપીનું નામ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૮ દ્વારા લેવામાં આવ્યું નહોતું, માત્ર

છ આરોપી વ્યક્તિઓના નામ દર્શાવ્યા હતા. ઝઘડો અને ગળું દબાવવાની ઘટનાના ત્રણેય પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ એટલે કે ફરિયાદપક્ષના સાહેદબી, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૭ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૯ એ કેટલાક આરોપી વ્યક્તિઓના નામ દર્શાવ્યા હતા, જ્યારે અન્યના નામ ખાસ કરીને દર્શાવ્યા નહોતા. તેમ છતાં, તેમણે અદાલતમાં તમામ આરોપી વ્યક્તિઓને તે વ્યક્તિઓ તરીકે ઓળખ્યા હતા, જેઓ મૃતક સાથે થયેલી દુષ્કૃત્ય, ઝઘડો અને ગળું દબાવવાની ઘટનાના સમયે હાજર હતા. હાલના કેસમાં, ફરિયાદ પક્ષ પોતાની બાબત યુક્તિપૂર્ણ શંકાથી પર પુરવાર કરવામાં સફળ થયું છે. [પરિચ્છેદ ૪૫ અને ૪૬] [૧૪૧-એ-ડી; ૧૪૨-એ]

ટીકા રામ વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૦૭) ૧૫ એસ.સી.સી.

૭૬૦ – તેના પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧.૧૨. આંક ૧૦ (એફ.આઈ.આર.) ની સામગ્રી પરથી, સ્વયં, કોણે અને કેવી રીતે ગુનો આચર્યો હતો તે સ્પષ્ટ થતું નથી. કાયદાનો સ્થાપિત સિદ્ધાંત એ છે કે એફ.આઈ.આર. સ્વતંત્ર પુરાવાનો ભાગ નથી. તેમ છતાં, તપાસની પ્રક્રિયા દરમિયાન ગુનાના આચરણ સુધી લઈ જતી ઘટનાક્રમની કહાની ઉજાગર થઈ અને તે નિશ્ચિતપણે આરોપીની દોષિતતા તરફ સંકેત કરતી હતી. [પરા ૧૪] [૧૨૦-સી-ડી]

૨.૧. દરેક ચૂક કાયદાની દ્રષ્ટિએ વિરોધાભાસનું સ્થાન લઈ શકતી નથી અને તેથી ફરિયાદ પક્ષના કેસ પર શંકા કરવાનું આધારસ્તંભ બની શકતી નથી. નગણ્ય સ્વરૂપના નાના વિરોધાભાસો, અસંગતતાઓ અથવા અતિશયોક્તિ, જે ફરિયાદ પક્ષના કેસના મૂળ તત્વને અસર કરતા ન હોય, તેમને ફરિયાદ પક્ષના પુરાવાને સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કરવા માટેનું કારણ માનવું જોઈએ નહીં. માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે આવી ચૂક એવો વિરોધાભાસ બને કે સાક્ષીની સત્યનિષ્ઠા અથવા વિશ્વસનીયતા વિશે ગંભીર શંકા ઊભી કરે અને અન્ય સાક્ષીઓ પણ અદાલત સમક્ષ એવા મૂળભૂત સુધારાઓ અથવા વિરોધાભાસો કરે કે જેના કારણે પુરાવો સ્વીકાર્ય ન રહે, ત્યારે અદાલતો આવી સાક્ષી પર સુરક્ષિત રીતે આધાર રાખવાની સ્થિતિમાં ન હોઈ શકે. એવા ગંભીર વિરોધાભાસો અને ચૂક, જે ફરિયાદ પક્ષના કેસને મૂળભૂત રીતે અસર કરે, તેમને સાક્ષીઓના નિવેદનોમાં રહેલી માત્ર સીમિત અથવા ગૌણ ભિન્નતાઓથી સ્પષ્ટ રીતે જુદા સમજી લેવા જોઈએ. પહેલું કાયદાની દ્રષ્ટિએ ફરિયાદ પક્ષના કેસના પુરાવાકીય મૂલ્ય પર અસર કરી શકે; પરંતુ બીજું ફરિયાદ પક્ષના કેસને પ્રતિકૂળ અસર પહોંચાડતું નથી. પુરાવાની મૂલવણીનો બીજો સ્થાપિત નિયમ એ છે કે અદાલતે સાક્ષીના સમગ્ર નિવેદન તરફ ધ્યાન આપ્યા વિના તેની સાક્ષીના કોઈ એક અલગ પડતા અંશને પકડીને કોઈ નિષ્કર્ષ કાઢવો જોઈએ નહીં. ક્યારેક એવું શક્ય હોય છે કે સાક્ષી દ્વારા કોઈ હકીકત અથવા પરિસ્થિતિનો સ્વીકાર માત્ર તેના નિવેદનને અથવા નોંધમાં મૂકવામાં આવેલા વિષયને સ્પષ્ટ કરવા માટે જ હોય. જ્યાં નોંધ પર સ્પષ્ટતા દ્વારા સાચી હકીકતો રજૂ કરવાનો સાક્ષીનો સચ્ચો પ્રયાસ હોય, ત્યાં આવા

નિવેદનને તે સ્થિતિથી જુદી દ્રષ્ટિએ જોવું જોઈએ, જ્યાં વિરોધાભાસ એવો સ્વભાવ ધરાવે કે તે તેની સંપૂર્ણ સાક્ષીને જ ક્ષતિગ્રસ્ત કરે. [ફકરો ૪૭] [૧૪૨·બી·જી]

૨.૨. કલમ ૧૬૨ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની સ્પષ્ટીકરણની દષ્ટિએ, જે ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત નિવેદનમાં કોઈ તથ્ય અથવા પરિસ્થિતિ જણાવવામાં થયેલા ગાળાને લગતું છે, એવો ગાળો, જો તે જ્યાં એવો ગાળો થયો છે તે સંદર્ભને ધ્યાનમાં લેતાં મહત્વપૂર્ણ અને અન્યથા સંબંધિત જણાય, તો વિરોધાભાસ સમાન બની શકે છે; અને વિશેષ સંદર્ભમાં કયો ગાળો વિરોધાભાસ સમાન બને છે કે નહીં, તે હકીકતનો પ્રશ્ન રહેશે. આ સ્પષ્ટીકરણનું સાદું વાચન દર્શાવે છે કે જો કલમ ૧૬૧ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા હેઠળના સાક્ષીના નિવેદનમાં કોઈ મહત્વપૂર્ણ ગાળો કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે વિરોધાભાસ સમાન બની શકે છે, અને તે એવો બને છે કે નહીં તેનો પ્રશ્ન દરેક કેસમાં હકીકતનો પ્રશ્ન છે. [પરિછેદ ૪૮] [૧૪૨–એચ; ૧૪૩–એ–સી]

સુનિલ કુમાર સંભુદયાલ ગુપ્તા (ડૉ.) વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૧૦) ૧૩ એસસીસી ૬૫૭; સુભાષ વિ. હરિયાણા રાજ્ય (૨૦૧૧) ૨ એસસીસી ૭૧૫: ૨૦૧૦ (૧૫) એસસીઆર ૪૫૨ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૩. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૨ અંગેની સ્પષ્ટીકરણમાંથી જે મૂળ તત્વ નિર્વિવાદ રીતે સ્પષ્ટ થાય છે તે 'મે' શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ છે. દરેક ચૂક અથવા વિસંગતિ એવી નથી કે જે મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસ ગણાય અને જેથી

આરોપીને કોઈ લાભ મળે. જો વિધાનમંડળનો આશય તેનો વિરુદ્ધ હોત, તો વિધાનમંડળે 'મે' શબ્દના સ્થાને 'શેલ' શબ્દપ્રયોગ કર્યો હોત. 'મે' શબ્દપ્રયોગ વિવેકાધિકારનો એક તત્વ લાવે છે, જેનો ઉપયોગ સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલતે કાયદા અનુસાર કરવો રહે છે. વધુમાં, આવી ચૂક, ફેરફાર અથવા વિસંગતિ મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસ છે કે નહીં તે ફરીથી હકીકતનો પ્રશ્ન છે, જેનો નિર્ણય નિર્ધારિત પ્રકરણની હકીકતોના સંદર્ભે કરવો રહે છે. તેથી, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્ર હેઠળ પુરાવામાં વિરોધાભાસની સંકલ્પનાને કોઈ નિરપેક્ષ શબ્દોમાં વ્યક્ત કરી શકાય તેમ નથી અને તેનો ઉદાર અર્થઘટન કરવું પડે, જેથી અદાલત પાસે ઇચ્છનીય વિવેકાધિકાર રહે કે તે નક્કી કરી શકે કે તે વિરોધાભાસ છે કે મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસ, જે સાક્ષીના સમગ્ર પુરાવાને અવિશ્વસનીય બનાવે છે અને ફરિયાદ પક્ષના કેસને મહત્વપૂર્ણ રીતે અસર કરે છે. [પરિચ્છેદ ૪૯] [૧૪૩-૦-જી]

૨.૪. એ સત્ય છે કે પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓએ આપેલા સમય અંગે કેટલાક ફેરફારો છે. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૮, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૭ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૯એ આરોપી દ્વારા મૃતક સાથે ધક્કામુક્કી અને ગળું ઘોંટવાની ઘટના તેમણે ક્યારે જોઈ હતી તે બાબતે અલગ-અલગ સમય જણાવ્યું છે. તેવી જ રીતે, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૭, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૯ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૧ના નિવેદનોમાં પણ કેટલાક ફેરફારો છે. ગુનો કરવા માટે આરોપીનો હેતુ શું હતો તે અંગે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૨, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૪ અને

ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીક્ના નિવેદનોમાં પણ કેટલીક ભિન્નતાઓ દર્શાવવામાં આવી છે. દરેક ફેરફાર એવો હોવો જરૂરી નથી કે જેના કારણે ફરિયાદ પક્ષના કેસ પર પ્રતિકૂળ અસર થાય. ગુનો બન્યાના સમય અંગે દર્શાવવામાં આવેલા ફેરફારો વર્તમાન કેસના તથ્યોને ધ્યાનમાં લેતાં સંપૂર્ણપણે સંભવિત છે. કાયદાનો સ્થિર સિદ્ધાંત એવો છે કે અદાલતે કોઈ સાક્ષીનું નિવેદન તેની સમગ્રતામાં પરીક્ષણ કરવું જોઈએ અને યુક્તિસંગત નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે તે નિવેદન અન્ય સાક્ષીઓના નિવેદનો સાથે વાંચવું જોઈએ. કોઈ પણ સાક્ષીનું નિવેદન ભાગરૂપે અને/અથવા એકાંગી રીતે વાંચી શકાય નહિ. આ સાક્ષીઓના નિવેદનોમાં એવું કોઈ તાત્વિક અથવા ગંભીર વિરોધાભાસ નથી કે જેનાથી આરોપીને કોઈ લાભ મળી શકે. [ફકરો ૩૪] [૧૩૨– જી–એચ; ૧૩૩–એ–બી; ૧૩૪–૮–સી]

·૩.૧. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા તપાસ એજન્સીને અનિવાર્ય રીતે ઓળખ પરેડ યોજવા માટે બાધ્ય કરતી નથી. પોલીસ અટકાયત દરમિયાન ઓળખ પરેડ યોજવામાં નિષ્ફળતા માત્ર તેના આધારે જ અદાલતમાં થયેલી ઓળખના પુરાવાને અગ્રાહ્ય અથવા અસ્વીકાર્ય બનાવતી નથી. લેવાયેલા મતોમાંનો એક મત એવો છે કે પ્રથમવાર માત્ર અદાલતમાં થયેલી ઓળખ માત્રના આધારે દોષારોપણનો આધાર બની શકે નહીં, પરંતુ આ કોઈ પરમ નિયમ નથી. ઓળખ પરેડનો હેતુ તે પુરાવાની વિશ્વસનીયતાની કસોટી કરવાનો અને તેને મજબૂત બનાવવાનો છે. તે અનુસાર, સાવચેતીના સુરક્ષિત નિયમ તરીકે સામાન્ય રીતે, સાક્ષીઓને અજાણ્યા હોય તેવા આરોપીઓની ઓળખ અંગે અદાલતમાં

સાક્ષીઓએ સોગંદપૂર્વક આપેલી સાક્ષીને, અગાઉ થયેલી ઓળખ પ્રક્રિયાના સ્વરૂપમાં સમર્થન મળે છે કે નહીં તે જોવું યોગ્ય ગણવામાં આવે છે. તેમ છતાં, સાવચેતીનો આ નિયમ અપવાદોને આધીન છે. [ફકરો ૫૭] [૧૪૬–ઈ–એચ]

મુનસ્ટ્લ.ઈ. સિંહ ગૌતમ વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૦૫) ૯ એસ.સી.સી. ૬૩૧: ૨૦૦૪ (૫) સપ્લ. એસ.સી.આર. ૧૦૯૨; શેઓ શંકર સિંહ વિ. ઝારખંડ રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૧૧) ૩ એસ.સી.સી. ૬૫૪: ૨૦૧૧ (૪)એસ.સી.આર. ૩૧૨ – નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૩.૨. ઓળખ પરેડ તપાસનું એક સાધન છે અને તેનો ઉપયોગ મુખ્યત્વે એક તરફ ફરિયાદ પક્ષના કેસને મજબૂત બનાવવા અને બીજી તરફ કેસમાં આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવેલ વ્યક્તિઓ ખરેખર ગુનેગારો જ છે તેની બમણી ખાતરી કરવા માટે થાય છે. ઓળખ પરેડ મુખ્યત્વે પોલીસ દ્વારા કરવામાં આવતી તપાસની અવસ્થાને સંબંધિત છે. કોઈ ચોક્કસ સાક્ષી ઓળખ પરેડમાં આરોપીની ઓળખ કરી શક્યો હતો તે હકીકત માત્ર અદાલતમાં થયેલી ઓળખની પુષ્ટિરૂપ પરિસ્થિતિ માત્ર છે. તેથી, તે માત્ર એક સંબંધિત વિચારણા છે, જે અદાલત દ્વારા સંબંધિત કેસની હકીકતોના સંદર્ભમાં અન્ય અનુસંગી પરિસ્થિતિઓ અને પુષ્ટિકારક પુરાવા ધ્યાનમાં રાખીને તપાસવામાં આવી શકે છે. [પરા ૫૮) [૧૪૭–૮–સી]

૩.૩. હાલના કેસમાં વાનના ડ્રાઈવર દ્વારા અપીલકર્તા–આરોપીની ઓળખ ન થવી અગત્યની નથી. પ્રથમ તો એ કારણસર કે વાનના ડ્રાઈવરને અદાલતમાં

સાક્ષી તરીકે ક્યારેય તપાસવામાં આવ્યો નહોતો અને આરોપીને દોષિત ઠેરવતી વખતે તેની ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળની હકીકતનો પણ કોઈ અદાલતે આધાર લીધો નથી. બીજું એ કે માત્ર એક જ નહીં, પરંતુ તમામ સાક્ષીઓ એટલે કે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૭, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૮, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૯, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૧૧, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૧૭ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૧૯ એ અદાલતમાં આરોપીની યોગ્ય રીતે ઓળખ કરી હતી અને તેમણે તે કોઈ વાંધો કે સંકોચ વિના કરી હતી. ડ્રાઈવર એવો વ્યક્તિ હતો કે જે પોતે જ ધમકી હેઠળ હતો અને તેને ગણીના થેલાં નિકાલ માટે લઈ જવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું. [પરિચ્છેદ ૫૯] [૧૪૭–એફ–જી]

૪.૧. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ તેવા પ્રસંગે લાગુ પડે છે જ્યાં બે અથવા વધુ આરોપીઓ હાજર હોય અને બે તત્વો સ્થાપિત કરવાના હોય, અર્થાત્ સમાન ઈરાદો અને ગુનામાં આરોપીની ભાગીદારી. વધુમાં, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪માં પ્રતિનિધિ જવાબદારીનો સમાવેશ થાય છે અને તેથી, જો ઈરાદો સાબિત થાય પરંતુ કોઈ પ્રગટ કૃત્ય કરવામાં આવ્યું ન હોય, તો પણ આ કલમનો આશ્રય લેવામાં આવી શકે છે. આ જોગવાઈ સામાન્ય કાયદાના તે સિદ્ધાંતથી અપવાદ ઊભો કરે છે કે વ્યક્તિ પોતાના જ કૃત્ય માટે જવાબદાર હોય છે, કારણ કે તે જોગવાઈ કરે છે કે જો કોઈ વ્યક્તિને તે કૃત્ય કરવા સમાન ઈરાદો હોય, તો તેને અન્યના કૃત્ય માટે પણ પ્રતિનિધિરૂપે જવાબદાર ઠરાવી શકાય. 'સમાન ઈરાદો' શબ્દપ્રયોગનો અર્થ પૂર્વનિર્ધારિત યોજના અને તે યોજનાના અનુસંધાને કરવામાં

આવેલ કૃત્ય એવો થાય છે; તેથી, સમાન ઈરાદો કૃત્ય કરવામાં આવે તે પહેલાંના કોઈ સમયબિંદુએ અસ્તિત્વમાં હોવો આવશ્યક છે. કોઈ વિશિષ્ટ કૃત્યને અમલમાં મૂકવાનો સમાન ઈરાદો, આપેલ કેસની હકીકતોના સંદર્ભમાં, અનેક વ્યક્તિઓ વચ્ચે ક્ષણિક પ્રેરણાથી પણ વિકસિત થઈ શકે છે. [પરા ૬૪) [૧૫૫–ડી–જી]

નંદ કિશોર વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૧૧) ૧૨ એસ.સી.સી. ૧૨૦: ૨૦૧૧ (૭) એસ.સી.આર. ૧૧૫૨; લાલ/અન રાય અને અન્ય વિ. બિહાર રાજ્ય (૨૦૦૩) ૧ સેક ૨૬૮: ૨૦૦૨ (૪) સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૧૮૮; ધમિધર વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૧૦) ૭ એસ.સી.સી. ૭૫૯: ૨૦૧૦ (૮) એસ.સી.આર. ૧૭૩ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૪.૨. બે કરતાં વધુ વ્યક્તિઓની હાજરી, સામાન્ય આશયનું અસ્તિત્વ અને પ્રગટ કૃત્યનું આચરણ — આ તત્ત્વો હાલના કેસમાં સ્થાપિત થાય છે. સાક્ષીઓના નિવેદનો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે આઠેય આરોપીઓ ઘટનાસ્થળે હાજર હતા. તેમણે રૂપિયા માંગ્યા હતા અને તેમની માંગણી પૂર્ણ ન થાય તો ગંભીર પરિણામોની ધમકી આપી હતી. ત્યારબાદ, તેમનો મૃતક સાથે વાદવિવાદ થયો હતો અને આરોપી વ્યક્તિઓએ મૃતકનું ગળું દબાવી તેની હત્યા કરી હતી અને પછી તેના મૃતદેહને ટુકડાઓમાં કાપીને શણના કોથળામાં ભરી, એક સુનસાન સ્થળે ફેંકી આપી તેનો નિકાલ કર્યો હતો. આથી, આ બધા કૃત્યો સ્પષ્ટપણે મૃતકનો અંત લાવવાના સામાન્ય આશયને આગળ ધપાવતાં હતા, જો તે માંગ્યા મુજબ રૂપિયા ૪૦,૦૦૦/– આપશે નહીં. ગુનો સામાન્ય આશય અને

સામૂહિક સહભાગિતાથી કરવામાં આવ્યો હતો. વિવિધ કૃત્યો અલગ અલગ આરોપીઓએ, તેમામાંના દરેકની હાજરીમાં, કર્યા હતા. અન્ય શબ્દોમાં, દરેક આરોપી પાસે સામાન્ય આશય હતો. [ફકરો ૬૫) [૧૫૫–એચ; ૧૫૬–એ–ડી]

કેસ કાયદા સંદર્ભ:

(૨૦૧૨) ૪ એસ.ઈ.સી. ૧૨૨ આધાર રાખવામાં આવ્યો પરા ૩૩

(૧૯૭૬) ૪ સેક ૨૮૮ પેરા ૩૫

સંદર્ભિત

(૨૦૦૩) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૭૦ નો સંદર્ભ લેવાયો પરિચ્છેદ ૩૫ ૧૯૯૦ (૨) સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૫૦૩ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૩૬ ૨૦૦૩ (૫) સપ્લિ. એસ.સી.આર. ૧૧૯ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૩૬ ૨૦૦૫ (૨) એસ.સી.આર. ૧૧૩૨ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૩૬ ૨૦૧૦ (૧૦) એસ.સી.આર. ૨૬૨ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૪૦ ૨૦૧૧ (૪) એસ.સી.આર. ૩૧૨ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો પરિચ્છેદ ૪૦ ૨૦૧૦ (૧૧) એસ.સી.આર. ૧૦૬૪ નો સંદર્ભ લેવાયો પરિચ્છેદ ૪૧

(૨૦૧૧) ૨ સેક ૪૪ આધારિત પરા ૪૧

(૨૦૦૩) ૧૨ સેક ૩૭૭ પર સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો ફકરો ૪૩

(૨૦૦૧) ૧૫ એસઈસી ૭૬૦ આધારિત ફકરો ૪૬(૨૦૧ ઓ) ૧૩ એસઈસી ૬૫૭ આધારિત ફકરો ૪૮ ૨૦૧૦ (૧૫) એસસીઆર ૪૫૨ આધારિત ફકરો ૪૮ ૨૦૧૧ (૮) એસસીઆર ૮૩ આધારિત ફકરો ૫૦ ૨૦૦૮ (૧૫) એસસીઆર ૪૬૮ સંદર્ભિત ફકરો ૫૧ ૨૦૧૧ (૧) એસસીઆર ૧૧૦૪ સંદર્ભિત ફકરો ૫૧ ૨૦૦૪ (૫) સપ્લ્. એસસીઆર ૧૦૯૨ સંદર્ભિત ફકરો ૫૭ ૨૦૧૧ (૪) એસસીઆર ૩૧૨ સંદર્ભિત ફકરો ૫૭ ૨૦૧૧ (૧૨) એસઈસી ૧૨૦ આધારિત ફકરો ૬૧ ૨૦૦૨ (૪) સપ્લ્. એસસીઆર ૧૮૮ આધારિત ફકરો ૬૩ ૨૦૧૦ (૭) એસઈસી ૭૫૯ આધારિત ફકરો ૬૪ ફોજદારી અપીલી અધિકારક્ષેત્ર : ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૫૦૭ ની ૨૦૦૭.

કલકત્તાની હાઈકોર્ટે સી.આર.એ. નં. ૭૨૪ /૨૦૦૫ માં તા. ૫.૨.૨૦૦૭ના રોજ આપેલ ચુકાદો અને હુકમમાંથી.

ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૨૦૦૭ નું ૧૩૬૯ અને ૨૦૧૧ ના ૫૩૯–૫૪૦.

પ્રદીપ ઘોષ, ન્યાયમૂર્તિકે. દાસ, યાદુનંદન બન્સલ, રૌફ રહીમ, સુભાસિશ ભૌવિક, તન્મય કે. ઘોષ, સ્વાતિ યાદવ, પી.પી. નાયક, સુદર્શન રાજન, એમ.ડી. કમર અલી, જયશ્રી નરસિંહન, અભિજિત સેન્ગુપ્તા, બી.પી. યાદવ, પ્રકાશ કુમાર, ચંચલ કુમાર ગાંગુલી, આર. ભુયાન, રાજા ચેટર્જી, સામ્પા સેન્ગુપ્તા, એચ.કે. પુરી, હાજર રહેલ પક્ષકારો તરફથી.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો હતો

સ્વાતંતેર કુમાર, ન્યાયાધીશ ૧. આઠ આરોપીઓ, નામે, પંચાનન તરફદાર @ છોટકા, ઉત્તમ દાસ, દીપક દાસ @ મૌ, મનોરંજન દેબનાથ @ બેહારી, બિશુ સાહા @ ચોર બિશુ, સત્યજિત દાસ @ સાધુ, ગણેશ દાસ અને શ્યામલ ઘોષ, વિરુદ્ધ ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ (સંક્ષેપમાં, 'આઈ.પી.સી.') ની કલમો ૩૦૨, ૨૦૧, ૩૭૯, ૪૧૧ સાથે કલમ ૩૪ હેઠળના ગુનાઓનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. આ તમામ આરોપીઓને, જેમના વિરુદ્ધ આરોપ મૂકવામાં આવ્યા હતા તે ગુનાઓમાં, નીચલી અદાલતે તેના તા. ૧૩મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૫ના ચુકાદા દ્વારા દોષિત ઠેરવ્યા હતા. સજાના પરિમાણ અંગે તેમની સુનાવણી કર્યા બાદ, તા. ૧૪મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૫ના હુકમ દ્વારા, આ ગુનો અતિ દુર્લભમાં અતિ દુર્લભ પ્રકારના કેસોની શ્રેણીમાં આવતો હોવાનું માનીને, નીચલી અદાલતે આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુનામાં તમામ આરોપી વ્યક્તિઓને મૃત્યુદંડની સજા ફટકારી હતી અને કલકત્તા વડી અદાલતની પુષ્ટિને આધિન રાખીને, તેમને ગળે ફાંસો આપી મૃત્યુ પામે ત્યાં સુધી લટકાવી રાખવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. આઈ.પી.સી.ની કલમ ૨૦૧ હેઠળના ગુના માટે, તેમને સાત વર્ષની મુદત માટે કઠોર કારાવાસ ભોગવવાની અને દરેકે રૂપિયા ૫,૦૦૦/- નો દંડ ચૂકવવાની સજા ફટકારવામાં આવી હતી, અને દંડ ન ભર્યે વધુ એક વર્ષનો સાદો કારાવાસ ભોગવવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો; તેમજ આઈ.પી.સી.ની કલમ ૩૭૯ હેઠળના ગુના માટે ત્રણ વર્ષની કેદ અને દરેકે રૂપિયા ૧,૦૦૦/-

નો દંડ, અને દંડ ન ભર્યે છ મહિનાનો સાદો કારાવાસ ભોગવવાની સજા ફટકારવામાં આવી હતી.

૨. નીચલી અદાલતે આપેલા દોષિત ઠરાવવાના ચુકાદા અને સજાના હુકમથી વ્યથિત થઈ, તમામ આરોપીઓએ વડી અદાલત સમક્ષ પાંચ અલગ અલગ અપીલો દાખલ કરી અને નીચલી અદાલતનો ચુકાદો રદ કરી તેમના અનુસંગિક નિર્દોષ છૂટકારાની અરજ કરી. હાઇકોર્ટે, તા. ૫મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૭ના પોતાના ચુકાદા દ્વારા, મૃત્યુ સંદર્ભનો નકારાત્મક જવાબ આપતાં, તમામ આરોપી વ્યક્તિઓને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૯ ને કલમ ૩૪ સાથે વાંચીને બનતા ગુનામાંથી નિર્દોષ છૂટકારો આપ્યો. તેમ છતાં, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ ને કલમ ૩૪ સાથે વાંચીને બનતા ગુનામાં તેમનો દોષિત ઠરાવ યથાવત રાખતાં, અદાલતે તેમને આજીવન સખત કેદની સજા ફટકારી અને દરેકને રૂપિયા ૫,૦૦૦/- દંડ ભરવાનો હુકમ કર્યો, દંડ ન ભરે તો દરેકે બે વર્ષ માટે સખત કેદ ભોગવવાની સજા ફરમાવી. હાઇકોર્ટે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૦૧ ને કલમ ૩૪ સાથે વાંચીને બનતા ગુનામાં નીચલી અદાલતે આરોપીઓ ઉપર ફટકારેલી સજા યથાવત રાખી.

૩. વડી અદાલતના તા. ૫મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૭ના ચુકાદાની કાયદેસરતા અને યથાર્થતા આ અદાલત સમક્ષ આરોપી શ્યામલ ઘોષ દ્વારા ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૫૦૭ ઓફ ૨૦૦૭માં, મનોરંજન દેબનાથ @ બેહારી દ્વારા ક્રિમિનલ અપીલ નં.

૧૩૬૯ ઓફ ૨૦૦૭માં અને પંચાનન તરફદાર @ છોટકા તથા ઉત્તમ દાસ દ્વારા ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૫૩૯–૫૪૦ ઓફ ૨૦૧૧માં પડકારવામાં આવી છે.

૪. કારણ કે આ બધી અપીલો વડી અદાલતના એક સામાન્ય ચુકાદામાંથી ઊભી થઈ છે, તેથી આ અદાલત માટે આ બધી અપીલોનો એક સામાન્ય ચુકાદા દ્વારા વિચાર કરવો યોગ્ય રહેશે. શરૂઆતમાં જ, અમે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે અલગ અલગ આરોપીઓ તરફથી તેમની અનુક્રમી અપીલોમાં ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલો પણ મોટા ભાગે એકસરખી છે. તેથી, ખાસ કરીને જ્યારે તે હકીકત અને કાયદાના સામાન્ય પ્રશ્નો પર આધારિત હોય, ત્યારે આ અદાલત માટે બધી અપીલોનો સામૂહિક રીતે વિચાર કરવો યોગ્ય રહેશે.

૫. હવે, અમે ફરિયાદ પક્ષના તે કેસનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ જેના પરિણામે વર્તમાન અપીલો દાખલ કરવામાં આવી છે. હાલના કેસમાં, પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઈ.આર.), આંક ૧૨, પી.એસ. ખડદાહ ખાતે ૧લી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ અપુ@ સુકલ્યાન મુખર્જી, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૫, દ્વારા નોંધાવવામાં આવ્યો હતો, જેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે ૩૦મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ આશરે રાત્રે ૧૦.૦૦ વાગ્યે, તેમણે બરાકપોર ઓમ ઓમ હાઈવેની બાજુએ પટુલિયા બરાબાગાન ખાતે ડાંગાડિંગલા ઈલેક્ટ્રિક ટાવર નજીક તપન સંત્રાના બગીચા સામે માનવ શરીરનું કપાયેલું મસ્તક તથા અન્ય કપાયેલા અંગો ધરાવતા બે શણના કોથળા જોયા હતા. તેમને કોઈ ગેરરીતિ થયાનો સંદેહ હોવાને કારણે તેમણે આ બાબતની જાણ કરી અને કાયદા અનુસાર તેની તપાસ

કરવાની વિનંતી કરી. આ માહિતીના આધારે, અજ્ઞાત દુષ્કર્મીઓ વિરુદ્ધ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૩૦૨/૨૦૧/૩૪ હેઠળ કેસ નં. ૩૩૨/૦૩ તરીકે ગુનો નોંધાયો હતો અને તપાસ અધિકારી, એસ.આઈ. ભોલાનાથ દે, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૮, તપાસ શરૂ કરીને તરત જ સ્થળ પર પહોંચ્યા જ્યાં ઉપરોક્ત શણના કોથળા જોવા મળ્યા હતા. તેમણે સાક્ષીઓની હાજરીમાં કપાયેલ મૃતદેહનો પંચનામો પૂર્ણ કર્યો હતો. ૧લી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ જ, મૃતકની પત્ની શ્રીમતી લિલી ભટ્ટાચારજી, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૪, અને મૃતકના મોટાભાઈ અરિંદમ ભટ્ટાચારજી, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૬, પોલીસ મથકે આવ્યા હતા અને કપાયેલ મૃતદેહ અર્ચિંદિબ ભટ્ટાચારજીનો હોવાનું ઓળખ્યું હતું, જે ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩થી ગુમ હોવાનું જણાવાયું હતું.

૬. વધુમાં, ફરિયાદ પક્ષનો કેસ દર્શાવે છે કે તા. ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ, રાત્રે અંદાજે ૯.૦૦ વાગ્યે, પીડિત આર્ચિંદિબ ભટ્ટાચારજી પોતાની એવન સાયકલ પર પોતાના ઘેરથી પોતાના વ્યવસાય સંબંધે ઉઘરાણી કરવા માટે ઘોલા ગૌરાંગનગરના એક ચંદન દેને મળવા નીકળ્યા હતા અને ત્યાંથી રાત્રે અંદાજે ૧૧.૦૦ વાગ્યે પોતાના ઘરે પરત ફરવા માટે પાછા નીકળ્યા હતા, પરંતુ પરત ફરતા માર્ગમાં, રાત્રે અંદાજે ૧૧.૩૦ વાગ્યે ગોશાળા ફીલ્ડ નજીક આરોપીગણએ તેમને રોકી લીધા અને તેમની ઉપર હુમલો કર્યો. આરોપીગણએ તેમનું ગળું દબાવ્યું અને અંતે તા. ૨૯મી/૩૦મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ની મધરાત્રીના સમયે તેમની હત્યા કરી. ઉક્ત હત્યાના પુરાવાનો લોપ થાય તે હેતુથી, આરોપીગણએ

અનુસરે મૃતદેહનું માથું, પગ, હાથ અને ધડ ધારદાર કાપવાના હથિયારથી અલગ કર્યા અને તે બધું ગણીના થેલાંમાં મૂકી, બીજા દિવસે એટલે કે તા. ૩૦મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ, રાત્રે અંદાજે ૯.૦૦ વાગ્યે એક મારુતિ વાનમાં લઈ જઈ, ઈલેક્ટ્રિક ટાવર નજીક અને તપન સાંત્રાના બગીચા સામે બેરાકપુર ઓ. એમ. હાઈવેની બાજુએ આવેલ પાહુલિયા ડાંગા–ડિંગલા ખાતે મૂકી દીધું. અનુસરે, જેમ અગાઉ નોંધાયું છે, તે દિવસે રાત્રે અંદાજે ૧૦.૦૦ વાગ્યે, ખંડિત અને શિરોચ્છેદ કરાયેલા મૃતદેહ ધરાવતા આ બે થેલાં ફરિયાદપક્ષના સાહેદ ૧૫એ જોયાં અને ત્યારબાદ તેણે આ બાબતની પોલીસને જાણ કરી.

૭. કારણ કે અર્ચિદિબ ભટ્ટાચાર્ય ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ની રાત્રે ચંદન દેને મળ્યા પછી પોતાના ઘરે પરત ફર્યા નહોતા, તેથી તેમની પત્ની અને મોટા ભાઈ ઘોલા ખાતે ચંદન દેના ઘરે ગયા હતા, જ્યાં તેમને જાણ થઈ કે રાત્રે અંદાજે ૧૧.૦૦ વાગ્યે તેઓ તેમની પાસેથી રકમ લઈને પોતાના ઘરે જવા માટે નીકળી ગયા હતા. આ હકીકતની જાણ થતા જ મૃતકની પત્ની અને ભાઈ પોલીસ સ્ટેશન ગયા અને ૩૦મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના જી.ડી. નં.૧૧૬૩ તરીકે ગુમ થયાની ડાયરી નોંધાવી, ત્યારબાદ, જેમ પહેલેથી નોંધાયું છે, તેમને ૧લી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ અર્ચિદિબ ભટ્ટાચાર્યના મૃતદેહની ઓળખ માટે પોલીસ સ્ટેશનમાં બોલાવવામાં આવ્યા હતા. તપાસ દરમિયાન એ પણ બહાર આવ્યું હતું કે ઘટના પહેલાં ઉત્તમ દાસ, પંચાનન અને મૌ ઉર્ફે દીપકના નેતૃત્વ હેઠળના આઠ આરોપી વ્યક્તિઓએ અર્ચિદિબ ભટ્ટાચાર્ય પાસેથી તેમની પોતાની જમીન પર ભાડે

આપવા માટે છ દુકાનખંડોના બાંધકામ સંબંધે 'તોલા મસ્તાની સલામી' તરીકે રૂ.૪૦,૦૦૦/- ની માંગણી કરી હતી. અર્ચિંદિબે આ ગેરકાયદેસર માંગણીને સ્વીકારવાનું ઈનકાર કર્યું હતું. ત્યારબાદ આરોપી વ્યક્તિઓએ તેમને ગંભીર પરિણામોની ધમકી આપી હતી. અર્ચિંદિબ ભટ્ટાચાર્યને એક વખત સ્થાનિક ઈસ્ટ બંગાલ બાયામ સમિતિ ક્લબના પરિસરમાં પણ બોલાવવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં તેમને ધમકી આપવામાં આવી હતી. આરોપી વ્યક્તિઓએ રકમની માંગણી માટે અનેક વખત અર્ચિંદિબના ઘરે પણ મુલાકાત લીધી હતી અને છેલ્લે તેઓ ૨૭મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ અર્ચિંદિબના ઘરે આવ્યા હતા અને એવી ધમકી આપી હતી કે જો તેમની રૂ.૪૦,૦૦૦/- ની માંગણી એક દિવસની અંદર પૂર્ણ નહીં કરવામાં આવે, તો તેઓ તેમની હત્યા કરી નાખશે.

૮. ૧લી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ, મૃતકનું મૃતદેહ ઉક્ત મારુતિ વાનમાં લઈ જવામાં આવ્યું હતું તેવી ટેલિફોનિક માહિતીના આધારે પોલીસ દ્વારા મારુતિ વાનના ચાલક, અર્થાત્, માનિક દાસની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ માનિક દાસે પોલીસ સમક્ષ નિવેદન આપ્યું હતું અને ઉક્ત મારુતિ વાન ૧૩મી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ કાલીતલા ઘોષ પારા ખાતે સુશી! ચક્રવર્તીના કાર પાર્કિંગ સ્થળેથી કબજે કરવામાં આવી હતી. ઉક્ત માનિક દાસે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૧૬૪ (સંક્ષેપમાં, 'સીઆરપીસી') હેઠળ સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત સમક્ષ પણ નિવેદન આપ્યું હતું. આરોપી ઉત્તમ દાસ, દીપક દાસ @ મૌ અને મનોરંજન દેવાનાથ @ બહારી, જે ફરાર

હતા, તેઓને તિલક માર્ગ પોલીસ સ્ટેશનની પોલીસની મદદથી દિલ્હીમાં પકડી પાડવામાં આવ્યા હતા. આ ત્રણેય આરોપીઓને તપાસ અધિંકારી દ્વારા કલકત્તા લાવવામા આવ્યા હતા અને ૧૬મી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવતા, અદાલતે તેઓને પોલીસ કસ્ટડીમાં મોકલ્યા હતા. તેમની કસ્ટડી દરમિયાન અને તેમની કબૂલાત મુજબ, મૃતક જે એવન સાયકલ ચલાવતો હતો તે અગરપારા રેલવે સ્ટેશન નજીકના એક ત્યજાયેલ સ્થળેથી કબજે કરવામાં આવી હતી. ૪થી નવેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ, આરોપી બિશુ સાહાની પોલીસ દ્વારા સોધપુરના હાઈલૅન્ડમાંથી ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તેને અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. તેને કસ્ટડીમાં લેવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ અન્ય આરોપીઓ, અર્થાત્, શ્યામલ ઘોષ અને સત્યજિત દાસની પણ સોધપુરમાંથી ધરપકડ કરવામાં આવી હતી. તેમ છતાં, પોલીસના શ્રેષ્ઠ પ્રયાસો છતાં, આરોપી ગણેશ દાસ અને પંચાનન તરફદાર @ છોટકાની ધરપકડ કરવામાં પોલીસ સફળ થઈ નહોતી અને તેમને ફરાર જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. બાકીના અન્ય છ આરોપીઓ વિરુદ્ધ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. જોકે, અનુસર્જિત તબક્કે, ઉક્ત બે ફરાર આરોપીઓની પણ પોલીસ દ્વારા ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તેમને અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને તેમના સામે પણ એ જ ગુનાઓ માટે આરોપ મૂકવામાં આવ્યા હતા.

૯. આ રીતે, તમામ આરોપીઓ સામે ઉપરોક્ત ગુનાઓના આરોપો ઘડવામાં આવ્યા હતા અને તેમને સક્ષમ અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલત સમક્ષ વિચારણાનો સામનો કરવા મૂકવામાં આવ્યા હતા. ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા પૂર્ણ થયા પછી, આપરાધિક સ્વરૂપની સામગ્રી આરોપીઓને દર્શાવવામાં આવી હતી અને ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ તેમના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા હતા. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, ત્યારબાદ નીચલી અદાલતે આરોપીઓને દોષિત ઠેરવ્યા હતા અને વડી અદાલત સમક્ષ અપીલમાં, તેમને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૯ હેઠળના ગુનામાં નિર્દોષ છૂટકારો આપવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ સાથે કલમ ૩૪ વંચાય તે મુજબના ગુનામાં તેમને આજીવન કારાવાસની સજા ફટકારવામાં આવી હતી અને ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ અન્ય ગુનાઓ માટે પણ સજા કરવામાં આવી હતી.

૧૦. સંબંધિત આરોપી વ્યક્તિઓ તરફથી આ અદાલત સમક્ષ હાજર થયેલા વિંદ્બાન વકીલ દ્બારા ઉઠાવવામા આવેલા તર્કોનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે. તે તર્કો આ મુજબ છે:

૧. ફરિયાદ પક્ષના મુખ્ય સાક્ષીઓ, વિશેષ કરીને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮, બિનોદે મલ્લિક, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૭, અમલ રાય અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૯, કાલી દાસે આરોપી શ્યામલ ઘોષનું નામ લીધું નથી. ઉપરાંત, આ સાક્ષીઓ વિશ્વસનીય નથી અને તેમના નિવેદનો આરોપી વ્યક્તિઓને દોષિત ઠેરવવાનો આધાર બની શકતા નથી. હકીકતમાં, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૭,

અમલ રાય માર્ગદર્શન આપેલો સાક્ષી છે, કારણ કે તેનું નિવેદન નોંધવામાં આવે તે પહેલાં તે ત્રણ દિવસ સુધી પોલીસ કસ્ટડીમાં હતો.

૨. હાલનો મામલો પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાનો મામલો હોવા છતાં, આરોપીની દોષસિદ્ધિને સમર્થન આપે તેવી ઘટનાક્રમની સંપૂર્ણ કડી સ્થાપિત કરતો નથી.

૩. પી ડબલ્યુ ૯, હારુ દાસ, એ આરોપીઓમાંથી કોઈનું પણ નામ લીધેલું નથી અને મૃતદેહનો નિકાલ, જે એક મહત્વપૂર્ણ પરિસ્થિતિ છે, તે કાયદા મુજબ સાબિત કરવામાં આવ્યો નથી અને તેથી આરોપી વ્યક્તિઓની દોષસિદ્ધિ સુસ્થાપિત નથી.

૪. આરોપી શ્યામલ ઘોષને પરીક્ષણ ઓળખ પરેડમાં ઓળખવામાં આવ્યો નહોતો અને માત્ર આરોપી સત્યજિત દાસ @ સાધુની ઓળખ જ સ્થાપિત થઈ શકી હતી. તેથી, શ્યામલ ઘોષનો ગુનાના કમિશન સાથે સંબંધ હોવાનું પણ સાબિત થયું નથી.

વિ. મારુતિ વાનના ડ્રાઈવર, માણિક દાસને જિરહ માટે અદાલત સમક્ષ ક્યારેય હાજર કરવામાં આવ્યા નહોતાં અને તેથી, ઉક્ત સાક્ષીનું ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળનું નિવેદન નિરર્થક છે.

વિ. આરોપી વિરુદ્ધનો પુરાવો અત્યંત નબળો છે અને આરોપી શ્યામલ ઘોષ પાસેથી કશું જ જપ્ત કરવામાં આવ્યું નથી. શ્યામલને, તેમજ અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓને પણ, કોઈ નિશ્ચિત ભૂમિકા આક્ષેપિત કરી શકાય તેવી નથી, તેથી

ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ ને કલમ ૩૪ સાથે વાંચીને કરવામાં આવેલી દોષસિદ્ધિ ટકાઉ નથી, વિશેષ કરીને આરોપી શ્યામલ વિરુદ્ધ.

૭. નોંધપાત્ર વિલંબ થયો છે, જે ભિન્નભિન્ન રહ્યો છે, થી

ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધવામાં ૩ દિવસથી ૨૦ દિવસનો વિલંબ થયો હતો અને તેથી સાક્ષીઓએ સત્ય ન જણાવ્યું હોવાની શક્યતાને નકારી શકાય નહીં. આ સાક્ષીઓને તેમના અનુક્રમે નિવેદનો નોંધતા પહેલાં શું નિવેદન આપવું તે અંગે જાણ કરવામાં આવી હતી.

૮. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮, બિનોદ મલ્લિક અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૯, કાલી દાસ પર વિશ્વાસ કરી શકાય તેમ નથી, કારણ કે તેઓ આકસ્મિક સાક્ષીઓ છે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮નું નિવેદન ૨૧ દિવસના વિલંબ પછી નોંધવામાં આવ્યું હતું. તેણે કોઈપણ વ્યક્તિનું નામ જાહેર કર્યું નહોતું.

૯. મૃતકના કુટુંબજનો સહિત ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓનું વર્તન અસામાન્ય છે. ફરિયાદ પક્ષનો વિશિષ્ટ કેસ એવો હોવા છતાં કે આરોપી વ્યક્તિઓ નાણાંની માંગણી માટે અનેક પ્રસંગોએ મૃતકના ઘરે આવ્યા હતા અને મૃતકને મારી નાખવાની ધમકી પણ આપી હતી, તેમ છતાં કોઈ પોલીસ અહેવાલ નોંધાવવામાં આવ્યો નહોતો.

૧૦. મૃત્યુ પામનારના મૃત્યુનો સમય ફરિયાદ પક્ષ સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયું છે, તે હકીકત માત્ર એક જ અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે ફરિયાદ પક્ષ પોતાનો કેસ વાજબી શંકાથી પર સ્થાપિત કરવામાં સમર્થ રહ્યું નથી.

૧૧. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીનું નિવેદન આરોપી વિરુદ્ધ ઉપયોગમાં લઈ શકાય નહીં. તેથી, નીચલી અદાલતો દ્વારા આવા નિવેદન પર કરાયેલ આધાર અયોગ્ય અને કાયદેસર નથી.

૧૨. આરોપી વ્યક્તિઓ પાસેથી કરાયેલ કબજો, જો કોઈ હોય તો, જેમાં મનોરંજન દેબાથ @ બિહારી પાસેથી કરાયેલ કબજો પણ સમાવેશ થાય છે, કાયદાના વિરુદ્ધ છે અને તેથી ગ્રાહ્ય નથી. વાસ્તવમાં, જપ્તી નોંધપત્રકો ખાલી કાગળો પર સહી કરાવીને તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા.

૧૩. તમામ આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા કોઈ સામાન્ય ઈરાદો તથા સહભાગિતા નથી. પરિણામે, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ના ઘટકો પૂર્ણ થતા નથી.

૧૧. ઉપરોક્ત દલીલો, જે વિવિધ આરોપી વ્યક્તિઓની તરફેથી રજૂ કરવામાં આવી હતી, તેના સામૂહિક પ્રત્યુત્તરમાં રાજ્ય તરફેથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે એવો તર્ક રજૂ કર્યો કે ગુનો આચરવા માટે સ્પષ્ટ હેતુ અસ્તિત્વમાં હતો, અર્થાત્, નાણાંની માંગણી.

૧૨. વર્તમાન કેસ માત્ર પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાનો કેસ નથી. ફરિયાદ પક્ષના કેસ મુજબ, બનેલી વિવિધ ઘટનાઓના પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ ઉપલબ્ધ છે. આ

સાક્ષીઓ વિશ્વસનીય અને ભરોસાપાત્ર છે. તેઓ ન તો શીખવાયેલા છે, ન પીછો કરાયેલા છે અને ન જ સ્વાર્થસંબંધિત સાક્ષીઓ છે. આરોપી વ્યક્તિઓની પૃષ્ઠભૂમિ, ઘટના બન્યા બાદ તરત જ ફરાર થઈ જવાની તેમની વર્તણૂક અને ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીઓના નિવેદનો ફરિયાદ પક્ષના કેસને સંપૂર્ણ સમર્થન આપે છે. ભલે કેટલાક સાક્ષીઓ વિપરીત થઈ ગયા હોય અથવા તપાસમાં કેટલીક નાની ખામીઓ રહેલી હોય, તો પણ આરોપી વ્યક્તિઓ તેમાંથી કોઈ લાભ મેળવી શકતા નથી. વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા અનુસાર, ખામીયુક્ત તપાસ સામાન્ય રીતે ફરિયાદ પક્ષના કેસ માટે ઘાતક સાબિત થતી નથી અને માત્ર સાક્ષીઓની પૂછપરછમાં થયેલ વિલંબથી જ કોઈ સાક્ષીનું નિવેદન અવિશ્વસનીય બની જાય એવું નથી. ફરિયાદ પક્ષના સમગ્ર પુરાવાનું સંયુક્ત રીતે પરીક્ષણ કરતાં, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ના તત્ત્વો સંપૂર્ણપણે પૂર્ણ થાય છે.

ફરિયાદ પક્ષના પુરાવા

૧૩. આપણી સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોનાં ગુણદોષ પર વિચારવિમર્શ કરવા આગળ વધીએ તે પહેલાં, અદાલતે સમગ્ર ફરિયાદ પક્ષના પુરાવાનું એક નજરે પરીક્ષણ કરવું આવશ્યક રહેશે.

૧૪. હાલના કેસમાં, તપાસ તંત્રને બે અલગ અલગ હકીકતોના આધારે ગતિમાં મૂકવામાં આવ્યું હતું. પ્રથમ, આંક ૧૫, જે મૃત્યુ પામેલાની પત્ની લિલી ભટ્ટાચાર્યે, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૪, અને મૃત્યુ પામેલાના ભાઈ અરિંદમ

ભટ્ટાચાર્યે, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૬, દ્વારા ૩૦મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ નોંધાવવામાં આવેલ ગુમશુદગી ડાયરી અહેવાલ છે; અને બીજું, એફ.આઈ.આર., આંક ૧૨, જે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૫, અપૂ@ સુકલ્યાણ મુખર્જીએ ૧લી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ નોંધાવી હતી. પહેલાના અહેવાલ અંગે કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી હોવાનું જણાતું નથી, જ્યારે તપાસ અધિકારીએ બાદના અહેવાલના આધારે પોતાની તપાસ શરૂ કરી હતી.

ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૫ ના જણાવ્યા મુજબ, ૩૦મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ લગભગ રાત્રે ૧૦.૦૦ વાગ્યે, જ્યારે તે બેરકપુર ઓમ ઓમ એક્સપ્રેસની બાજુએ, ડાંગલા ડિસલા ખાતે આવેલ ઇલેક્ટ્રિક ટાવર પાસે, પટુલિયા બારાબાગાનમાં તપન સંત્રાના બગીચા સામે ગયો, ત્યારે તેણે માનવ મૃતદેહના વિવિધ અંગો ધરાવતી બે થેલીઓ જોયી; ત્યારબાદ તેણે પોલીસને જાણ કરી અને ખડદા પોલીસ સ્ટેશન ખાતે ફરીયાદ નોંધાવી. ઇન્દ્રજિત સેન નામના એક વ્યક્તિએ આ ફરીયાદ લખી હતી, જે આંક ૧૦ છે, અને તેના પર ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૫ ના હસ્તાક્ષર આંક ૧૦/૧ તરીકે છે. જો આંક ૧૦ ની સામગ્રીને સ્વતંત્ર રીતે જોવામાં આવે, તો તે પરથી એ સ્પષ્ટ થતું નથી કે ગુનો કોના દ્વારા અને કેવી રીતે કરવામાં આવ્યો હતો. કાયદાનું સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ સબળ પુરાવાનો ભાગ નથી. તેમ છતાં, તપાસની પ્રક્રિયા દરમિયાન ગુનાની ઘટનાસુધી લઈ જતી સમગ્ર હકીકત ઉજાગર થઈ અને તે નિશ્ચિતપણે આરોપીની દોષિતતા તરફ સૂચન કરતી હતી.

૧૫. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૪ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૬ના જણાવ્યા મુજબ, મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિ ખાનગી ટ્યુશન દ્વારા પોતાનું જીવનનિર્વાહ કરતો હતો અને કપડાંના વેપારમાં પણ સંકળાયેલો હતો. મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિનો મોટો ભાઈ ખાનગી સંસ્થામાં નોકરી કરતો હતો અને તેઓ બંનેએ ભાડે આપવા માટે, જ્યાં તેઓ રહેતા હતા તે મકાનની સામે આવેલી પોતાની જમીન પર છ દુકાનખંડો બાંધ્યા હતા. વિશેષ કરીને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીજના જણાવ્યા મુજબ, ઉત્તમ દાસ, મૌ @ દીપક દાસ, છોટકા @ પંચાનન તરફદારએ તેના પતિ પાસે 'મસ્તાની સલામી' તરીકે રૂ.૪૦,૦૦૦/- ની માંગણી કરી હતી. મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિએ આ રકમ ચૂકવવાની પોતાની અસમર્થતા વ્યક્ત કરી હતી. ત્યારબાદ, ઉત્તમ દાસ, મૌ અને છોટકાએ મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિને વેસ્ટ બંગાળ બાયાન સમિતિના કલબ પરિસરમાં બોલાવ્યો હતો. મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિ ત્યાં ગયો હતો અને રૂ.૨,૦૦૦/- ની રકમ ચૂકવવા સંમત થયો હતો, પરંતુ આરોપીઓએ તે સ્વીકારી નહોતી અને રૂ.૪૦,૦૦૦/- ની તેમની માંગણી પૂર્ણ ન કરવામાં આવે તો ગંભીર પરિણામોની ધમકી આપી હતી. ઉત્તમ દાસ, પંચાનન @ છોટકા, ગણેશ સાધુ, શ્યામલ ઘોષ, દીપક દાસ ચોર બિશુ, મનોરંજન બે કે ત્રણ વખત મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિના ઘરે આવ્યા હતા અને માંગણી પૂર્ણ ન કરવામાં આવે તો તેની સાસુ, મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિ તથા તેના ભાઈને પણ ગંભીર પરિણામોની ધમકી આપી હતી. આ સાક્ષીના જણાવ્યા મુજબ, ૨૭મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ, ઉત્તમ દાસ તેના સાથીદારો સાથે તેમના ઘરે આવ્યો હતો અને આવી જ ધમકી આપી હતી. તેમણે આ બનાવની જાણ રાજકીય આગેવાનો, પક્ષના

હોદ્દેદારો અને લોકોને કરી હતી અને તેમની તરફથી યોગ્ય મદદનું આશ્વાસન આપવામાં આવ્યું હતું. ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ આશરે રાત્રે ૯ વાગ્યે, મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિ પોતાના વ્યવસાય સંબંધિત રકમ વસૂલ કરવા માટે એવોન સાયકલ પર ઘોલા ગૌરાંગનગર ખાતે ચંદન દેના ઘરે ગયો હતો. તે રાત્રે પરત ફર્યો નહોતો. તેથી, તેઓ બીજા દિવસે સવારે ચંદનના ઘરે ગયા હતા અને જાણવા મળ્યું હતું કે મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિ રાત્રે ત્યાં આવ્યો હતો અને રકમ વસૂલ કર્યા બાદ તે જ દિવસે ત્યાંથી પરત ગયો હતો. તેના પરિણામે, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીફ દ્વારા ઘોલા પોલીસ સ્ટેશનમાં ઉપરોક્ત ગુમ વ્યક્તિની ડાયરી નોંધાવવામાં આવી હતી. ૧લી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીજ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીફ બંનેને મૃતદેહ ઓળખવા માટે પોલીસ સ્ટેશનમાં બોલાવવામાં આવ્યા હતા, જે ઉપર નોંધ્યા મુજબ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૫ના નિવેદન અનુસાર કબજે લેવામાં આવ્યો હતો. નોંધનીય છે કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીજના જણાવ્યા મુજબ, ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ની રાત્રે મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિએ ચાર વીંટીઓ, એચ.એમ.ટી. ઘડિયાળ પહેરી હતી અને તેની પાસે રોકડ રકમ તથા અન્ય કાગળપત્રો હતા. પોલીસ સ્ટેશનમાં મૃતદેહની ઓળખ કર્યા બાદ, એ સ્પષ્ટ થયું હતું કે આરોપી વ્યક્તિઓએ મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિની હત્યા કર્યા પછી તેના મૃતદેહના ટુકડા કરીને પુરાવાનો નાશ કરવાની મનશાથી તેને શણના કોથળાઓમાં ભરી દીધો હતો. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીજ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીફ બંનેએ અદાલતમાં મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિના કપડાં તેમજ આરોપી વ્યક્તિઓની ઓળખ કરી હતી. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીજએ વધુમાં એવું

પણ જણાવ્યું હતું કે તેણે પોલીસ સ્ટેશનમાં પણ આરોપી વ્યક્તિઓને ઓળખ્યા હતા.

૧૬. હવે, ઘટના જે રીતે બની હતી તે અંગે ફરિયાદ પક્ષના પુરાવાની તથા તે હેતુ માટે સંબંધિત સાક્ષીઓના નિવેદનોની તપાસ કરવાની છે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮, બિનોદે મલ્લિક, આરોપીઓએ મૃતક ઉપર કરેલા હુમલાના પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા છે. આ સાક્ષીએ જણાવ્યું કે સંબંધિત સમયે તે ખડદહ ખાતે સંધ્યા સિનેમા હોલ નજીક ચાની દુકાન ચલાવતો હતો અને પંચાનનતલા માર્કેટ તથા ભાનુર મોરે આવેલ દુકાનોમાં બિસ્કિટ પણ પહોંચાડતો હતો. ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ રાત્રે અંદાજે ૧૨.૦૦ વાગ્યે, તે ઉઘરાણી કરીને પંચાનન તળાથી પોતાના ઘરે પરત ફરી રહ્યો હતો. જ્યારે તે ગોશાળા ફિલ્ડ નજીક પહોંચ્યો ત્યારે તેણે જોયું કે ઉત્તમ, છોટકા, મૌ, ચોરબિસુ, સાધુ અને ગણેશ એક જાડા માણસને, જેને તે અર્ચિદેબ ભટ્ટાચાર્ય તરીકે ઓળખતો હતો, ગામછાથી ગળું દબાવી હુમલો કરી રહ્યા હતા અને મૃતકને ગોશાળા ફિલ્ડ તરફ લઈ જઈ રહ્યા હતા. તેણે તેમને તેનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે તેમણે તેને ત્યાંથી જવા જણાવ્યું અને કહ્યું કે આ તેમનો આંતરિક મામલો છે. મૃતક ‘મને બચાવો, મને બચાવો’ એવું કહી રહ્યો હતો. ત્યારબાદ ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮ તે સ્થળેથી નીકળી ગયો. બે દિવસ પછી તેને જાણ થઈ કે ઉક્ત વ્યક્તિની હત્યા કરવામાં આવી હતી અને તેના મૃતદેહના ટુકડા કરીને કલ્યાણી રોડ હાઇવે નજીક મૂકી દેવામાં આવ્યા હતા. આ સાક્ષીએ આરોપી વ્યક્તિઓને તે રાત્રે દુરાચાર કરનાર

વ્યક્તિઓ તરીકે ઓળખ્યાં. તેની જરાહ તપાસમાં, તેણે સ્પષ્ટપણે આ સૂચન નકાર્યું કે તે ખોટી સાક્ષી આપી રહ્યો હતો અથવા તેને આરોપી વ્યક્તિઓ સાથે કોઈ મિત્રતા અથવા નિકટતા હતી. સાક્ષીએ એ પણ જણાવ્યું કે ઘટનાની તારીખ પહેલાં તેને મૃતકનું નામ ખબર નહોતું અને હકીકતમાં, ઘટનાના બે દિવસ પછી તેને તે બાબતની જાણ ટેલિવિઝન પરથી થઈ હતી. તેની જરાહ તપાસમાં તેણે એ પણ જણાવ્યું કે અંદાજે ૧૦.૪૫ વાગ્યે રાત્રે, તે ભાનુર મોૅરે પહોંચ્યો હતો અને ૫–૧૦ મિનિટમાં પંચાનન તલા માર્કેટ પહોંચ્યો હતો તથા તે દુકાનદારો પાસેથી રૂપિયા વસૂલ કરવા માટે લગભગ એક કલાક પંચાનન તલા માર્કેટમાં વિતાવ્યો હતો અને ચૂકવણી મળ્યા પછી તે પોતાના ઘરે જવા નીકળ્યો હતો.

૧૭. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૭, અમલ રાય, મૃત્યુ પામેલ અને ઉત્તમ દાસ તથા તેના સાથીઓ, જેમાં શ્યામલ, સાધુ, બિહારી, ગણેશ, મનોરંજન, મૌનો સમાવેશ થાય છે, તેમની વચ્ચે થયેલા ઝઘડાના બીજા સાક્ષી છે. આ સાક્ષીના મુજબ, તેણે તેમની વચ્ચે થયેલો ઝઘડો જોયો હતો. જ્યારે તે આ ઘટના જોતો હતો, ત્યારે આરોપી વ્યક્તિઓએ તેને સ્થળ છોડવા જણાવ્યું હતું, અને તેણે તેમ કર્યું; ત્યારબાદ બીજા દિવસે તેને અર્ચિંદિબ ભટ્ટાચારજીના મૃત્યુ વિશે જાણ થઈ. તેની હકીકત ઘટના પછી ત્રણ દિવસના અંતે પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવી હતી. આ સાક્ષીએ અદાલતમાં પણ આરોપીઓને ઓળખી બતાવ્યા હતા. તેની જિરહ દરમિયાન, તેણે ખાસ કરીને આ સૂચનનો ઈનકાર કર્યો હતો કે તેણે પ્રશ્નાધીન ઘટના જોઈ જ નહોતી.

૧૮. આગળનો સાક્ષી, જેના નિવેદનનો આ પાસા પર સીધો પ્રભાવ પડે છે, તે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૯, કાલી દાસ છે, જે નંદન કાનનનો રહેવાસી છે. આ સાક્ષીએ અદાલત સમક્ષ જણાવ્યું કે તા. ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ આશરે રાત્રે ૧૧.૩૦ વાગ્યે, જ્યારે તે રશ્મોની મૉરેથી પરત ફરી રહ્યો હતો, ત્યારે તેણે જોયું કે નંદન કાનનના બટ્ટાલા પાસે આર્ચિંદિદ અને ઉત્તમ, પંચાનન, બિસુ, બિહારી, છોટકા, મૌ વચ્ચે ઝઘડો ચાલી રહ્યો હતો અને તેમના વચ્ચે અથડામણ પણ ચાલી રહી હતી. ઉત્તમ અને બિશુએ તેને ધમકી આપી હતી, તેથી તે સ્થળ છોડીને ચાલ્યો ગયો. બનાવના બે દિવસ પછી, તેને આર્ચિંદિબ ભટ્ટાચાર્યના શરીરના ભાગોની મળેલી બરામદી વિશે જાણ થઈ. તેણે અદાલતમાં તમામ આરોપીઓને પણ ઓળખી બતાવ્યા. ધ્યાનમાં લેવા જેવી બાબત એ છે કે આ સાક્ષીના મુજબ, તે રાત્રે તેણે જેમને જોયા હતા તે બધા વ્યક્તિઓ અદાલતમાં હાજર હતા અને તેણે તેમની ઓળખ કરી હતી.

૧૯. પોતાના નિવેદનમાં, તેણે શ્યામલ ઘોષ અને ગણેશના નામો વિશેષરૂપે આપ્યા નહોતાં. પોતાની જિરહમાં, તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે તેને બીજા દિવસે સવારે અંદાજે ૧૦ વાગ્યે પોલીસ અટકાયતમાં લેવામાં આવ્યો હતો અને ચાર દિવસ પછી પોલીસે તેને મુક્ત કર્યો હતો. તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે તેણે આરોપી વ્યક્તિઓના પિતાનાં નામો પોલીસને આપ્યાં નહોતાં. તેણે આગળ જણાવ્યું હતું કે ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ ઝામેલા અંગે જાણ કરવા તે પોલીસ સ્ટેશન ગયો નહોતો. વધુમાં, તપાસ અધિકારીએ પોતાના નિવેદનમાં ફરિયાદ પક્ષના

સાક્ષી ૨૮ તરીકે જણાવ્યું હતું કે ૧લી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ તેણે અરિંદમ ભટ્ટાચારજીની પોલીસ સ્ટેશનમાં પૂછપરછ કરી હતી અને મૃતકના વિવિધ સગાસંબંધીઓની પણ પૂછપરછ કરી હતી. તેણે અમલ રાય, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષી ૧૭, અટકાયતમાં હતો તે વાતનો ઈનકાર કર્યો હતો. હકીકતમાં, તેના કહેવા મુજબ, જ્યારે તે અમલ રાયને મળવા જવાના માર્ગમાં હતો ત્યારે તેને તેને મળવાનો અવસર મળ્યો હતો અને તેની પૂછપરછ કરી હતી, પરંતુ તેને પોલીસ સ્ટેશન લાવ્યો નહોતો.

૨૦. આ ઝઘડાને સંબંધિત આ પ્રત્યક્ષ પુરાવો છે

આરોપી અને મૃતક વચ્ચેનો (ઝમેલો) તથા અનુસરે થયેલ મૃતકનો ગળું દબાવીને કરાયેલો વધ. તેનાથી આવતો આવશ્યક અનુમાન એ છે કે ઘટનાના દિવસે મૃતકની હત્યા કરવામાં આવી હતી અને ઉપર નોંધાયેલા ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીએ જણાવ્યા મુજબ તેના મૃતદેહના ટુકડા કરી, તેને ગણીના કોથળાઓમાં મૂકી અને તે કોથળાઓને એક વિરાન સ્થળે ફેંકી દેવામાં આવ્યા હતા.

૨૧. ઘટનાક્રમની સાંકળમાં આવતી આગળની પરિસ્થિતિ મૃતદેહના અંગભંગ કરવા અને આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા તેના નિકાલ કરવા સંબંધિત પુરાવાની છે. હવે આપણે તે પુરાવાનું પરીક્ષણ કરીએ.

૨૨. પી. એન?, પ્રકાશ ચૌધરી, આ ઘટનાના સાક્ષી છે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, ૩૦મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ, રાત્રે અંદાજે ૯.૦૦ વાગ્યે, તેઓ

પોતાના ધંધા સંબંધે ઉઘરાણી કરીને ભાનુર મોરે ગોશાળા મેદાન તરફથી પરત ફરી રહ્યા હતા. પરત ફરતા સમયે, તેમણે ઉત્તમ અને મૌને એક મારુતિ વાનની બાજુમાં ઊભેલા જોયા અને ત્યારબાદ સાધુ, છોટકા, ચોરબિસુ, શ્યામલ અને મનોરંજન તે સ્ટીલ રંગની મારુતિ વાનમાં ગણીના થેલાંમાં ભરેલા માનવ મૃતદેહના ભાગો અંદર લઈ જઈ રહ્યા હતા. તેમણે અદાલતમાં આરોપી વ્યક્તિઓની ઓળખ કરી હતી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે, ઘટનાની તારીખથી ૨૦ થી ૨૨ દિવસ પછી પોલીસ દ્વારા તેમનું નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હતું. તેમની જિરહમાં, તેઓ પોતાનો ધંધો, એટલે કે, ઈલેક્ટ્રિક બલ્બોના વેચાણ અને વિતરણનો વ્યવસાય, કેવી રીતે ચલાવતા હતા તે બાબતે કેટલીક શંકાઓ ઊભી કરવામાં આવી હતી.

૨૩. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ ૯, હારુ દાસ, એક રિક્ષા ચલાવનાર છે અને તે પોતાની રિક્ષા ભાનુઠાકુરેસ મોર ખાતે આવેલા રિક્ષા સ્ટૅન્ડ પર ઉભી રાખે છે. તેના કહેવા મુજબ, લગભગ બે વર્ષ પહેલાં દુર્ગા પૂજાના દિવસથી બે દિવસ અગાઉ, જ્યારે તે રિક્ષા સ્ટૅન્ડ પર બેઠો હતો, ત્યારે તેણે જોયું કે ગોશાળા મેદાનની નજીક સ્ટીલ રંગની મારુતિ વાન ઊભી રહી હતી અને માનવ શરીરના ભાગો ધરાવતી ચાર–પાંચ થેલીઓ ગોશાળા મેદાનની બાજુમાંથી આરોપી ઉત્તમ, મૌ, છોટકા, બિસુ, ગણેશ અને બિહારી દ્વારા મારુતિ વાનમાં ચઢાવવામાં આવી રહી હતી. અદાલતમાં હાજર તમામ આરોપીઓને આ સાક્ષીએ ઓળખ્યા હતા. આ સાક્ષીના કહેવા મુજબ, આરોપી વ્યક્તિઓ તેની રિક્ષામાં

મુસાફરી કરતા હતા અને યોગ્ય ભાડું ચૂકવતા હતા. મૃતદેહને વાનમાં મૂક્યા પછી, વાન રાશમોની મોર તરફ ચાલી ગઈ હતી. આ સાક્ષીએ વિશેષરૂપે જણાવ્યું હતું કે ત્યારબાદ ઉત્તમ દાસ અને તેના સાથીદારો દ્વારા તેને એવી ધમકી આપવામાં આવી હતી કે જો તે કોઈને કંઈ કહેશે, તો તેના પરિવારનો નાશ કરી દેવામાં આવશે. આ સાક્ષીની દીર્ઘ પ્રતિપરીક્ષા કરવામાં આવી હતી, પરંતુ પ્રતિપરીક્ષામાં કોઈ મહત્વની બાબત બહાર આવી નહોતી.

૨૪. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી–૧૧, સોમેરાવ ઓરાંગ અન્ય એક રિક્ષાચાલક છે. તેણે જણાવ્યું હતું કે તે તારાપદા સહાદેબ અને હારુ સાથે ભાનુઠાકુર મોરના રિક્ષા સ્ટેન્ડ ખાતે હતો. તેના જણાવ્યા મુજબ, ત્યાં એક મારુતિ કાર ઉભી રહી હતી અને ઉત્તમ તથા મૌ કારની બાજુમાં ઉભા હતા અને છોટકા, બિસુ, મનોરંજન અને ગણેશ ગોશાળા મેદાનમાંથી માનવ શરીરના લોહીલુહાણ ભાગો ધરાવતા થેલાઓ ઉક્ત કારમાં મૂકી રહ્યા હતા. ત્યારબાદ, આરોપી વ્યક્તિઓ સાથે તે કાર રશ્મોની મોર તરફ ગઈ હતી. તેણે અદાલતમાં હાજર તમામ આરોપી વ્યક્તિઓની ઓળખ કરી હતી. તેણે જણાવ્યું હતું કે તે આરોપી વ્યક્તિઓને લાંબા સમયથી ઓળખતો હતો. ઘટનાની તારીખ પછી ૨૦–૨૨ દિવસ બાદ તેને હત્યાની જાણ થઈ હતી. તેની જિરહ દરમ્યાન તેણે જણાવ્યું હતું કે તે મારુતિ કારનો નંબર કહી શકતો નહોતો અને તેણે તે કાર ફરીથી જોઈ નહોતી. તેણે આ વાતનો ઇનકાર કર્યો હતો કે પોલીસ દ્વારા તેને શીખવવામાં આવ્યું હતું અને તે પોલીસના પ્રભાવ હેઠળ નિવેદન આપી રહ્યો હતો. તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે તે પોતાની રિક્ષામાં દારૂ

લઈ જતો હતો, કારણ કે સોધપુર ખાતે સરકારની દારૂની દુકાન આવેલી હતી અને તે ત્યાં જતો હતો, તેમજ ક્યારેક તે પોતે પણ દારૂ પીતો હતો.

૨૫. ફરિયાદ પક્ષના મતે, આ સાક્ષીઓના નિવેદનો પૂર્ણપણે સ્થાપિત કરે છે કે મૃત્યુ પામેલાને છેલ્લે આરોપીઓ સાથે જોવામાં આવ્યો હતો અને તેના પર હુમલો કરીને તેનું ગળું દબાવી તેની હત્યા કરવા માટે તેઓ જવાબદાર હતા તથા માનવ મૃતદેહના ભાગોને મારુતિ વાનમાં ભરતા તેઓને જોવામાં પણ આવ્યા હતા. પરિણામે, ફરિયાદ પક્ષ મુજબ, બંને મહત્વપૂર્ણ પરિસ્થિતિઓ, અર્થાત્ હત્યાનું કૃત્ય તેમજ મૃત્યુ પામેલાના મૃતદેહના નિકાલ, સાબિત થયા છે.

૨૬. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી–૨ ઝાન્ટુ દે, મૃતકના સાળા, પણ સાક્ષી તરીકે હાજર થયા હતા અને તેમણે જણાવ્યું હતું કે તેમના સાળાએ તેમની જમીન પર છ દુકાનખંડ બાંધ્યા હતા, જે તેમના ઘરની નજીક હતી. ૧૫મી ઑગસ્ટ, ૨૦૦૩ના રોજ, ઉત્તમ, મનોરંજન, ગણેશ દીપક દાસ, શ્યામલ, છોટકા, બિસુ અને સાધુએ રૂ.

મૃતક પાસેથી ૪૦,૦૦૦/– માંગવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ મૃતકે ઈનકાર કર્યો. ત્યારબાદ ઉત્તમે ધમકી આપી હતી કે જો જણાવેલ રકમ ચૂકવવામાં નહીં આવે તો તે આર્ચિદિબને જણાવેલ મિલ્કતનો આનંદ માણવા અને તેનો ઉપયોગ કરવા નહીં દે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૨ ચોપડાની જપ્તીનો પણ સાક્ષી છે, જે આરોપી બિશુના નિવેદનના આધારે જપ્ત કરવામાં આવી હતી; બિશુએ ખેતરમાં ઝાડીમાંથી ચોપડો બહાર કાઢ્યો હતો અને સ્વીકાર્યું હતું કે તેમણે મૃતકના શરીર

પર ચોપડાથી કાપા માર્યા હતા. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૨એ જપ્તી યાદી આંક ૧/૧ પર પોતાની સહી સાબિત કરી હતી અને અદાલતમાં મૃતકને ધમકી આપનાર વ્યક્તિઓની પણ ઓળખ કરી હતી.

૨૭. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧ સુનીલ ચક્રવર્તી અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૩ મૃત્યુંજય ચંદા પણ ચોપર અને તેની અનુરૂપ જપ્તી નોંધ, આંક ૧/૩, ની પુનઃપ્રાપ્તિના સાક્ષીઓ હતા. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧એ જપ્તી નોંધ પર હસ્તાક્ષર કર્યા હતા અને પોતાના હસ્તાક્ષરોને આંક ૧ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૩ના હસ્તાક્ષરો તેમણે આંક ૧/૨ પર સ્વીકાર્યા હતા. આ બન્ને સાક્ષીઓએ અદાલતમાં હાજર આરોપી વ્યક્તિઓની ઓળખ કરી હતી. મારુતિ વેન, આંક ૧૩/૨, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૨૩, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૨૪, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૨૫ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૨૬ની હાજરીમાં પુનઃપ્રાપ્ત કરવામાં આવી હતી. વધુમાં, એવન સાયકલ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૨૧ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૨૨ની હાજરીમાં પુનઃપ્રાપ્ત કરવામાં આવી હતી. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૨૧એ જણાવ્યું હતું કે જપ્તી યાદી હેઠળ અગરપાડા રેલવે સ્ટેશન પાસેના સ્થળેથી એક સાયકલ જપ્ત કરવામાં આવી હતી અને તે ત્રણ વ્યક્તિઓના સૂચન પરથી પુનઃપ્રાપ્ત કરવામાં આવી હતી, જેમણે પોલીસને પુનઃપ્રાપ્તિના સ્થળે દોરી ગયા હતા. તેમણે પોતાના હસ્તાક્ષરોને આંક ૪/૧ તરીકે સ્વીકાર્યા હતા. સાયકલને મુદામાલ આંક ૨ તરીકે પ્રદર્શિત કરવામાં આવી હતી. સાયકલ સાથે જોડાયેલ જપ્તી નોંધ પરના હસ્તાક્ષરો આંક ૫/૧ તરીકે પ્રદર્શિત કરવામાં આવ્યા હતા.

૨૮. આ ગુનામાં વપરાયેલા હથિયાર તેમજ મૃતકના કાપીને અલગ કરવામાં આવેલા શરીરના ભાગોને લઈ જવા માટે આરોપીગણ દ્વારા વપરાયેલ વાહનની આ જ જપ્તીઓ છે. વધુમાં, મૃતકની માલિકીની સાયકલની જપ્તી નિશ્ચિત કડી પૂરું પાડે છે, કારણ કે તે આરોપીઓ, અર્થાત્ ઉત્તમ દાસ, દિપક દાસ અને મનોરંજન દેબનાથના નિવેદનના અનુસંધાનમાં જપ્ત કરવામાં આવી હતી. તપાસ અધિકારી, પી ડબલ્યુ ૨૮ દ્વારા કરવામાં આવેલી આ જપ્તીઓ હકીકત તથા કાયદા બંને દ્રષ્ટિએ સહેલાઈથી પ્રશ્નાર્થ ઠરાવી શકાય તેવી નથી.

૨૯. હવે, ચાલો, મૃત્યુ પામેલાના શરીર પર મરણોત્તર પરીક્ષા કરનાર ડૉક્ટરના પુરાવાનું પરીક્ષણ કરીએ. ડૉ. જ્ઞાનપ્રકાશ બંધોપાધ્યાયની ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૧૬ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી. આ સાક્ષીના જણાવ્યા અનુસાર, તેઓ આર.જી. કાર મેડિકલ કોલેજ અને હોસ્પિટલ સાથે સંલગ્ન મેડિકલ ઓફિસર હતા. ૧લી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ તેઓ બૅરેકપુર પોલીસ બેઝ હોસ્પિટલ ખાતે ફરજ પર મુકાયેલા હતા. તેમણે એક અર્ચિદેબ ભટ્ટાચારજીના મૃતદેહનું મરણોત્તર પરીક્ષણ કર્યું હતું, જેની ઓળખ મૃત્યુ પામેલાનો મૃતદેહ લાવનાર કોન્સ્ટેબલે કરી હતી. વાસ્તવમાં, માનવ શરીરના કેટલાક ભાગો મરણોત્તર પરીક્ષણ માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા. તેમણે મૃત્યુ પામેલાના શરીર પર પહોંચાડવામાં આવેલી ઈજાઓનું પરીક્ષણ કર્યું અને પ્રત્યેક ઈજાને શરીરથી વિચ્છિન્ન કરાયેલા અંગ સાથે સંકળાવી. તેમણે એવો અભિપ્રાય આપ્યો કે શરીરના બધા ભાગો એક જ વ્યક્તિના હતા. ઈજાઓમાં મૃત્યુ પૂર્વની

જીવનપ્રતિક્રિયાનો પુરાવો દેખાતો હતો. મૃત્યુનું કારણ દોરી વડે ગળું દબાવવાના પ્રભાવને લીધે હતું. તેમણે પોતાના હસ્તાક્ષર સાથે મરણોત્તર અહેવાલ આંક ૧૧ તરીકે તૈયાર કર્યો હતો અને તેમના હસ્તાક્ષર આંક ૧૧/૧ તરીકે નોંધાયા હતા. આ સાક્ષીના નિવેદનના કેટલાક ભાગનો ઉલ્લેખ કરવો ઉપયોગી રહેશે, જે નીચે મુજબ છે :

તે તારીખે મેં ખાર્દાહ પી.એસ. યુ.ડી. કેસ નં. ૮૯ તા. ૦૧.૦૧.૨૦03 તથા ખાર્દાહ પી.એસ. કેસ નં. ૩૩૨, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨/૨૦૧/૩૪ હેઠળ, તા. ૦૧.૧૦.૨૦૦3ના સંબંધમાં, કોન્સ્ટેબલ નં. ૪૨૬૦ બ્રોજોગોપાલ ઘોષ દ્વારા ઓળખ કરાયેલ અર્ચિંદિબ ભટ્ટાચારજી નામના એક મૃતકના મૃતદેહનું પોસ્ટ–મોર્ટમ કર્યું હતું. વાસ્તવમાં, પોસ્ટ–મોર્ટમ માટે મૃતદેહના નીચેના ભાગો મોકલવામાં આવ્યા હતા. ૧. એક ધડથી જુદું કરાયેલ મસ્તક. ૨. બંને હાથની પોસ્ટ–મોર્ટમ અમ્પ્યુટેશન સાથે, ડાબો પગ નિતંબથી અને જમણો પગ ઘૂંટણથી જુદો કરાયેલ એક શિરવિહિન ધડ. ૩. એક ડાબો હાથ. ૪. એક જમણો હાથ. ૫. ઘૂંટણથી એક ડાબો પગ. ૬. ઘૂંટણથી એક જમણો પગ. ૭. એક ડાબી જાંઘ; બધા ભાગો શરીરરચનાત્મક ક્રમમાં ગોઠવવામાં આવ્યા હતા. મૃતદેહના ભાગો મધ્યમ સ્તરની વિઘટનની અવસ્થામાં હતા અને શરીરમાં સોજા જેવી સ્થિતિના લક્ષણો હતા. પરીક્ષણ કરતાં મને નીચે દર્શાવેલ પોસ્ટ–મોર્ટમ ઈજાઓ જણાઈ.

૧. છરી જેવા ઘા વડે થયેલ કાપેલી ઈજા (આઇ.સી.ડબલ્યુ.) હાયોઇડની નજીક ગળા પર આડેધડ આવેલ હતી. ૨. સિમ્ફિસિસ મેન્ટાઈની નીચે અને ગળાની પાછળના ભાગ સાથે, સી–૨ અને સી–૩ કશેરુકાઓની વચ્ચેના સ્તરે, ૬.૮" x ૬.૩" માપની અને ગળાની તમામ રચનાઓને આરપાર જતા પ્રકારની હતી. ૨. આઇ.સી.ડબલ્યુ., ગળા પર સ્ટર્ના નોચથી ૪.૪" ઉપરની નજીક આવેલ, આડેધડ રીતે સ્થિત, (ફાટેલા) ભાગે સી–૨ અને સી–૩ કશેરુકાઓની વચ્ચે, ૬.૮" x ૬.૩" માપની અને ગળાની તમામ રચનાઓને આરપાર જતા પ્રકારની હતી.

ઈજા નં. ૧ અને ૨ શારીરિક રચનાના અનુરૂપ અને ચુસ્ત રીતે બંધબેસતી હતી. ૩. જખમગ્રસ્ત કાપેલી ઈજા ૬.૨" x ૪.૩" x ૨.૨" જમણા ખભા ઉપરના તમામ બંધારણો અને ખભાના સાંધાની ગુહાને આવરી લેતી. ૪. જખમગ્રસ્ત કાપેલી ઈજા ૬.૨" x ૪.૭" x સંપૂર્ણ રીતે આરપાર, જમણા હાથના ઉપરના છેડે આવેલા તમામ બંધારણો અને ખભાના સાંધાની ગુહા ઉપર.

ઈજા નં. ૩ અને ૪ શારીરિક રચના મુજબ અને ચુસ્ત રીતે અનુકૂળ હતાં. ૫. ડાબા ખભા પર ખભાના સાંધાની ગુહા ઉપરની તમામ રચનાઓમાંથી આરપાર ગયેલો ૫.૯" X ૪.૭" માપનો એલ.સી.ડબલ્યુ. ૬. ડાબા હાથના ઉપરના ભાગ અને ખભાના સાંધાની ગુહા ઉપરની તમામ રચનાઓમાંથી આરપાર ગયેલો ૫.૮" X ૪.૬" માપનો એલ.સી.ડબલ્યુ.

ઈજા નં. ૫ અને ૬ શરીરરચના મુજબ ચોક્કસ રીતે મેળ ખાતી અને ચુસ્ત રીતે બંધબેસતી હતી. નં. ૭ ડાબા નિતંબ ઉપર ૮.૫" x ૮" કદની કાપાથી થયેલી ચીરાયેલ ઈજા, જે સર્વ રચનાઓને આરપાર પસાર થતી અને ડાબા નિતંબ સંધિ ગુહાને આવરી લેતી હતી. ૮. ડાબી જાંઘના ઉપરના છેડે ડાબા નિતંબ સંધિ ગુહા ઉપર ૮.૪" x ૮" કદની કાપાથી થયેલી ચીરાયેલ ઈજા, જે સર્વ રચનાઓને આરપાર પસાર થતી હતી. ઈજા નં. ૭ અને ૮ શરીરરચના મુજબ ચોક્કસ રીતે મેળ ખાતી અને ચુસ્ત રીતે બંધબેસતી હતી. ૯. ડાબા ઘૂંટણ સંધિથી જાંઘ તરફ ૫.૮" x ૫.૫" કદની કાપાથી થયેલી ચીરાયેલ ઈજા, જે સર્વ રચનાઓને આરપાર પસાર થતી અને ડાબા ઘૂંટણ સંધિ ગુહાને આવરી લેતી હતી ૧૦. ડાબા ઘૂંટણ સંધિથી પગ તરફ ૫.૮" x ૫.૫" કદની કાપાથી થયેલી ચીરાયેલ ઈજા, જે સર્વ રચનાઓને આરપાર પસાર થતી અને ડાબા ઘૂંટણ સંધિ ગુહાને આવરી લેતી હતી. ઈજા નં. ૯ અને ૧૦ શરીરરચના મુજબ ચોક્કસ રીતે મેળ ખાતી અને ચુસ્ત રીતે બંધબેસતી હતી. ૧૧. જમણા ઘૂંટણથી જાંઘ તરફ ૫.૬" x ૫.૫" કદની કાપાથી થયેલી ચીરાયેલ ઈજા, જે સર્વ રચનાઓને આરપાર પસાર થતી અને જમણા ઘૂંટણ સંધિ ગુહાને આવરી લેતી હતી. ૧૨. જમણા ઘૂંટણથી પગ તરફ ૫.૬" x ૫.૫" કદની કાપાથી થયેલી ચીરાયેલ ઈજા, જે સર્વ રચનાઓને આરપાર પસાર થતી અને જમણા ઘૂંટણ સંધિ ગુહાને આવરી લેતી હતી. ૧૨. ઈજા નં. ૧૧ અને ૧૨ શરીરરચના મુજબ ચોક્કસ રીતે મેળ ખાતી અને ચુસ્ત રીતે બંધબેસતી હતી. નં. ૧૩. જમણા ગાલના ભાગ અને નીચલા હોઠ ઉપર ૩" x ૦.૮" x પેશી કદની કાપેલી ઈજા. નં. ૧૪. જમણી બાજુ ઘૂંટણના પાછળના

ભાગ ઉપર, જમણા માસ્ટોઇડ પ્રોસેસની ટોચના સ્તરે, આડા રીતે આવેલી ૩.૫" x ૦.૭" x પેશી કદની કાપાથી થયેલી ચીરાયેલ ઈજા. ૧૫. ડાબી બાજુની ૪ અને ૫ અંતરપસલી જગ્યામાં, આંતરિક મધ્યરેખાથી ૫.૬" દૂર, ૩" x ૧.૨" x પેશી કદની ચીર્ણ ઈજા. ઉપરોક્ત તમામ ઈજાઓમાં મૃત્યુપૂર્વ જીવંત પ્રતિક્રિયાનું કોઈ પુરાવું જોવા મળ્યું નથી. શરીરના બધા અંગો એક જ વ્યક્તિના હતા. મૃત્યુપૂર્વ ઈજા નં. ૧, એક સતત દોરીના દબાણનું ચિહ્ન (એલ.એમ.) ૧૨" x ૧.૪", ગળાને સંપૂર્ણપણે ઘેરી લેતું, ગળાના નીચલા ભાગમાં આડું આવેલું હતું, જે સ્ટર્નાં નોચથી ૧.૬" ઉપર અને સી–૭ કશેરુદંડ પ્રોસેસની ટોચથી ૧.૮" ઉપર હતું. એલ.એમ. ઉપરનો વિસ્તાર શરીરના બાકીના ભાગ કરતાં ઓછો વિઘટિત થયો હતો અને એલ.એમ. ઉપરની ત્વચા કથ્થઈવર્ણની હતી. વિચ્છેદન દરમ્યાન ગળાના ત્વચાની નીચેના ઉતકો અને પેશીઓમાં વ્યાપક રક્તસ્રાવ નોંધાયો હતો. ટ્રેકિયલ કાર્ટિલેજિસમાં અને તેની આસપાસ પણ ચોટના નિશાન નોંધાયા હતા, તેમજ થાયરોઇડ કાર્ટિલેજિસ અને ટ્રેકિયલ રિંગ્સમાં ભંગ અને સ્થાનચ્યુતિ હતી. નં. ૨. ડાબા માલાર પ્રોમિનેન્સ ઉપર ૧.૫" x ૦.૮" કદનું ઘસડાનું ઘા. નં. ૪ જમણા અગ્રવર્તી ઉપરિયાળ ઈલિયાક સ્પાઇન ઉપર ૦.૮" x ૦.૬" કદનું ઘસડાનું ઘા. નં. ૫ ડાબા હાથના પાછળના ભાગ ઉપર, ડાબા કોણી સંધિથી ૨.૫" ઉપર, ૪.૮" x ૨.૫" કદનો કાળો ડામ. ૬. જમણા મણકાના અલ્નાર ભાગ ઉપર ૨.૬" x ૨" કદનો કાળો ડામ. ૭. ડાબા ફ્રોન્ટો પેરાયટલ પ્રદેશમાં, મધ્યરેખાથી ૧.૬" દૂર, ૩.૫" x ૨" x અંદાજે

૦.૨" કદનો શિરસ્થ ત્વચાખંડ હેઠળનો રક્તસંચય. આ ઈજાઓમાં મૃત્યુપૂર્વ જીવંત પ્રતિક્રિયાનો પુરાવો જોવા મળ્યો હતો.

મારા મતે, ઉપર નોંધ્યા મુજબ, મૃત્યુ દોરી વડે ગળું ઘૂંટવાના પ્રભાવને કારણે થયું હતું — જે મરણપૂર્વ અને સ્વરૂપે હત્યાજન્ય હતું.

આ મારાં પોતાના હસ્તલેખમાં મારી દ્વારા તૈયાર કરાયેલ મરણોત્તર પરીક્ષણનો અહેવાલ છે. તેના પર મારી સહી અને સીલ છે. મરણોત્તર પરીક્ષણનો આ અહેવાલ આંક ૧૧ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યો છે અને સહી આંક ૧૧/૧ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવી છે.

ઉપર ઉલ્લેખિત મરણોત્તર ઈજાઓ આ પ્રકારના મધ્યમ ભારવાળા તીક્ષ્ણ કાપનાર હથિયારથી થવાની સંભાવના છે."

૩૦. તપાસ અધિકારીનું પરીક્ષણ ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૮ તરીકે કરવામાં આવ્યું હતું. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૫ પાસેથી માહિતી પ્રાપ્ત થતાં, તેને આ કેસની તપાસ સોંપવામાં આવી હતી. આ સાક્ષી મુજબ, જ્યારે તે ઘટનાસ્થળે પહોંચ્યો, ત્યારે તેણે જોયું કે માથું કપાયેલો મૃતદેહ, જેના હાથ અને પગ અલગ કરાયેલા હતા, તે બેરાકપુર ઓ. એમ. હાઈવેની ડાબી બાજુએ પડ્યો હતો. તેણે સ્થળ પર જ પંચનામું કર્યું અને આંક ૩/૪ તરીકે ઈન્ક્વેસ્ટ રિપોર્ટ તૈયાર કર્યો. તેણે મૃતકના શરીરના ક્ષતવિક્ષત ભાગો ધરાવતા ગણીના થેલો કબજે કર્યા. તેણે રક્તચિહ્નિત ખાલી ગામછો અને અન્ય વસ્તુઓ પણ આંક ૧૬ મુજબ જપ્ત કરી. ૧લી

ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ, તેણે આરોપી ઉત્તમ દાસ, મૌ અને મનોરંજન દેવનાથની શોધમાં નંદન કાનન વિસ્તારમાં દરોડો પાડ્યો, પરંતુ તેઓને પકડી શક્યો નહોતો. તેણે વિવિધ સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધ્યા. શરીરના ક્ષતવિક્ષત ભાગો પોલીસ હોસ્પિટલમાં મોકલવામાં આવ્યા હતા. ૧૧મી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ, તે દળ સાથે પ્રોડક્શન વોરંટ લઈને દિલ્હી ગયો અને ત્યારબાદ તેણે ત્રણ આરોપીઓને ધરપકડ કરી. તેણે એવન સાયકલ જપ્ત કરી, જ્યારે મારુતિ વાન ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૬, એસ.આઈ. અંજન દે દ્વારા જપ્ત કરવામાં આવી હતી, જેણે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૮ની તાત્કાલિક ગેરહાજરી દરમિયાન ખરદાહના આઈ.સી.ના સૂચનાથી કેસની તપાસ હાથ ધરી હતી. ત્યારબાદ, આ સાક્ષી મુજબ, તેણે સહઆરોપીઓની શોધમાં દરોડા પાડ્યા, પરંતુ તેઓનો પત્તો લાગી શક્યો નહીં. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૮એ છોટકા પંચાનન તરફદાર, ચોર બિશુ @ બિશુ બિશુ @ દત્તા @ દાસ, સાધુ @ સત્યજિત દાસ, શ્યામલ ઘોષ અને ગણેશ દાસ વિરુદ્ધ વોરંટ અને પ્રોક્લેમેશન જારી કરવા અરજ કરી. તે મંજૂર કરવામાં આવ્યા. ૯મી નવેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ, તેણે નંદન કાનન અને આસપાસના વિસ્તારમાં દરોડો પાડ્યો, પરંતુ ફરાર આરોપીઓને શોધી શક્યો નહીં. ૨૧મી નવેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ, તેણે સોધપુરમાંથી આરોપી શ્યામલ ઘોષ અને સાધુ @ સત્યજિત દાસને પકડી પાડ્યા. તેણે ૭મી ઑક્ટોબર, ૨૦૦૩ના રોજ ફોટોગ્રાફર અશોક સેન પાસેથી નેગેટિવ્સ સાથેના ફોટોગ્રાફ્સ પણ કબજામાં લીધા અને આંક ૭/૧ તરીકે દર્શાવેલ જપ્તી યાદી તૈયાર કરી. ત્યારબાદ તેણે ચાર્જશીટ દાખલ કર્યું.

૩૧. અન્ય એક અમુક મહત્વનો સાક્ષી ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૦, છોટા ઓરાંગ છે, જેમણે જણાવ્યું હતું કે અંદાજે દોઢ વર્ષ અગાઉ, કલ્યાણી હાઇવે રોડ પાસે તેમના મકાનની આગળ કોઈક વ્યક્તિએ માથું, હાથ અને પગથી અલગ કરાયેલ મૃતદેહનો એક ભાગ મૂકી ગયો હતો. પોલીસ સ્થળ પર આવી હતી અને અહેવાલ તૈયાર કર્યો હતો. તેમણે ઉક્ત અહેવાલ પર પોતાની સહી કરી હતી, જેને તેમણે અદાલતમાં આંક ૩/૧ તરીકે યોગ્ય રીતે સ્વીકાર્યો હતો.

૩૨. આ તે પુરાવો છે જે ઘટનાઓની શૃંખલા સંપૂર્ણ કરે છે અને ફરિયાદ પક્ષનો કેસ કોઈપણ વાજબી સંદેહથી પર સ્થાપિત કરે છે. મૃતક પોતાના ઘરમાંથી ચંદન દેના સ્થળે રૂપિયા વસૂલવા જવા નીકળ્યાના પ્રસંગથી લઈને મૃતકનો કપાયેલ હાલતમાં મળેલ મૃતદેહ મળી આવવા સુધીના તથ્યો, કેટલાક પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ સહિત વિવિધ સાક્ષીઓ દ્વારા સાબિત કરવામાં આવ્યા છે.

૩૩. એવી દલીલ કરવામાં આવી કે કેટલાંક સાક્ષીઓ પક્ષવિમુખ થયા હતા અને તેમણે ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું નથી. આ સંદર્ભમાં, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૩ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૩નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૩એ સ્વીકાર્યું કે તે રિક્ષા નં.ની રિક્ષા ચલાવનાર હતો.

૪. તેણે વધુમાં એ પણ જણાવ્યું કે પોલીસ દ્વારા તેની પૂછપરછ કરવામાં આવી નહોતી. તે જ તબક્કે વિદ્વાન સરકારી વકીલે તેને વિરુદ્ધ સાક્ષી જાહેર કરવાની અદાલતની પરવાનગી માંગી, અને અદાલતે એવી પરવાનગી મંજૂર કરી. આ સાક્ષીએ જણાવ્યું કે નર્તદાન કાનન ખાતે ૧૦ રિક્ષા ચલકો હતા અને તે પોતાની

રિક્ષા સવારે ૭.૦૦ વાગ્યાથી ૧૦.૦૦ વાગ્યા સુધી તે સ્ટેન્ડ પર ઊભી રાખતો હતો, જ્યારે બપોરે તે પોતાની રિક્ષા સોધપુર રેલવે સ્ટેશન ખાતે ઊભી રાખતો હતો. તેણે આરોપિત વ્યક્તિઓને ગણીના થેલો મારુતિ વાનમાં ચઢાવતા જોયા હોવાનો ઇનકાર કર્યો અને ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૧ હેઠળ તેણે આપેલા નિવેદનથી પણ સંપૂર્ણપણે પીછેહઠ કરી. બીજો સાક્ષી ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૩ છે, જે મારુતિ વાનની પુનઃપ્રાપ્તિનો સાક્ષી હતો. આ સાક્ષીના જણાવ્યા અનુસાર મારુતિ વાન તેની પાર્કિંગ જગ્યામાં ઊભી રાખવામાં આવી હતી. જોકે, ૩૦મી નવેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ માનિક દાસે વાહન પાર્કિંગમાંથી બહાર કાઢ્યું હતું અને ફરી મધરાતે પાછું લાવ્યું હતું. જપ્તી નોંધ પરના તેના હસ્તાક્ષર અંગે, જેને તેણે આંક ૧૩ તરીકે સ્વીકાર્યો હતો, તેણે એવો બચાવ લીધો કે તેની પાસેથી ખાલી કાગળો પર હસ્તાક્ષર લેવડાવવામાં આવ્યા હતા.

માત્ર આ હકીકત કે આ બે સાક્ષીઓ પ્રતિકૂળ બની ગયા હતા, તેનાથી ફરિયાદ પક્ષના કેસ પર પ્રતિકૂળ અસર થતી નથી. પ્રથમ તો, તેનું કારણ એ છે કે આ સાક્ષીઓએ જે હકીકતો સાબિત કરવી હતી, તે હકીકતો અન્ય ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓ દ્વારા પહેલેથી જ સંપૂર્ણ રીતે સાબિત થઈ ચૂકી છે અને તે સાક્ષીઓ પ્રતિકૂળ બન્યા નથી; ઉલટે, તેમણે ફરિયાદ પક્ષના કેસને સંપૂર્ણ સમર્થન આપ્યું છે. ફરિયાદ પક્ષના વર્ણન મુજબ, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૩ ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૪, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૫ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૬ સાથે મળીને મારુતિ વેનની પુનઃપ્રાપ્તિનો સાક્ષી હતો. આ તમામ સાક્ષીઓએ કાયદાનુસાર

ઉક્ત પુનઃપ્રાપ્તિ સાબિત કરી છે. તેમણે સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યું છે કે માણિક દાસના નિવેદનના આધારે જ તે વાહન પુનઃપ્રાપ્ત કરવામાં આવ્યું હતું. અન્ય સાક્ષીઓએ સાબિત કર્યું છે કે મૃતકના મૃતદેહના વિખંડિત ભાગો ધરાવતા શણના કોથળાઓ લઈ જવા માટે ઉક્ત વાહનનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રથમ, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૩ એવો સાક્ષી છે, જે રેલ્વે સ્ટેશનના રિક્ષા સ્ટેન્ડ પર અન્ય બે સાક્ષીઓ એટલે કે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૯ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૧ સાથે હાજર હતો, અને તેમણે મારુતિ વેનમાં શણના કોથળાઓ ચડાવવામાં આવ્યા હતા તે હકીકત પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી તરીકે સંપૂર્ણ રીતે સાબિત કરી છે. બીજું, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૩ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૩ દ્વારા આપવામાં આવેલ વર્ણન પણ, ભલે તુકડાઓમાં હોય, ફરિયાદ પક્ષના કેસને આંશિક રીતે સમર્થન આપે છે. ઉદાહરણ તરીકે, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૩એ જણાવ્યું છે કે મારુતિ વેનનો ચાલક માણિક દાસ હતો અને આ પણ જણાવ્યું છે કે ઘટનાના દિવસે રાત્રે અંદાજે ૯.૩૦ વાગ્યે તેણે પાર્કિંગ સ્થળમાંથી વાહન બહાર કાઢ્યું હતું અને મધરાત પછી તેને પાછું લાવ્યો હતો. તેણે આ પણ જણાવ્યું હતું કે આ કાર માણિક દાસ ચલાવી રહ્યો હતો. તેવી જ રીતે, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૩એ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે સ્ટેન્ડ પર અન્ય રિક્ષાઓ ઊભી હતી. આ જ તે સ્થળ હતું જ્યાં ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૯ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૧એ મારુતિ વેનમાં શણના કોથળાઓ ચડાવવામાં આવતા જોયા હતા. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૩ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૩ જેવા, જે પ્રતિકૂળ બન્યા હતા, એવા સાક્ષીઓના નિવેદનો પણ

ફરિયાદ પક્ષના કેસને આંશિક રીતે સમર્થન આપે છે. તે કાયદાનો સ્થિર સિદ્ધાંત છે કે પ્રતિકૂળ સાક્ષીના નિવેદન પર પણ અદાલત તેટલી હદ સુધી ભરોસો મૂકી શકે છે જેટલી હદ સુધી તે ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપે છે. આ સંદર્ભમાં ગોવિંદરાજુ@ ગોવિંદા વિ. સ્ટેટ બાય શ્રીરામપુરમ પી.એસ. અને અન્ય એક [(૨૦૧૨) ૪ સેક ૧૨૨]ના કેસનો સંદર્ભ લઈ શકાય.

૩૪. ત્યારબાદ, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓના નિવેદનોમાં કેટલીક વિસંગતતાઓ અને વિરોધાભાસો છે, એટલા માટે કે આ સાક્ષીઓએ આરોપીએ મૃતક સાથે ઝપાઝપી કરી અને તેનું ગળું ઘોટ્યું તે તેઓએ ક્યારે જોયું તે અંગે અલગ અલગ સમય જણાવ્યા છે. એ સાચું છે કે પી ડબલ્યુ ૮, પી ડબલ્યુ ૧૭ અને પી ડબલ્યુ ૧૯ દ્વારા જણાવાયેલા સમયમાં કંઈક ફરક છે. તેવી જ રીતે, પી ડબલ્યુ ૭, પી ડબલ્યુ ૯ અને પી ડબલ્યુ ૧૧ ના નિવેદનોમાં પણ કંઈક ફરક છે. ગુનો કરવા માટે આરોપીનો હેતુ શું હતો તે અંગે પણ પી ડબલ્યુ ૨, પી ડબલ્યુ ૪ અને પી ડબલ્યુ ૬ ના નિવેદનોમાં કેટલીક ભિન્નતાઓ દર્શાવવામાં આવી છે. નિઃસંદેહ, આ સાક્ષીઓના નિવેદનોમાં કેટલીક લઘુત્તમ વિસંગતતાઓ અથવા ભિન્નતાઓ શોધી શકાય છે. પરંતુ અદાલતે જોવાનું એ છે કે શું આ ભિન્નતાઓ મહત્વપૂર્ણ છે અને શું તે ફરિયાદ પક્ષના કેસને નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે. દરેક ભિન્નતા ફરિયાદ પક્ષના કેસને પ્રતિકૂળ અસર કરવા પૂરતી હોઈ શકે એમ નથી. ગુનો ક્યારે થયો તે સમય અંગે દર્શાવવામાં આવેલી ભિન્નતાઓ હાલના કેસના તથ્યોમાં સંપૂર્ણ સંભવિત છે. પ્રથમ, આ

સાક્ષીઓ રિક્ષા ચલાવનારા છે અથવા નિરક્ષર છે અથવા ખૂબ ઉચ્ચ શિક્ષિત વ્યક્તિઓ નથી, અને તેમના નિવેદનો પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવ્યા હતા. અદાલતમાં તેમના નિવેદનો ઘટના તારીખથી બે વર્ષથી વધુ સમય પછી નોંધવામાં આવ્યા હતા. સાક્ષીઓને કોઈ હેતુ આપવો અથવા કોઈ વિશિષ્ટ ઘટનાના સમયમાં ૧૫-૨૦ મિનિટના ફરકને મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસ ગણવો અયોગ્ય રહેશે. સંલગ્ન પરિસ્થિતિઓ અને ઘટના જે રીતે બની તે જોતા, આ સાક્ષીઓ પાસેથી સંબંધિત સમય સાથે આ ઘટનાઓ અત્યંત ચોકસાઈથી વર્ણવવાની અપેક્ષા રાખવી પણ શક્ય નથી. આ કહેવાતી ભિન્નતાઓ અથવા વિરોધાભાસોની અસંગતતા દર્શાવવા માટે, પી ડબલ્યુ ૨, પી ડબલ્યુ ૪ અને પી ડબલ્યુ ૬ ના નિવેદનોનું અવલોકન કરી શકાય. પી ડબલ્યુ ૪ અને પી ડબલ્યુ ૬ એ જણાવ્યું છે કે મૃતકે ભાડે આપવા માટે પોતાના ભાઈ સાથે મળી દુકાનો બાંધેલી હતી અને ત્યારબાદ આરોપીઓએ મૃતક પાસેથી રૂ. ૪૦,૦૦૦/- ની રકમ માંગવાની શરૂ કરી હતી અને જો તેમની માંગણી સંતોષવામાં નહીં આવે તો ગંભીર પરિણામોની ધમકી આપી હતી. પી ડબલ્યુ ૨ એ પણ સમાન નિવેદન કર્યું છે. છતાં, તેણે જણાવ્યું છે કે ઉત્તમ દાસ અને આરોપીઓએ મૃતકને ધમકી આપી હતી કે જો ઉક્ત રકમ ચૂકવવામાં નહીં આવે તો તેઓ મૃતકને તેના દ્વારા બાંધવામાં આવેલી ઉક્ત દુકાનોનો આનંદ લેવા અને ઉપયોગ કરવા દેશે નહીં. તેને કોઈ રીતે વિરોધાભાસ કહી શકાય તેમ નથી, તો મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસ તો દૂરની વાત છે. સાક્ષીઓ મુજબ, આરોપીઓ દ્વારા પૈસાની માંગણી સંતોષવામાં નહીં આવે તો બે પ્રકારના ગંભીર પરિણામો થવાના જણાવાયા હતા. પી ડબલ્યુ

૪ અને પી ડબલ્યુ ૬ મુજબ, તેમણે મૃતકને મારી નાખવાની ધમકી આપી હતી, જ્યારે પી ડબલ્યુ ૨ મુજબ, આરોપીઓએ ધમકી આપી હતી કે તેઓ આરોપીને ઉક્ત મિલ્કતનો ભોગવટો કરવા દેશે નહીં.

આ તમામ સાક્ષીઓનાં નિવેદનો સ્પષ્ટપણે એક જ હેતુ દર્શાવે છે, એટલે કે, ગેરકાયદેસર રીતે નાણાંની માંગણી અને સાથે સાથે ચુકવણીમાં નિષ્ફળતા થાય તો મૃતકને ગંભીર પરિણામોની ચેતવણી. અમારા મત મુજબ, આ વિરોધાભાસ નથી, પરંતુ મૃતક અને તેના ભાઈએ બાંધેલી મિલકતના સંદર્ભમાં આરોપીના વર્તન અંગે સદ્ભાવપૂર્વક કરાયેલા નિવેદનો છે. કાનૂનનો સ્થિર સિદ્ધાંત એવો છે કે અદાલતે સાક્ષીના નિવેદનનું તેની સંપૂર્ણતામાં પરીક્ષણ કરવું જોઈએ અને યુક્તિપૂર્ણ નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે તે નિવેદનને અન્ય સાક્ષીઓનાં નિવેદનો સાથે વાંચવું જોઈએ. કોઈપણ સાક્ષીનું નિવેદન ભાગરૂપે અને/અથવા અલગથી વાંચી શકાય નહીં. અમને આ સાક્ષીઓનાં નિવેદનોમાં એવો કોઈ તાત્વિક અથવા ગંભીર વિરોધાભાસ દેખાતો નથી, જેનાથી આરોપીને કોઈ લાભ મળી શકે.

૩૫. અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર થયેલા વિદ્યાવંત વકીલે દલીલ કરી કે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૪ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૬ રસ ધરાવતા સાક્ષીઓ છે, કારણ કે તેઓ મૃતક વ્યક્તિના નજીકના સગા છે. વધુમાં, એમ પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૭ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૯ના નિવેદનો નોંધપાત્ર વિલંબ પછી, એટલે કે ૩ થી ૨૨ દિવસના અંતરે, નોંધવામાં આવ્યા હતા અને આ કારણોસર

ફરિયાદ પક્ષનો કેસ સ્પષ્ટ ત્રુટિઓ અને ખામીઓથી પીડિત છે. તેથી, આ પુરાવાને અદાલત દ્વારા આરોપીઓને દોષિત ઠેરવવા માટે વિચારણા હેઠળ લઈ શકાય તેમ નહોતું. તેના વિરુદ્ધમાં, આ કારણોસર આરોપીઓ નિર્દોષ છૂટકારાને પાત્ર છે. ઓડિશા રાજ્ય વિ. બ્રહ્માનંદ નંદા [(૧૯૭૬) ૪ એસસીસી ૨૮૮] અને મારુતિ રામા નાઈક વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [(૨૦૦૩) ૧૦ એસઈસી ૬૭૦] પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

૩૬. વિપરીત રીતે, રાજ્ય તરફથી કરવામાં આવેલી રજૂઆત એવી છે કે વિલંબ અંગે સમજૂતી આપવામાં આવી છે અને તપાસ અધિકારીની વિગતવાર જિરહ કરવામાં આવી હોવા છતાં, આવા વિલંબનું કારણ શું હતું તે બાબતે તેને એક પણ સૂચન કરવામાં આવ્યું નહોતું અને તેથી, આરોપી આ તબક્કે તેનો કોઈ લાભ લઈ શકતો નથી. આ સંદર્ભમાં રાજ્ય તરફથી બ્રાથી ઉર્ફે સુખદેવ સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્ય [(૧૯૯૧) ૧ એસ.સી.સી. ૫૧૯) બંતી ઉર્ફે ગુડ્ડુ વિ. એમ.પી. રાજ્ય [(૨૦૦૪) ૧ એસ.સી.સી. ૪૧૪) અને યુ.પી. રાજ્ય વિ. સતીશ [(૨૦૦૫) ૩ એસ.સી.સી. ૧૧૪) પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

૩૭. આ એવા પ્રશ્નો છે કે જે હવે પુનઃઅનિર્ણિત રહ્યા નથી. આ અદાલતનો સદૈવ સગત અભિપ્રાય એવો રહ્યો છે કે જો કોઈ નિશ્ચિત સાક્ષીની મોડેથી થયેલી પૂછપરછ અંગે આપવામાં આવેલું સમજૂતીસભર કારણ સંભાવ્ય અને સ્વીકાર્ય હોય અને અદાલત તેને સંભાવ્ય તરીકે સ્વીકારે, તો અદાલતો દ્વારા પહોંચવામાં આવેલા નિષ્કર્ષમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ કારણ રહેતું નથી. આવો અભિપ્રાય

બંટી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે. વધુમાં, આ અદાલતે એવો પણ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે નિઃસંદેહ, જ્યારે અદાલતે મૃતક સાથે નજીકથી સંબંધિત સાક્ષીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલા પુરાવાની મૂલવણી કરવી હોય ત્યારે તેને એવો પુરાવો મૂલવવામાં અત્યંત સાવચેત રહેવું પડે છે, પરંતુ માત્ર એટલા એકમાત્ર આધારે કે તે રસ ધરાવતા સાક્ષીનો પુરાવો છે, એવા પુરાવાનો યાંત્રિક અસ્વીકાર અનિવાર્ય રીતે ન્યાયવિફળતા તરફ દોરી જશે [ભ્રાથી (ઉપરોક્ત)]. સતીશ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, આ અદાલતે વધુમાં ઠરાવ્યું હતું કે આરોપી દ્વારા મોડેથી થયેલી પૂછપરછના પાસા અંગે પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવે ત્યારે તપાસ અધિકારી દ્વારા આપવામાં આવેલી સમજૂતીની અદાલતે વિશ્વસનીયતાના કસોટીપથ્થર પર ચકાસણી કરવી જોઈએ. તે અન્ય સાક્ષીઓ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા ફરિયાદ પક્ષના પુરાવાની વિશ્વસનીયતા પર કોઈ અસર ન પણ કરે.

૩૮. સાક્ષીઓની પૂછપરછ કરવામાં થયેલો વિલંબ એક પરિવર્તનશીલ પરિબળ છે. તે અનેક પરિસ્થિતિઓ પર નિર્ભર રહે છે. ઉદાહરણ તરીકે, સાક્ષીઓ ઉપલબ્ધ ન હોવા, તપાસ અધિકારી ગંભીર બાબતોમાં વ્યસ્ત હોવા, તપાસ અધિકારી ફરાર રહેલા આરોપીઓને ધરપકડ કરવામાં પોતાનો સમય વિતાવતા હોવા, એ જ કેસની તપાસના અન્ય ક્ષેત્રોમાં વ્યસ્ત હોવા જે તેના તાત્કાલિક અને મહત્વપૂર્ણ ધ્યાનની માંગ કરતી હોય, વગેરે. હાલના કેસમાં, પુરાવામાં આવ્યું છે કે આરોપી વ્યક્તિઓ ફરાર હતા અને તપાસ અધિકારીએ આરોપીઓની ધરપકડ

કરવા માટે ગંભીર પ્રયત્નો કરવા પડ્યા હતા અને તે માટે વિવિધ સ્થળોએ જવું પણ પડ્યું હતું, જેમાં પશ્ચિમ બંગાળથી દિલ્હી આવવું પણ સમાવેશ થાય છે. તપાસ અધિકારીએ વિશેષરૂપે એવું જણાવ્યું છે, અને તે પણ સ્વયંપ્રેરિત રીતે, કે તેણે વિસ્તારને ઘેરી લીધા પછી પણ આરોપીઓના ઘરો પર દરોડો પાડવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પરંતુ કોઈ પરિણામ મળ્યું નહોતું. તેણે એ પણ સુનિશ્ચિત કર્યું હતું કે મૃતકના ક્ષતવિક્ષત શરીરના ભાગો હોસ્પિટલ સુધી પહોંચે અને ધરપકડ કરાયેલા આરોપીઓના કહ્યાથી વિવિધ વસ્તુઓની પુનઃપ્રાપ્તિ પણ કરાવી હતી.

વધુમાં, જેમના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા હતા તે સાક્ષીઓ પોતે ગરીબ વર્ગના હતા, જેઓ જીવનનિર્વાહ કમાવવા માટે એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે જતા રહેતા હોવા જોઈએ. ઉપલબ્ધ સાક્ષીઓ જેમ કે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૪, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૬ અને ડૉક્ટર, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૬, જે અન્ય એક મહત્વપૂર્ણ સાક્ષી હતા, તેમના નિવેદનો શક્ય તેટલા વહેલા નોંધવામાં આવ્યા હતા. તપાસ અધિકારીએ અંદાજે ૨૮ સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધ્યા હતા. તપાસ અધિકારીએ અમુક તપાસ હાથ ધર્યા પછી જેમના નામ પ્રકાશમાં આવ્યા એવા સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધવામાં થોડો વિલંબ થવો સ્વાભાવિક હતો. હાલના કેસમાં રસ ધરાવતા સાક્ષીઓની પૂછપરછ અનિવાર્ય હતી. તેઓ તે વ્યક્તિઓ હતા જેઓને આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા મૃતકને અપાતી ધમકી વિશે જાણ હતી. તેમના નિવેદનો નોંધ્યા વગર તપાસ અધિકારી વધુ આગળ તપાસ ચલાવી શક્યો હોત નહીં, ખાસ કરીને વર્તમાન કેસની હકીકતો

ધ્યાનમાં લેતાં. માત્ર એટલા માટે કે ત્રણ સાક્ષીઓ મૃતકના સગા હતા, એ કારણે અન્ય સાક્ષીઓ, જેઓ સમાન સ્થિતિમાં નહોતા, તેમના નિવેદનોની વિશ્વસનીયતા અને મૂલ્યવત્તા અંગે અદાલતના મનમાં કોઈ શંકા ઊભી થતી નથી.

૩૯. અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલે ફરિયાદ પક્ષના કેસમાં રહેલી કેટલીક સ્પષ્ટ ખામીઓ તથા ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓના અસામાન્ય વર્તન અંગે ખાસ ભાર મૂક્યો છે. વકીલના જણાવ્યા મુજબ, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૨, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૪ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી૬ જેવા સંબંધિત સાક્ષીઓએ જ્યારે પોલીસ સ્ટેશનમાં ગુમ થયાની નોંધ નોંધાવી હતી ત્યારે આરોપીઓએ પૈસાની માંગણી કરી હતી અને જો તે માંગણી પૂર્ણ ન કરવામાં આવે તો મૃતકને ગંભીર પરિણામોની ધમકી આપી હતી, તેવી વાત પોલીસને ન જણાવી હોવું અત્યંત અસ્વાભાવિક છે. વધુમાં, એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે ગુનાની આચરણ સાથે કોઈ વૈજ્ઞાનિક કડી સ્થાપિત કરવા અથવા ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન પૂરું પાડવા માટે તપાસ અધિકારીએ ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળા (એફ.એસ.એલ.) ને કંઈપણ મોકલ્યું નહોતું. દલીલ એવી છે કે આ મહત્વપૂર્ણ ખામીઓ છે અને સામાન્ય રીતે તેના પરિણામે આરોપીઓને નિર્દોષ છૂટકારો મળવો જોઈએ.

૪૦. અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી આ દલીલથી અમે પ્રભાવિત થતા નથી. ઉપર અમે પહેલેથી જ નોંધ્યું છે કે રસ

ધરાવતા સાક્ષીઓ (મૃતકના કુટુંબજનો) પર અવિશ્વાસ કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. તેમના નિવેદનો વિશ્વસનીય અને ભરોસાપાત્ર છે. ગુમ થયાની ડાયરી નોંધાવતા સમયે તેમણે આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા ગેરકાયદેસર રીતે પૈસાની માંગણી તથા આરોપીઓએ મૃતકને ગંભીર પરિણામોની ધમકી આપી હતી તે બાબત પોલીસને જણાવી નહોતી, તે કોઈ મહત્વપૂર્ણ ચૂક ગણાવી શકાય નહીં. તેમના પતિ/ભાઈ ઘરે પરત આવ્યા ન હતા તેથી કુટુંબના તમામ સભ્યો ભારે માનસિક તાણ હેઠળ રહ્યા હશે. આ કહેવું હકીકતની દૃષ્ટિએ પણ યોગ્ય નથી કે સંબંધિત સાક્ષીઓએ કોઈ પણ તબક્કે પોલીસને આ પ્રકારની કોઈ વાત જણાવી નહોતી. તપાસ અધિકારી, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૨૮, એ પોતાના નિવેદનમાં વિશેષરૂપે જણાવ્યું હતું કે "ઝાન્ટુ દે એ મને જણાવ્યું હતું કે ૧૫.૮.૦૩ ના રોજ ઉત્તમ દાસ, દીપક દાસ, મનોરંજન દેબનાથ, ગણેશ, છોટકા, ચોર બિસુ, શ્યામલ, સાધુએ આર્ચિંદિબ ભટ્ટાચાર્ય સમક્ષ તેની પાસેથી રૂપિયા ૪૦,૦૦૦/- ની માંગણી કરી હતી." નિશ્ચિતરૂપે, તપાસમાં કેટલીક વિસંગતતાઓ છે, કારણ કે તપાસ અધિકારીએ લોહી લાગેલા ગણીના થૈલા અને જપ્ત કરાયેલા અન્ય હથિયારોને એફ.એસ.એલ. પાસે મોકલવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી, સંબંધિત દુકાનોના ફોટોગ્રાફ લીધા નહીં, તેમનો સ્થળ નકશો તૈયાર કર્યો નહીં, વગેરે. તપાસની દરેક વિસંગતિ અદાલત સમક્ષ એટલી અસરકારક નથી બનતી કે જેના પરિણામે અનિવાર્ય રીતે આરોપીઓનો નિર્દોષ છૂટકારો આપવો પડે. આ ગૌણ પરિણામવાળી વિસંગતતાઓ/ચૂકો છે. હકીકતમાં, હાલના કેસમાં આ બાબતે કોઈ ગંભીર વિવાદ નથી કે મૃતકે પોતાની જ જમીન પર દુકાનો બાંધેલી હતી. આ

દુકાનો ઘટના સ્થળ નહોતી, પરંતુ માત્ર સંબંધિત હકીકત દર્શાવતી હતી. સ્થળ નકશો તૈયાર ન કરવો અથવા ગણીના થૈલાઓને એફ.એસ.એલ. પાસે ન મોકલવા જેવી બાબતો વર્તમાન કેસની પરિસ્થિતિમાં ફરિયાદ પક્ષના કેસ માટે ઘાતક ગણાવી શકાય નહીં. નિશ્ચિતરૂપે, જો તપાસ અધિકારીએ આવા પગલાં લીધા હોત તો ફરિયાદ પક્ષના કેસ માટે તે વધુ શ્રેયસ્કર બનત. સી. મુનિયપ્પન વિ. તામિલનાડુ રાજ્ય [(૨૦૧૦) ૯ એસ.સી.સી. ૫૬૭] માં આ અદાલતે સ્પષ્ટપણે સિદ્ધાંત દર્શાવ્યો છે કે આ મુદ્દા અંગેનો કાયદો સુસ્થાપિત છે કે માત્ર તપાસમાં રહેલી ખામી જ પોતાના બળે નિર્દોષ છૂટકારાનો આધાર બની શકતી નથી. જો આવા ઈરાદાપૂર્વકના અથવા બેદરકારીભર્યા તપાસકાર્યોને અથવા તે દ્વારા થયેલા છોડછાંટ અથવા ચૂકને પ્રાથમિકતા આપવામાં આવે તો

ઉપરીછલ્લી તપાસ થવાથી ફોજદારી ન્યાય વહીવટ પ્રત્યે લોકોનો વિશ્વાસ અને ભરોસો ખંડિત થઈ જાય. આવો જ અભિપ્રાય આ અદાલતે શેઓ શંકર સિંહ વિ. ઝારખંડ રાજ્ય અને અન્ય [{૨૦૧૧) ૩ એસ.સી.સી. ૬૫૪) ના કેસમાં અપનાવ્યો હતો, જેમાં અદાલતે એવું ધાર્યું હતું કે તપાસ એજન્સી દ્વારા ઓળખ પરીક્ષણ પરેડ યોજવામાં નિષ્ફળતા રહે તે, તે દૃષ્ટિએ, અદાલતમાં થયેલા ઓળખના પુરાવાને નબળો પાડવાનો પ્રભાવ ધરાવતી નથી. આવી ઓળખને કેટલું વજન આપવું તે બાબત દરેક કેસના વિશિષ્ટ તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓના આધારે અદાલત નક્કી કરશે. તેવી જ રીતે, કેસની પરિસ્થિતિઓમાં એફ.એસ.એલ.નો સંદર્ભ ન આપવો એ કેસની તપાસમાં રહેલી માત્ર એક ખામી

છે અને આવી ખામીથી ફરજિયાત રીતે એવો નિષ્કર્ષ નીકળતો નથી કે ફરિયાદ પક્ષનો કેસ સંપૂર્ણપણે વિશ્વાસપાત્રતા વિનાનો છે.

૪૧. કારણ કે અમે ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓના વર્તન અંગે ચર્ચા કરી રહ્યા છીએ, તેથી અદાલતે આરોપીઓના વર્તનનું પણ ધ્યાનમાં લેવું મહત્વપૂર્ણ છે. ઘટના થયેલી તારીખ પછી તરત જ આરોપીઓ ફરાર હતા અને પોલીસ સત્તાધિકારીઓ દ્વારા વિવિધ દરોડા પાડવામાં આવ્યા હોવા છતાં તેમની ધરપકડ કરી શકાઈ નહોતી. તપાસ અધિકારીને આરોપીઓને ધરપકડ કરવા માટે વિવિધ સ્થળોએ, અર્થાત્, સોધપુર અને દિલ્હી જવું પડ્યું હતું. એ સાચું છે કે માત્ર પોલીસ દ્વારા પકડાઈ જવાની ભીતિથી પોતાનાં નિવાસસ્થાનથી દૂર રહેવું એ આરોપીનું ખૂબ જ અસ્વાભાવિક વર્તન ગણાય એવું નથી, જેથી તેને સ્વતઃ ફરાર ગણવામાં આવે અને જેના આધારે અદાલત પ્રતિકૂળ અનુમાન દોરે. અપીલકર્તા તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલે પરમજીત સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ ઉત્તરાખંડ [(૨૦૧૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૪૩૯) નો ચુકાદો આધારરૂપે દર્શાવ્યો છે. પરંતુ અમે આ હકીકત અવગણી શકતા નથી કે હાલનો કેસ એવો નથી જેમાં આરોપીઓ નિર્દોષ હતા અને તેઓ તેમના સામાન્ય નિવાસસ્થાનથી દૂર રહેવા માટે યોગ્ય કારણ ધરાવતા હતા. હકીકતમાં, તેઓ ગામ છોડીને ગયા હતા અને અનેક દિવસો સુધી ઉપલબ્ધ નહોતા. આવી રીતથી અને આવા લાંબા સમયગાળા સુધી ફરાર રહેવું એક સંબંધિત વિચારણા છે. ભલે અમે એવું માન્ય ધરીએ કે માત્ર ફરાર રહેવું જ પોતે એવી સકારાત્મક પરિસ્થિતિ ન ગણાય જે માત્ર આરોપીના દોષિત હોવાની

સંભાવના સાથે જ સુસંગત હોય, કારણ કે એ અજાણ્યું નથી કે નિર્દોષ વ્યક્તિઓ પણ ભાગી શકે.

ખોટા રીતે ફોજદારી કેસોમાં સંડોવાઈ જવાની ભીતિથી દૂર રહેવું, પરંતુ હાલના કેસમાં, આ ચુકાદામાં અમે ચર્ચા કરેલ અને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા સ્થાપિત કરેલ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, આ સ્પષ્ટ થાય છે કે આરોપીઓનું ફરાર રહેવું માત્ર આરોપીઓના દોષિત હોવાના અનુમાન સાથે સુસંગત જ નથી પરંતુ તે તેમની તરફ નિશ્ચિત રીતે આંગળી પણ ચીંધે છે. રવિન્દ્ર કુમાર પાલ @ દારા સિંહ વિ. રિપબ્લિક ઑફ ઇન્ડિયા કેસમાં આ અદાલતે

[(૨૦૧૧) ૨ સેક ૪૯૦], નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

૮૮. ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા આગ્રહ કરાયેલ બીજી પરિસ્થિતિ એવી હતી કે ઘટના પછી ટૂંક સમયમાં એ–૩ ફરાર થઈ ગયો હતો અને ધરપકડ ટાળી રહ્યો હતો, અને આ ફરારી, ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૮ હેઠળ આચરણ તરીકે ગણાતી હોવાથી, તેની દોષિતતા સાબિત કરવા માટે અન્ય પુરાવા સાથે વિચારણા હેઠળ લેવાય તેવી હતી. હકીકત એવી જ રહે છે કે તેની ધરપકડ થાય ત્યાં સુધી તે ઘણો સમય ઉપલબ્ધ રહ્યો નહોતો, અને આ હકીકતનો બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા વિવાદ કરવામાં આવ્યો નથી. અમે સંતુષ્ટ છીએ કે બે પત્રોના અંતર્વસ્તુઓ તથા ફરિયાદપક્ષના સાહેદ ૨૩ ના પુરાવાને સ્વીકારતા પહેલાં, નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે તેને આવશ્યક તક આપી

હતી અને યોગ્ય પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યું હતું, જેને હાઇકોર્ટે યથોચિત રીતે સ્વીકારી હતી.

૪૨. ત્યારબાદ એવી દલીલ પણ કરવામાં આવી કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવો અત્યંત નબળો પુરાવો છે અને હાલના કેસમાં સંપૂર્ણ કડી સ્થાપિત ન થયેલ હોવાથી આરોપીઓને નિર્દોષ છૂટકારો મળવાનો હક છે. આ દલીલ પણ અમને પ્રભાવિત કરતી નથી. પ્રથમ તો, અમે કેટલીક વિગતવાર ચર્ચા કરી છે કે આ સંપૂર્ણપણે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાનો જ મામલો નથી. ત્યાં પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ છે જેઓએ મૃતક અને આરોપીઓ વચ્ચે થયેલી હાથાપાઈ તથા આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા મૃતકનું ગળું દબાવી હત્યા કરવી અને મૃતકના વિખંડિત દેહના ભાગો ગણીના થેલાંમાં ભરીને મારુતિ વાનમાં ચડાવવાની ઘટના જોઈ હતી. 'છેલ્લે સાથે જોવામાં આવેલ' સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરતો પુરાવો તથા ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૭ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૯ દ્વારા જોવામાં આવેલા મૃતક સાથેના ઝઘડા અને ગળું દબાવવાની ઘટનાના અનુસંધાને, સાક્ષીઓની હાજરીમાં મૃતકનો દેહ ટુકડાઓમાં મળ્યો હતો તે હકીકત સંપૂર્ણપણે સ્થાપિત થઈ છે. અત્યંત મર્યાદિત હદ સુધી આ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાનો મામલો છે અને ફરિયાદ પક્ષે ઘટનાક્રમની સંપૂર્ણ કડી સાબિત કરી છે. જ્યારે આરોપી વ્યક્તિઓને મૃતક સાથે છેલ્લે જીવિત હાલતમાં જોવામાં આવ્યા હતા તે સમય અને તેના વિખંડિત દેહની શોધ વચ્ચેનો અંતર ઘણો ઓછો છે અને શક્ય અનુમાન એવું જ નીકળે કે મૃતકની હત્યા કરવાના અપરાધ માટે આરોપીઓ

જવાબદાર છે. એકવાર છેલ્લે સાથે જોવામાં આવેલ સિદ્ધાંત લાગુ પડે પછી, આરોપીઓ પર આ બાબત સમજાવવાનો ભાર હતો કે તેઓને સાથે જીવિત જોવામાં આવ્યા બાદ મૃતક સાથે શું બન્યું. આ સંદર્ભમાં આરોપી વ્યક્તિઓ કોઈ યુક્તિપૂર્ણ અથવા સંભવિત સમજૂતી આપવામાં નિષ્ફળ ગયા છે.

૪૩. પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના કેસોમાં પણ અદાલતે સાવચેતી રાખવાની રહે છે કે તે અનુમાન અથવા શંકા પર આધાર ન રાખે અને કાનૂની પુરાવાના સ્થાને તેને સ્થાન લેવાની મંજૂરી આપવામાં ન આવે. જે પરિસ્થિતિઓમાંથી દોષિત હોવાનો નિષ્કર્ષ કાઢવાનો હોય, તે સૌપ્રથમ પૂર્ણપણે સ્થાપિત થયેલી હોવી જોઈએ અને આમ સ્થાપિત થયેલાં તમામ તથ્યો માત્ર આરોપીની દોષિતતાની કલ્પના સાથે જ સુસંગત હોવા જોઈએ. પરિસ્થિતિઓ નિશ્ચિત અને નિષ્કર્ષાત્મક સ્વભાવ તથા પ્રવૃત્તિ ધરાવતી હોવી જોઈએ અને એવી હોવી જોઈએ કે જે સાબિત કરવાનું પ્રસ્તાવિત છે તે સિવાયની દરેક કલ્પનાને બહાર કરે. {સંદર્ભ: મૌસમ સિંઘા રોય અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ ડબ્લ્યુબી. [(૨૦૦૩) ૧૨ એસસીસી ૩૭૭]}.

૪૪. આરોપી ગણેશે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળના પોતાના નિવેદનમાં આ હકીકત સ્વીકારી હતી કે તેને ફરાર જાહેર કરીને અદાલતમાં ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવ્યું ત્યાં સુધી પણ તે ફરાર હતો અને ત્યારબાદ આરોપ નક્કી થયા પછી તેણે પોલીસ સ્ટેશનમાં આત્મસમર્પણ કર્યું હતું. આ બાબતમાં તેને વિશેષરૂપે પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નના ઉત્તર તરીકે, આ સાચું છે એવું કહેવા સિવાય તેણે કોઈ વધુ સ્પષ્ટીકરણ આપ્યું નહોતું. પુરાવાનો આ ભાગ

આ આરોપીની તરફથી સદ્ભાવનાના અભાવ તરફ સંકેત કરે છે. આ પણ નોંધવા યોગ્ય છે કે તમામ આરોપીઓએ માત્ર એટલું જ જણાવ્યું હતું કે તેઓ કંઈ જાણતા નહોતા. છતાં, તેઓ જે અવધિ દરમિયાન ફરાર હોવાનું જણાવાયું હતું, તે અવધિનો તેમણે વિવાદ કર્યો નહોતો. ફરિયાદ પક્ષના પુરાવાના પ્રકાશમાં જોવામાં આવે તો, આ ફરી એક એવી પરિસ્થિતિ છે જે આરોપીઓના દોષિતત્વ તરફ સંકેત કરે છે.

૪૫. આરોપી શ્યામલ ઘોષ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલો બીજો દલીલ એવો છે કે તેનું નામ પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં નહોતું, પોલીસ અટકાયત દરમિયાન તેની ઓળખ કરવામાં આવી નહોતી અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮ દ્વારા તેના નિવેદનમાં પણ તેનું નામ લેવામાં આવ્યું નહોતું. પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં શ્યામલ ઘોષનું નામ દાખલ ન કરવામાં આવ્યું હોવા બાબતે એટલું નોંધપાત્ર છે કે કોઈપણ આરોપીનું નામ પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં દર્શાવવામાં આવ્યું નહોતું, કારણ કે તે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૫ના નિવેદનના આધારે નોંધવામાં આવ્યો હતો. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૫એ માત્ર માનવ શરીરના ભાગો ધરાવતા ગણીના થેલાં મળી આવ્યાની જાણ કરી હતી. તેથી તે તબક્કે આ અંધ હત્યાનો બનાવ હતો અને પોલીસ દ્વારા તેમ જ નોંધવામાં આવ્યો હતો. હવે આ હકીકત તરફ આવીએ કે અદાલત સમક્ષના પોતાના નિવેદનમાં ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮એ આ આરોપીનું નામ વિશેષરૂપે લીધું નહોતું, તો અમે નોંધીએ છીએ કે શ્યામલ ઘોષનું નામ ઉક્ત સાક્ષીએ લીધું નહોતું, તે સાચું છે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૮એ માત્ર છ

આરોપીઓનાં નામ લીધાં હતાં, પરંતુ સાથે સાથે આ બાબત પણ નોંધવાની છે કે જ્યારે તેણે અદાલતમાં હાજર આરોપીઓને ઓળખ્યાં, ત્યારે તેણે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે "તે રાત્રે હુમલો કરનાર વ્યક્તિઓ આજે અદાલતમાં હાજર છે (ઓળખ્યા)". ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૭એ મૃતકનું ગળું દબાવી મારવામાં આવે તે પહેલાં તાત્કાલિક થયેલો ઝઘડો જોયો હતો અને તેણે પોતાના નિવેદનમાં શ્યામલ ઘોષનું નામ સ્પષ્ટ રીતે લીધું છે. નિશ્ચિતરૂપે, આ સાક્ષીએ પણ છ વ્યક્તિઓનાં નામ લીધાં હતાં અને આ સાક્ષીના કહેવા મુજબ આરોપીઓએ તેને સ્થળ છોડવા કહ્યું હતું, જે પછી તેણે તેમ કર્યું હતું. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ૧૯એ પણ એ જ રીતે છ વ્યક્તિઓનાં નામ લીધાં હતાં અને આરોપી શ્યામલનું નામ વિશેષરૂપે લીધું નહોતું, છતાં તેણે પોતાની તપાસ દરમિયાન એવું પણ જણાવ્યું હતું કે, "જે વ્યક્તિઓને મેં તે રાત્રે જોયા હતા, તેઓ બધાં આજે અદાલતમાં હાજર છે (ઓળખ્યા)".

૪૬. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ઝઘડો અને ગળું દબાવવાની ઘટનાના ત્રણેય પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓએ કેટલાક આરોપીઓના નામ જણાવ્યા હતા, જ્યારે અન્યના નામ ખાસ કરીને જણાવ્યા નહતા. તેમ છતાં, તેમણે અદાલતમાં તમામ આરોપીઓને તે વ્યક્તિઓ તરીકે ઓળખ્યા હતા, જે મૃત્યુ પામેલ પર થયેલા હુમલા, ઝઘડા અને ગળું દબાવવાની ઘટના સમયે હાજર હતા. ટિકા રામ વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય [(૨૦૦૭) ૧૫ એસ.સી.સી. ૭૬૦)] ના કેસમાં આ અદાલતે, એ દલીલ નકારી કાઢતાં કે પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં આરોપીનું નામ

ઉલ્લેખાયેલ નથી, એવું ઠરાવ્યું હતું કે માત્ર આ કારણસર જ આ આરોપી સામે ફરિયાદ પક્ષનો કેસ નકારી શકાય તેમ નથી. અદાલતે વધુમાં એવું પણ ઠરાવ્યું હતું કે જ્યાં ફરિયાદ પક્ષ પોતાનો મામલો સ્થાપિત કરવામાં સમર્થ થાય છે, ત્યાં એવો ઉલ્લેખનો અભાવ માત્ર પોતે જ આરોપીને શંકાનો લાભ આપવા પૂરતો ગણાઈ શકતો નથી. હાલના કેસમાં, જેમ અગાઉથી ચર્ચા કરવામાં આવી છે, ફરિયાદ પક્ષ પોતાનો મામલો યુક્તિસંગત શંકાથી પર સ્થાપિત કરવામાં સમર્થ થયો છે.

૪૭. ઉપરોક્ત ચર્ચામાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વિસંગતતાઓ અથવા ચૂકો મહત્વપૂર્ણ સ્વરૂપની હોવી આવશ્યક છે અને ત્યારે જ તે કોઈ ગંભીર પરિણામવાળા વિરોધાભાસ સમાન ગણાઈ શકે. દરેક ચૂકો કાયદાની દૃષ્ટિએ વિરોધાભાસનું સ્થાન લઈ શકતી નથી અને તેથી ફરિયાદ પક્ષના કેસ અંગે શંકા ઉપજાવવાનો આધાર બની શકતી નથી. નગણ્ય પ્રકારની નાની વિસંગતતાઓ, અસંગતતાઓ અથવા અતિશયોક્તિઓ, જેઓ ફરિયાદ પક્ષના કેસના મૂળ તત્ત્વને અસર કરતી નથી, તેમને ફરિયાદ પક્ષના પુરાવાને સંપૂર્ણપણે નામંજૂર કરવા માટેના આધાર તરીકે સ્વીકારવા ન જોઈએ. માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે આવી ચૂકો સત્યતામાં અથવા સાક્ષીની વિશ્વસનીયતામાં ગંભીર શંકા ઊભી કરે એવા વિરોધાભાસમાં પરિણમે અને અન્ય સાક્ષીઓ પણ અદાલત સમક્ષ એવા મહત્વપૂર્ણ સુધારાઓ અથવા વિરોધાભાસો કરે કે જેના કારણે પુરાવો અસ્વીકાર્ય બને, ત્યારે અદાલતો એવી સાક્ષી ઉપર નિર્ભયતાપૂર્વક આધાર રાખવાની

સ્થિતિમાં ન હોઈ શકે. ફરિયાદ પક્ષના કેસને તત્ત્વતઃ અસર કરતી ગંભીર વિસંગતતાઓ અને ચૂકોને સાક્ષીઓના નિવેદનોમાં રહેલી માત્ર સરહદી ફેરફારોની સ્પષ્ટ વિરુદ્ધતા રૂપે સમજવા જોઈએ. પહેલાનું કાયદાની દૃષ્ટિએ ફરિયાદ પક્ષના કેસના પુરાવાકીય મૂલ્ય ઉપર અસર કરી શકે; પરંતુ પછીનું ફરિયાદ પક્ષના કેસને પ્રતિકૂળ રીતે અસર કરતું નથી. પુરાવાની મૂળવણીનો બીજો એક સ્થિર નિયમ, જેમ અગાઉ દર્શાવ્યું છે, એ છે કે અદાલતે સાક્ષીના સમગ્ર નિવેદન તરફ ધ્યાન આપ્યા વિના તેની સાક્ષીમાંથી અલગ પાડેલો કોઈ એકાંગી ભાગ લઈને કોઈ નિષ્કર્ષ કાઢવો ન જોઈએ. ક્યારેક એવું પણ શક્ય બને કે સાક્ષી દ્વારા કોઈ હકીકત અથવા પરિસ્થિતિનો સ્વીકાર માત્ર તેના નિવેદનને અથવા અભિલેખ પર મૂકવામાં આવેલ બાબતને સ્પષ્ટ કરવા માટે જ હોય. જ્યાં અભિલેખ પર સ્પષ્ટીકરણ દ્વારા સાચી હકીકતો રજૂ કરવાનો સાક્ષી તરફથી યથાર્થ પ્રયાસ હોય, ત્યાં એવા નિવેદનને તે પરિસ્થિતિથી ભિન્ન દૃષ્ટિએ જોવું જોઈએ જેમાં વિરોધાભાસ એવો હોય કે જે તેની સમગ્ર સાક્ષીને જ ક્ષતિગ્રસ્ત બનાવે.

૪૮. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૨ના સ્પષ્ટીકરણના સંદર્ભમાં

જે ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત નિવેદનમાં કોઈ હકીકત અથવા પરિસ્થિતિ દર્શાવવામાં થયેલા છૂટાછવાયા વિષય સાથે સંબંધિત છે, તેવી છૂટ જો તે જે સંદર્ભમાં થાય છે તેને ધ્યાનમાં લેતાં મહત્વપૂર્ણ અને અન્યથા સંબંધિત જણાય, તો તે વિરોધાભાસ સમાન બની શકે છે અને વિશિષ્ટ સંદર્ભમાં કયો છૂટ વિરોધાભાસ સમાન બને છે કે નહીં, તે હકીકતનો પ્રશ્ન રહેશે. આ સ્પષ્ટીકરણનું

સાદું વાચન દર્શાવે છે કે જો ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૬૧ હેઠળ સાક્ષીના નિવેદનમાં મહત્વપૂર્ણ છૂટ કરવામાં આવી હોય, તો તે વિરોધાભાસ સમાન બની શકે છે અને તે ખરેખર એવો વિરોધાભાસ બને છે કે નહીં, તે દરેક કેસમાં હકીકતનો પ્રશ્ન છે. (સુનીલ કુમાર સંભુદયા વિ. ગુપ્તા (ડૉ.) વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય [(૨૦૧૦) ૧૩ એસ.સી.સી. ૬૫૭] અને સુભાષ વિ. હરિયાણા રાજ્ય [(૨૦૧૧) ૨ એસ.સી.સી. ૭૧૫]).

૪૯. કલમ ૧−.૬૨ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની વ્યાખ્યામાંથી જે મૂળભૂત તત્વ નિર્વિવાદ રીતે સ્પષ્ટ થાય છે તે 'મે' શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ છે. યોગ્ય રીતે કહીએ તો, દરેક ઉપેક્ષા અથવા અસંગતિ એવી નથી હોતી કે જે મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસ સમકક્ષ ગણાય અને તેથી આરોપીને કોઈ લાભ મળે. જો વિધાનમંડળનો આશય તેના વિરુદ્ધ હોત, તો વિધાનમંડળે 'મે' શબ્દના સ્થાને 'શેલ' શબ્દપ્રયોગ કર્યો હોત. 'મે' શબ્દ વિવેકાધિકારનું એક તત્વ રજૂ કરે છે, જે કાયદા અનુસાર અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી અદાલતે વાપરવાનું હોય છે. વધુમાં, આવી ઉપેક્ષા, ભિન્નતા અથવા અસંગતિ મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસ છે કે નહીં, તે ફરીથી તથ્યનો એક પ્રશ્ન છે, જે આપેલ કેસના તથ્યોના સંદર્ભ સાથે નિર્ધારિત થવાનો હોય છે. આ રીતે, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્ર હેઠળ પુરાવામાં વિરોધાભાસની કલ્પના કોઈ પરમ અર્થમાં કહી શકાય તેવી નથી અને તેનું ઉદાર અર્થઘટન કરવું પડે, જેથી અદાલત પાસે ઇચ્છનીય વિવેકાધિકાર રહે કે તે નક્કી કરી શકે કે તે માત્ર વિરોધાભાસ છે કે મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસ, જે સાક્ષીના સમગ્ર પુરાવાને

અવિશ્વસનીય બનાવે છે અને ફરિયાદ પક્ષના કેસને મહત્વપૂર્ણ રીતે અસર કરે છે.

૫૦. ત્યારબાદ, એવો પણ દ્રઢતાપૂર્વક અને નિશ્ચિતપણે એવો વાદ કરવામાં આવે છે કે જ્યાં ફરિયાદ પક્ષ 'છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા'ના સિદ્ધાંત પર આધાર રાખે છે, ત્યાં તેને મૂળભૂત રીતે એ સમય સ્થાપિત કરવો જ પડે કે જ્યારે આરોપી અને મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિ છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા હતા, તેમજ મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિનું મૃત્યુ કયા સમયે થયું હતું. જો આ બે પાસાઓ સ્થાપિત ન થાય, તો 'છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા'ના સિદ્ધાંતનો પ્રયોગ જ માન્ય ગણાય નહીં અને તે ફરિયાદ પક્ષના કેસમાં ગંભીર ખાડો પેદા કરશે. આ વાદના સમર્થનમાં, આ અદાલતના એસ. કે. યુસુફ વિ. સ્ટેટ ઑફ વેસ્ટ બંગાલ [(૨૦૧૧) ૧૧ એસ.સી.સી. ૭૫૪] કેસના ચુકાદા પર આધાર મુકવામાં આવ્યો છે.

૫૧. 'છેલ્લે જીવિત જોવામાં આવ્યા હોવાનો સિદ્ધાંત' નો ઉપયોગ કરવા માટે વ્યક્તિ છેલ્લે જીવિત જોવામાં આવી હતી તે સમય અને મૃતકના મૃત્યુનો તથ્ય પ્રકાશમાં આવ્યો તે વચ્ચે સંભવિત કડી હોવી આવશ્યક છે. આ બંને ઘટનાઓ વચ્ચે સમયની દ્રષ્ટિએ યુક્તિસંગત સાન્નિધ્ય હોવું જોઈએ. કાનૂનની આ પ્રસ્તાવનામાં બહુ અપવાદ સ્વીકાર્ય નથી, પરંતુ જોવાનું એ છે કે આ સિદ્ધાંતનો અમલ આપેલ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ પર આધાર રાખીને કરવો રહે છે. આ અદાલતે યુસુફના કેસના ઉપરોક્ત પરિચ્છેદ ૨૧ માં, મોહમ્મદ અઝાદ @ સામીન વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય [(૨૦૦૮) ૧૫ એસ.સી.સી. ૪૪૯] અને

સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઑફ ઇન્વેસ્ટિગેશન મારફતે રાજ્ય વિ. મહેંદર સિંહ દહિયા [(૨૦૧૧) ૩ એસ.સી.સી. ૧૦૯] ના કેસનો ઉલ્લેખ કરતાં, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:-

. ઈ "૨૧. અંતિમ વખત સાથે જોવામાં આવવાની સિદ્ધાંત ત્યારે લાગુ પડે છે, જ્યારે આરોપી અને મૃતકને છેલ્લે જીવિત હાલતમાં સાથે જોવામાં આવેલ સમયબિંદુ અને ત્યારબાદ મૃતક મૃત હાલતમાં મળી આવવાનો સમયગાળો એટલો નાનો હોય કે આરોપી સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિ ગુનાનો કર્તા હોવાની શક્યતા અશક્ય બની જાય. (જુઓ મોહદ. આઝાદ વિ. સ્ટેટ ઑફ ડબલ્યુબી અને સ્ટેટ વિ. મહેંદર સિંહ દહિયા)"

૫૨. આથી, સમયાંતરાલની વાજબીતા કેટલીક હદે મહત્વપૂર્ણ છે. જો સમયાંતરાલ બહુ મોટો હોય, તો મૃત્યુ પામેલ વ્યક્તિ સાથે આરોપી અંતિમ વખત જીવિત હાલતમાં જોવામાં આવ્યો હતો અને તેથી પૂર્વવર્તી વ્યક્તિ જ ગુનાના કૃત્ય માટે જવાબદાર હતો એવો અનુમાન અદાલત માટે કરવો માત્ર મુશ્કેલ જ નહીં પરંતુ કદાચ યોગ્ય પણ ન ગણાય. સમયના પરિબળને ધ્યાનમાં રાખીને આ સિદ્ધાંતો લાગુ કરવાનો હેતુ એ છે કે અદાલત એનું પરીક્ષણ કરી શકે કે જ્યાં બંનેને છેલ્લે સાથે જોવામાં આવ્યા હતા અને તે સમય જ્યારે

મૃતક એચ. મૃત હાલતમાં મળ્યો હતો તે સમયગાળો ટૂંકો હોય, તો અનિવાર્ય રીતે એ નિષ્કર્ષે પહોંચવું પડે છે કે ગુનાનું આચરણ કરવા માટે આરોપી વ્યક્તિ

જવાબદાર હતી અને મૃત્યુ કેવી રીતે થયું તેની સમજ આપવાનો ભાર તેના પર હતો.

૫૩. વર્તમાન કેસના તથ્યોમાં, સમયનો તત્વ એટલો મહત્વપૂર્ણ ભાગ ભજવતો નથી, કારણ કે આ એવો કેસ છે જેમાં આરોપીઓ દ્વારા મૃતકનું ગળું દબાવીને કરવામાં આવેલી હત્યાના પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ હતા, અને તેથી, ફરિયાદ પક્ષ પાસેથી એ અપેક્ષા રાખી શકાતી નથી કે તે સ્વતંત્ર પુરાવા રજૂ કરીને છેલ્લે સાથે જોવામાં આવેલ સમય અને મૃત્યુનો સમય સાબિત કરે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૧૭ આરોપી અને મૃતક વચ્ચે થયેલ તકરારનો સાક્ષી છે. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૮ આરોપીગણ દ્વારા મૃતકનું ગળું દબાવવામાં આવ્યું તેનો સાક્ષી છે. તે ઉપરાંત, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૭, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૯ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૧૧ આરોપીઓ દ્વારા માનવ શરીરના અંગો ધરાવતી શણના કોથળા મારુતિ વાનમાં ચઢાવવામાં આવી હતી તેના સાક્ષીઓ છે. તેથી, આ તથ્યો સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ દ્વારા સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે. આ પૈકી કોઈપણ સાક્ષી આરોપીનો સગો નથી અથવા આરોપી પ્રત્યે દ્વેષભાવ ધરાવતો સાક્ષી નથી. નોંધ પર આવ્યું છે કે ઘટના ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ની મધરાત્રીએ બની હતી. ઘટના ક્યારે બની તે અંગે વિવિધ સાક્ષીઓએ દર્શાવેલા સમયમાં થોડો ફેરફાર (૫ થી ૧૦ મિનિટ) હોઈ શકે. તેમના નિવેદનો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે મોટા પાયે તેઓએ યોગ્ય પ્રમાણમાં ફેરફાર સાથે અંદાજે એકસરખો સમય દર્શાવ્યો છે, જેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે આરોપીગણ અને મૃતકને સાક્ષીઓએ જુદા જુદા સ્થળોએ જોયા

હતા. અમે અગાઉથી જ ઠરાવ્યું છે કે આ વિસંગતિઓ કોઈ મહત્વપૂર્ણ વિરોધાભાસ સમાન નથી. તેથી, મૃત્યુનો સમય ૨૯મી/૩૦મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ રાત્રે ૧૧.૩૦ વાગ્યાથી સવારે ૧૨.૦૦ વાગ્યા વચ્ચે સ્પષ્ટ રીતે સ્થાપિત થાય છે. ત્યારબાદ, મૃતકના મૃતદેહના નિકાલની ક્રિયા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૨૦૧ હેઠળના ગુનાને આકર્ષે છે.

૫૪. મૃતકના મૃત્યુ બાબતે જ્યાં સુધી પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી બે ઘટનાઓ, અર્થાત્ મૃતકને છેલ્લે જીવિત જોવાની ઘટના અને મૃતકના મૃત્યુની હકીકત જાણમાં આવવાની ઘટના, વચ્ચે ભાગ્યે જ કોઈ સમયાંતર હતું. બધી ઘટનાઓ ૨૯મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩ ની મધ્યરાત્રે રાત્રે ૧૧.૦૦ વાગ્યાથી ૧૨.૦૦ વાગ્યા દરમિયાન ઘટી હતી. તેથી, આ આધાર પર ઉઠાવવામાં આવેલો તકરાર સંપૂર્ણપણે કોઈપણ ગુણ વગરનો છે.

૫૫. આરોપી શ્યામલ તરફથી એવું પણ દલીલ કરવામાં આવ્યું હતું કે ઓળખ પરેડ યોજાઈ હોવા છતાં, તેને સાક્ષીઓએ ઓળખ્યો નહોતો અને વધુમાં ઓળખ પરેડ અયોગ્ય વિલંબ પછી યોજાઈ હતી, તેમજ ત્યારે યોજાઈ હતી જ્યારે ઘટનાની વિગતો પહેલેથી જ ટેલિવિઝન પર પ્રસારિત કરવામાં આવી ચૂકી હતી. તેથી, અદાલતે ગુનાના આચરણમાં સંકળાયેલા વ્યક્તિઓ તરીકે આરોપીઓની ઓળખ પર આધાર રાખવો જોઈએ નહીં અને તેમને શંકાનો લાભ આપવો જોઈએ.

૫૬. ટેસ્ટ ઓળખ પરેડનો સમગ્ર આશય એ છે કે જે સાક્ષીઓએ ઘટના બન્યાના સમયે ગુનેગારોને જોયા હોવાનો દાવો કર્યો હોય, તેઓ કોઈપણ સહાય અથવા અન્ય કોઈ સ્ત્રોત વિના, અન્ય વ્યક્તિઓની વચ્ચેમાંથી તેમની ઓળખ કરે. તેમની સત્યનિષ્ઠાની કસોટી કરવા માટે આ પરીક્ષણ કરવામાં આવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તપાસના તબક્કામાં ઓળખ પરેડ યોજવાનો મુખ્ય હેતુ પ્રથમ છાપના આધારે સાક્ષીઓની સ્મૃતિની કસોટી કરવો અને ફરિયાદ પક્ષને એ નક્કી કરવામાં સક્ષમ બનાવવાનો છે કે તેઓમાંથી બધા અથવા કોઈને ગુનાના પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી તરીકે ઉલ્લેખી શકાય કે નહીં.

૫૭. એટલું જ યોગ્ય છે કે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા તપાસ એજન્સીને ફરજિયાતપણે ઓળખ પરેડ યોજવા માટે બાધ્ય કરતી નથી. પોલીસ કસ્ટડી દરમિયાન ઓળખ પરેડ ન યોજવામાં આવવાથી માત્ર એ કારણસર અદાલતમાં થયેલ ઓળખનો પુરાવો અગ્રાહ્ય અથવા અસ્વીકાર્ય બની જતો નથી. આવા અનેક કેસો થયા છે જેમાં આરોપીની અદાલતમાં સાક્ષીઓ દ્વારા પ્રથમ વખત ઓળખ કરવામાં આવી હોય. લેવામાં આવેલ દૃષ્ટિકોણોમાંથી એક એવો છે કે માત્ર અદાલતમાં પ્રથમ વખત થયેલ ઓળખને જ દોષિત ઠેરવવાના આધારરૂપ બનાવવી ન જોઈએ, પરંતુ આ કોઈ નિરપવાદ નિયમ નથી. ઓળખ પરેડનો હેતુ તેવા પુરાવાની વિશ્વસનીયતા તપાસવાનો અને મજબૂત બનાવવાનો છે. તે મુજબ, સાવધાનીના સુરક્ષિત નિયમ તરીકે સામાન્ય રીતે અદાલતમાં સાક્ષીઓએ શપથપૂર્વક આપેલી સાક્ષીમાં, તેમને અજાણ્યા રહેલા આરોપીઓની

ઓળખ અંગે, અગાઉ થયેલ ઓળખ કાર્યવાહી સ્વરૂપે સમર્થનકારક પુરાવા શોધવા યોગ્ય માનવામાં આવે છે. જોકે, સાવધાનીનો આ નિયમ અપવાદોને આધીન છે. મુનશી સિંહ ગૌતમ વિ. સ્ટેટ ઑફ એમ.પી.[(૨૦૦૫) ૯

એસ.સી.સી. ૬૩૧], શિઓ શંકર સિંહ વિ. ઝારખંડ રાજ્ય અને અન્ય એક. [(૨૦૧૧) ૩ એસ.ઇ.સી. ૬૫૪].

૫૮. ઓળખ પરેડ તપાસનું એક સાધન છે અને તેનો મુખ્યત્વે ઉપયોગ, એક તરફ ફરિયાદ પક્ષના કેસને વધુ સશક્ત બનાવવા માટે તથા બીજી તરફ કેસમાં આરોપી તરીકે નામિત વ્યક્તિઓ વાસ્તવમાં જ ગુનેગારો છે તેની દ્વિગુણી ખાતરી કરવા માટે થાય છે. ઓળખ પરેડ મૂળત્વે પોલીસ દ્વારા કરવામાં આવતી તપાસના તબક્કાને સંબંધિત છે. કોઈ ચોક્કસ સાક્ષી ઓળખ પરેડમાં આરોપીની ઓળખ કરવામાં સમર્થ થયો છે તે હકીકત માત્ર અદાલતમાં થયેલી ઓળખને સમર્થન આપતી એક પરિસ્થિતિરૂપ છે. તેથી, તે માત્ર એક સંબંધિત વિચારણા છે, જેની મૂલવણી અદાલત, નિર્દિષ્ટ કેસના તથ્યોના સંદર્ભમાં, અન્ય અનુસંગી પરિસ્થિતિઓ અને સમર્થક પુરાવાઓને ધ્યાનમાં રાખીને કરી શકે છે.

૫૯. હાલના કેસમાં, નિશ્ચિતરૂપે શ્યામલ ઘોષ, આરોપીની ઓળખ તા. ૨૮મી નવેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ યોજાયેલ પરીક્ષણ ઓળખ પરેડ વખતે થઈ ન હતી. તેમ છતાં, સાધુ @ સત્યજિત દાસની ઓળખ કરવામાં આવી હતી. ફરિયાદપક્ષના સાહેદ–૧૪ તે માનનીય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ છે જેઓએ દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ માનિક દાસનું નિવેદન નોંધ્યું હતું તેમજ તા. ૨૮મી

નવેમ્બર, ૨૦૦૩ના રોજ ઓળખ પરેડ પણ યોજી હતી. અન્ય આરોપીઓને ઓળખ માટે ન તો રજૂ કરવામાં આવ્યા

પરેડ થઈ નહોતી અને તેથી તેમની ઓળખ કરવાની પ્રશ્નજ ઊભો થઈ શકતો નહોતો. માત્ર એટલી હકીકત કે આરોપી શ્યામલ ઘોષની મણિક દાસ દ્વારા ઓળખ કરવામાં આવી નહોતી, તે હાલના કેસમાં વિશેષ પ્રાસંગિકતા ધરાવતી નથી. પ્રથમ તો,

તે કારણસર કે મણિક દાસને અદાલતમાં ક્યારેય સાક્ષી તરીકે તપાસવામાં આવ્યા નહોતા અને આરોપીને દોષિત ઠરાવતા સમયે તેમના ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળના નિવેદન પર પણ કોઈ અદાલતે આધાર રાખ્યો નથી. બીજું, માત્ર એક જ નહીં, પરંતુ તમામ સાક્ષીઓ એટલે કે ફરિયાદપક્ષના સાહેદ- ૭, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ-૮, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ-૯, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ-૧૧, ફરિયાદપક્ષના સાહેદ-૧૭ અને ફરિયાદપક્ષના સાહેદ-૧૯ એ અદાલતમાં આરોપીની યોગ્ય રીતે ઓળખ કરી હતી અને તેમણે એવું કોઈ વાંધા કે સંકોચ વિના કર્યું હતું. મણિક દાસ એવો વ્યક્તિ હતો જે પોતે જ ધમકી હેઠળ હતો અને જેને બેરાકપુર ઓ. એમ. હાઇવે નજીક જુટના થેલાં નિકાલ માટે લઈ જવા કહેવામાં આવ્યું હતું. તેથી, અમારું વિચારીને થયેલ મત છે કે મણિક દાસ દ્વારા શ્યામલ ઘોષની ઓળખ ન થવી હાલના કેસમાં અગત્યહીન છે ..

૬૦. આ તબક્કે અમે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવાના આધાર પર, મણિક દાસનું ફોજદારી પ્રક્રિયા

સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ નોંધાયેલ નિવેદન ધ્યાનમાં લીધા વિના, ફરિયાદ પક્ષે પોતાનો મામલો યુક્તિપૂર્ણ શંકાથી પર સાબિત કરવામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે એવો નિષ્કર્ષ પરત આપ્યા પછી, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળનું મણિક દાસનું નિવેદન પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે કે નહીં અને તેનું પુરાવાકીય મૂલ્ય શું છે તે બાબતની તપાસ કરવી અમારા માટે આવશ્યક રહેતી નથી. કાનૂની પ્રશ્ન એ છે કે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૪ હેઠળ નોંધાયેલ નિવેદન પર કોઈ નિર્ધારિત કેસમાં ફરિયાદ પક્ષ ભરોસો મૂકી શકે કે નહીં. અમે આ પ્રશ્ન ખુલ્લો રાખીએ છીએ.

૬૧. અંતમાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે હાલના કેસમાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ની જોગવાઈઓ આકર્ષિત થતી નથી, કારણ કે ફરિયાદ પક્ષ સામાન્ય ઈરાદો અથવા ગુનાની આચરણમાં આરોપી વ્યક્તિઓની ભાગીદારી પૈકી એક પણ બાબત સાબિત કરવામાં સક્ષમ રહ્યું નથી. પરિણામે, તેમને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ને કલમ ૩૪ સાથે વાંચીને તેના હેઠળના ગુનામાં દોષિત ઠરાવી શકાતા ન હોત. આ કેસના આ પાસાને સંબંધિત પુરાવાની ચર્ચા કરીએ તે પહેલાં, આવો ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ના ઘટકો અને તેના ઉપયોગ સંબંધિત કાયદાનો પરીક્ષણ કરીએ.

૬૨. આ અદાલતના અત્યંત તાજેતરના ચુકાદામાં નંદ કિશોર વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય [(૨૦૧૧) ૧૨ એસ.સી.સી. ૧૨૦] ના કેસમાં, આ અદાલતે ભારતીય

દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ ના વ્યાપ અને પરિસીમા તેમજ કોઈ નિર્ધારિત કેસમાં તેની લાગુ પડતાને નીચે મુજબ ચર્ચી હતી :

"૨૦. આ કલમનું સાધારણ વાચન દર્શાવે છે કે આ કલમનું નીચે મુજબ વિભાજન કરી શકાય છે:

(એ) ફોજદારી કૃત્ય અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે;

(બી) એવો કૃત્ય સર્વની સામાન્ય મનશા આગળ ધપાવવા માટે કરવામાં આવ્યું હોય; અને

(સી) આવા દરેક વ્યક્તિ તે કૃત્ય માટે એ જ રીતે જવાબદાર છે જાણે તે કૃત્ય તેણે એકલાએ કર્યું હોય.

બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આ ત્રણ તત્વો એ નક્કી કરવામાં અદાલતને માર્ગદર્શન આપશે કે શું કોઈ આરોપી કલમ ૩૪ ની મદદથી દોષિત ઠરાવાનો જવાબદાર બને છે કે નહીં. જેમાં પ્રથમ બે તો એવા કૃત્યો છે, જે આરોપીને આક્ષેપિત કરી શકાય એવા છે અને જે આરોપીના કૃત્ય તરીકે સાબિત કરવાના હોય છે, જ્યારે ત્રીજું પરિણામ છે. એકવાર ફોજદારી કૃત્ય અને સામાન્ય ઈરાદો સાબિત થઈ જાય, ત્યારબાદ કાનૂની કલ્પના દ્વારા, તે કૃત્ય દરેક વ્યક્તિએ વ્યક્તિગત રીતે કર્યું હોય તેવી ફોજદારી જવાબદારી ઊભી થાય છે. કલમ ૩૪ ભારતીય દંડ સંહિતા મુજબ, ફોજદારી કૃત્ય અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા કરાયેલું હોવું જોઈએ. કલમના આ ભાગમાં “કરાયેલું” શબ્દ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

તેમાંથી માત્ર એટલું જ અનુસરે છે કે કોઈ વ્યક્તિને કલમ ૩૪ ની જોગવાઈઓ અનુસરીને દોષિત ઠરાવવા પહેલાં, તે વ્યક્તિએ અન્ય વ્યક્તિઓ સાથે મળીને કંઈક કર્યું હોવું આવશ્યક છે. ફોજદારી કૃત્યના આચરણમાં વ્યક્તિગત ભાગીદારી હોવી આવશ્યક રહેશે. તેથી, કલમ ૩૪ ની મદદથી આરોપિત સમગ્ર જૂથના દરેક વ્યક્તિગત સભ્યએ સંયુક્ત કૃત્યમાં ભાગ લેનાર હોવું જોઈએ, જે તેમની સંયુક્ત પ્રવૃત્તિનું પરિણામ છે.

૨૧. કલમ ૩૪ હેઠળ, પ્રત્યેક વ્યક્તિગત ગુનેગાર તે ગુનાનું સ્વરૂપ ધરાવતા ગુનાહિત કૃત્ય સાથે શારીરિક રીતે તેમજ માનસિક રીતે સંકળાયેલો હોય છે, અર્થાત્ તે માત્ર જેને સામાન્ય કૃત્ય તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યું છે તેમાં જ નહીં, પરંતુ જેને સામાન્ય ઈરાદો કહેવાય છે તેમાં પણ સહભાગી હોય છે અને તેથી, આ બન્ને દૃષ્ટિએ તેની વ્યક્તિગત ભૂમિકા ગંભીર જોખમમાં મુકાય છે, યદ્યપિ આવી વ્યક્તિગત ભૂમિકા કોઈ સામાન્ય યોજનાનો એક ભાગ હોઈ શકે છે, જેમાં અન્યોએ પણ તેની સાથે જોડાઈ સમાન અથવા ભિન્ન ભૂમિકા ભજવી હોય. પરંતુ સામાન્ય ઈરાદાનો ઉલ્લેખ કરતાં, એ સ્પષ્ટ કરવું આવશ્યક છે કે અદાલતોએ એક તરફ "સામાન્ય ઈરાદો" અને બીજી તરફ ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રમાં સમજાતા "ગુનાહિત મનોદશા" વચ્ચેનો સૂક્ષ્મ ભેદ ધ્યાનમાં રાખવો જરૂરી છે. સામાન્ય ઈરાદો, ગુનાહિત મનોદશા સમાન કે તદ્દન એકસરખો નથી. બાદમાં ઉલ્લેખિત તત્વ પહેલાના તત્વ સાથે આકસ્મિક રીતે સંયોગી અથવા અનુસંગી હોઈ શકે, છતાં બન્ને અલગ અને ભિન્ન છે.

૨૨. કલમ ૩૪ પણ રચનાત્મક આપરાધિક જવાબદારી સાથે સંબંધિત છે. તે જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં સર્વની સામાન્ય મનશા આગળ વધારવા માટે અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા કોઈ આપરાધિક કૃત્ય કરવામાં આવે છે, ત્યાં એવી દરેક વ્યક્તિ તે કૃત્ય માટે એ જ રીતે જવાબદાર બને છે, જાણે તે કૃત્ય તેણે એકલાએ કર્યું હોય. જો સામાન્ય મનશા આરોપિત આપરાધિક ગુનાના આચરણ તરફ દોરી જાય, તો સામાન્ય મનશા વહેંચનાર દરેક વ્યક્તિ, તેમની પૈકી કોઈ એક દ્વારા કરવામાં આવેલા આપરાધિક કૃત્ય માટે રચનાત્મક રીતે જવાબદાર બને છે. (બ્રાથી વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ નો સંદર્ભ જુઓ.)

૨૩. આવા કેસોમાં વિચારણા કરતી વખતે અદાલતે ધ્યાનમાં રાખવાનો બીજો એક પાસો એ છે કે સામૂહિક ઈરાદો અથવા મનોદશા અને ભૌતિક કૃત્ય, બંને ઘટનાસ્થળે જ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અને આવો ગુનો કરવા માટે પૂર્વનિર્ધારિત યોજનાનું પરિણામ હોવું આવશ્યક નથી. આ હંમેશા કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓ પર નિર્ભર કરશે; જેમ કે હાલના કેસમાં મહાવીર એકલો અને નિશસ્ત્ર હાલતમાં મહેશ પાસેથી રૂપિયા માંગવા ગયો હતો, પરંતુ મહેશ, દિનેશ અને નંદ કિશોર તેમના ઘર બહાર ભેગા થયા અને સાક્ષીઓના નિવેદનો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તેઓ માત્ર આક્રમક જ બન્યા નહોતાં, પરંતુ તેમણે ગુનો પણ કર્યો અને તેને વારંવાર શરીરના અત્યંત મહત્વના ભાગોમાં છરીના ઘા મારીને, હૃદય અને ફેફસાં બંને ભેદી નાખ્યા તેમજ તે જમીન પર પડી ગયો પછી પણ તેના પર પથ્થરમારો કર્યો. તેમના સહભાગ અને મૃતકને મારી નાખવાનો સ્પષ્ટ

મનોભાવ ન હોત, તો દિનેશ માટે સંભાવિત રીતે મહાવીરને મારી નાખવું શક્ય બન્યું ન હોત. તેથી, તેમનામાંથી દરેકને નિર્ધારિત થતી ભૂમિકા મૃતકને મારી નાખવાના હેતુને સિદ્ધ કરવા માટેનો સામૂહિક ઈરાદો અને સામૂહિક સહભાગિતા સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ગુનાહિત કૃત્ય મૃતક મહાવીરને મારી નાખવાના સામૂહિક ઈરાદાથી કરવામાં આવ્યું હતું. નીચલી અદાલતે તેના ચુકાદામાં યોગ્ય રીતે નોંધ્યું છે કે તમામ આરોપીઓ રાત્રિના સમયે ભેગા થઈને સક્રિય સહભાગિતાથી આવા ગંભીર પ્રહારો અને ઈજાઓ પહોંચાડે છે, તે મૃતકની હત્યા કરવાનો સામૂહિક ઈરાદો દર્શાવે છે. આ પરિસ્થિતિઓમાં, નીચલી અદાલત અને વડી અદાલત દ્વારા પ્રાપ્ત કરાયેલા નિષ્કર્ષોમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાનું કારણ ઊભું થતું નથી.

૨૪. અપીલકર્તાની તરફથી હાજર થયેલ વિદ્વાન વકીલે કામતકા રાજ્ય વિ. શિવલિંગપ્પા કાલ/અયાનપ્પા મામલે આ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખીને એવી દલીલ કરી હતી કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ની મદદથી તેમને કલમ ૩૦૨ હેઠળના ગુનામાં આરોપિત કરી શકાય નહીં અથવા દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં. ઉક્ત ચુકાદાને અપીલ હેઠળના ચુકાદામાં હાઈકોર્ટે યોગ્ય રીતે અલગ પાડ્યો છે. તે મામલે, સર્વોચ્ચ અદાલતે દરેક વ્યક્તિની ભૂમિકાનો વિચાર કરીને એવો નિષ્કર્ષ નોંધ્યો હતો કે આરોપીઓની તરફથી હત્યા કરવા માટે કોઈ સામાન્ય ઉદ્દેશ્ય ન હતો. તે મામલે, અદાલત મુખ્યત્વે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૪૯ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતા સામાન્ય ઉદ્દેશ્ય અંગે સંબંધિત હતી.

હકીકતમાં, આ અદાલતના ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત ચુકાદામાં ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪નો ઉલ્લેખ પણ કરવામાં આવ્યો નથી.

૨૫. અન્ય એક કેસ, જેના તરફ આ અદાલતનું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું, તે જય ભગવાન વિ. હરિયાણા રાજ્ય છે. તે કેસમાં પણ, અદાલતે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ની વ્યાપ્તિ અંગે ચર્ચા કરી હતી અને એવું ઠરાવ્યું હતું કે સામાન્ય ઈરાદો તથા ગુનાના આચરણમાં આરોપીની ભાગીદારી એવા અવયવો છે, જે કોઈ વ્યક્તિને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ની સહાયથી દોષિત ઠેરવી શકાય તે પહેલાં પૂર્ણ થવા જોઈએ. અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું: {એસ.સી.સી. પૃ. ૧૦૭, પરા ૧૦)

૧૦. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ લાગુ કરવા માટે, બે અથવા તેથી વધુ આરોપીઓ હોવા જોઈએ તે હકીકત સિવાય, બે તત્ત્વો સ્થાપિત થવા આવશ્યક છે: (૧) સામાન્ય આશય અને (૨) ગુનાના આચરણમાં આરોપીની ભાગીદારી. જો સામાન્ય આશય સાબિત થાય પરંતુ વ્યક્તિગત આરોપીને કોઈ પ્રગટ કૃત્ય આક્ષેપિત ન કરવામાં આવ્યું હોય, તો કલમ ૩૪ આકર્ષિત થશે, કારણ કે મૂળભૂત રીતે તેમાં પ્રત્યાયોજિત જવાબદારીનો સમાવેશ થાય છે; પરંતુ જો ગુનામાં આરોપીની ભાગીદારી સાબિત થાય અને સામાન્ય આશય ગેરહાજર હોય, તો કલમ ૩૪ નો આશ્રય લઈ શકાય નહીં. દરેક કેસમાં સામાન્ય આશયનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો ઉપલબ્ધ હોવો શક્ય નથી. તે દરેક કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ પરથી અનુમાનિત કરવો પડે છે.

૨૬. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં વર્તમાન કેસના તથ્યોનું પરીક્ષણ કરતાં અમારા મનમાં જરાય શંકા રહેતી નથી કે આ ક્રૂર ગુનાની આચરણમાં ત્રણેય આરોપીઓની સમાન મન્સા હતી. તેમામાંનો દરેક વ્યક્તિ તેમાં ભાગીદાર હતો, યદાપિ જીવલેણ પ્રહાર દિનેશ ધીમારે કર્યા હતા. મૃતકના હાથ મહેશે પકડી રાખ્યા ન હોત તો, સંભવતઃ મૃત્યુ ટાળી શકાયું હોત. નંદ કિશોરે કોઈ દયા દાખવી નહોતી અને મૃતક જમીન પર ઢળી પડ્યા પછી પણ તેના પર પથ્થરો વરસાવવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું. ફરિયાદ પક્ષ યોગ્ય શંકાથી પર આરોપ સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યો છે."

૬૩. લાલ/અન રાય અને અન્ય વિ. બિહાર રાજ્ય [(૨૦૦૩) ૧ એસ.સી.સી. ૨૬૮],ના કેસમાં આ અદાલતે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ની લાગુ પડતાને આકર્ષવા માટેની પ્રબળ લાક્ષણિકતા નોંધેલી હતી અને તેવા કેસનો વિચાર કર્યો હતો જેમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અનેક વ્યક્તિઓનો આશય સમાન હોઈ શકે, તેમ છતાં તેઓએ જે કાર્યમાં ભાગ લીધો હોય તેની આગળવધીમાં તેમનો સામાન્ય આશય ન પણ હોઈ શકે. અદાલતે નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું:-

"૧૭. સુરેશના ચુકાદાના ફકરા ૪૪ માં આ અદાલતે (બહુમતી મત મુજબ) આ પ્રમાણે જણાવ્યું હતું: (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૬૮૯-૯૦)

૪૪. બરેન્દ્ર કુમાર ઘોષ અને મહબૂબ શાહના કેસોમાં પ્રિવી કાઉન્સિલના ચુકાદાઓને મંજૂરી આપતાં, આ અદાલતની ત્રણ-ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે

પાંડુરંગ વિ. હૈદરાબાદ રાજ્ય કેસમાં એવું ઠરાવ્યું હતું કે સંહિતાની કલમ ૩૪ની લાગુ પડતાને આકર્ષવા માટે ફરિયાદ પક્ષ ઉપર એ સ્થાપિત કરવાની ફરજ છે કે સામાન્ય ઈરાદો અસ્તિત્વમાં હતો, જે માટે પૂર્વનિયોજિત યોજના આવશ્યક છે; કારણ કે કોઈ વ્યક્તિને અન્યના ફોજદારી કૃત્ય માટે પ્રત્યક્ષપણે જવાબદાર ઠેરવી દોષિત જાહેર કરી શકાય તે પહેલાં, તે કૃત્ય સૌના સામાન્ય ઈરાદાની આગળવધીમાં કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ. આ અદાલતના ધ્યાનમાં સામાન્ય ઈરાદાની આગળવધીમાં કરાયેલ અંતિમ કૃત્ય હતું. પૂર્વનિયોજિત યોજનાના અભાવે અને તેથી સામાન્ય ઈરાદાના અભાવે, ભલે અનેક વ્યક્તિઓ એકસાથે કોઈ વ્યક્તિ પર હુમલો કરે અને તેમનામાંથી દરેક પોતાના વ્યક્તિગત ઈરાદા, અર્થાત્ મારવાનો ઈરાદો, સાથે અલગ અલગ પ્રાણઘાતક ઘા પહોંચાડે, તો પણ તેઓમાંથી કોઈ પાસે કલમ દ્વારા આવશ્યક એવો સામાન્ય ઈરાદો ગણાશે નહીં. આવા કેસમાં દરેક વ્યક્તિએ જે ઈજા પહોંચાડી હોય તે માટે તે વ્યક્તિગત રીતે જવાબદાર રહેશે, પરંતુ અન્ય કોઈના કૃત્ય માટે અથવા એકબીજાના કૃત્ય માટે કોઈને પણ પ્રત્યક્ષપણે જવાબદાર ઠેરવી દોષિત જાહેર કરી શકાય નહીં. અદાલતે ગુનાનું રચનાકારક બનેલા વ્યક્તિઓના વ્યક્તિગત કૃત્યોને નહીં, પરંતુ સામાન્ય ઈરાદાના સહભાગિતાને મહત્ત્વ આપ્યું હતું. પુનરુક્તિનો ભોગ બને તો પણ એ બાબત ઉપર ભાર મૂકવો જરૂરી છે કે સામાન્ય ઈરાદો સાબિત કરવા માટે અગાઉના સહમતિયોજનાનો સીધો પુરાવો હોવો જોઈએ અથવા એવી પરિસ્થિતિઓનો પુરાવો હોવો જોઈએ કે જેઓ આવશ્યક રીતે તે અનુમાન તરફ દોરી જાય; અને 'અપરાધસૂચક હકીકતો આરોપીની નિર્દોષિતાની સાથે અસંગત

હોવી જોઈએ અને કોઈ અન્ય યુક્તિસંગત પરિકલ્પનાથી સમજાવી શકાય તેવી ન હોવી જોઈએ.' તેથી, સંહિતાની કલમ ૩૪ હેઠળ અભિપ્રેત મુજબ, ફોજદારી કૃત્ય પહેલાં કોઈપણ સમયે ઊભો થયેલો સામાન્ય ઈરાદો પરિસ્થિતિજ પુરાવા દ્વારા સાબિત કરી શકાય છે.

૧૮. સુરેશ કેસમાં આ અદાલતે, કલમ ૩૪ આકર્ષવા માટેના મુખ્ય લક્ષણની નોંધ કરતાં, નીચે મુજબ જણાવ્યું છે: (એસ.સી.સી. પૃ. ૬૮૬, પરિછેદ ૩૯)

૩૯. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ (આગળ જતાં જેને 'સંહિતા' તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવી છે) લાગુ પડવા માટેનું પ્રભુત્વ ધરાવતું લક્ષણ એ છે કે અંતે બનતા 'ફોજદારી કૃત્ય'માં ભાગીદારીનો તત્વ રહેલો હોવો જોઈએ. કલમ ૩૪ના અનુવર્તી ભાગમાં ઉલ્લેખિત 'કૃત્ય'નો અર્થ તે અંતિમ ફોજદારી કૃત્ય છે, જેમાં સામાન્ય ઈરાદો વહેંચવાનો આરોપી સામે આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, તમામના સામાન્ય ઈરાદાની આગળવટમાં અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા કરાયેલા અંતિમ ફોજદારી કૃત્ય માટે આરોપીને જવાબદાર ઠેરવવામાં આવે છે. આ કલમ એવો અભિપ્રાય ધરાવતી નથી કે તમામ આરોપીઓએ અંતિમ ફોજદારી કૃત્ય માટે જવાબદાર બનવા અલગ-અલગ કૃત્ય કર્યું હોવું આવશ્યક છે. જો આવી વ્યાખ્યા સ્વીકારવામાં આવે, તો કલમ ૩૪નો હેતુ નિષ્ફળ બની જશે.

૧૯. કાયદાપુસ્તકમાં કલમ ૩૪ને સમાવવામાં મૂકવાના વિષયમાં વિધાનમંડળના અભિપ્રાયની સાચી અને યોગ્ય મૂલવણી માટે, જોગવાઈ પર

દષ્ટિ કરવી આવશ્યક છે અને તે મુજબ કલમ ૩૪ નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવે છે:

૩૪. સમાન ઈરાદાને આગળ વધારવા માટે અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા કરાયેલ કૃત્યો.–જ્યારે કોઈ ફોજદારી કૃત્ય તમામના સમાન ઈરાદાને આગળ વધારવા માટે અનેક વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે, ત્યારે એવી દરેક વ્યક્તિ તે કૃત્ય માટે એ જ રીતે જવાબદાર ગણાશે જાણે તે કૃત્ય તેણે એકલાએ જ કર્યું હોય.

૨૦. અધિનિયમ પર સીધી નજર કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે કલમ ૩૪નો સાર એવો છે કે આપરાધિક કૃત્યમાં ભાગ લેતા વ્યક્તિઓના મનનો સમકાલીન એકમત કોઈ નિશ્ચિત પરિણામ લાવવા માટે હોવો જોઈએ. આ નોંધવું સુસ્થાપિત છે કે આવું એકમત સ્થળ પર પણ વિકસી શકે છે. ઉપરોક્ત અવલોકનોને આ અદાલતના રામસ્વામી અય્યંગાર વિ. ટી.એન. રાજ્યના નિર્ણયમાંથી આધાર મળે છે.

૨૧. આ જ પ્રકારની ભાવના સાથે, પ્રિવી કાઉન્સિલે બરેન્દ્ર કુમાર ઘોષ વિ. કિંગ એમ્પરર મામલે કલમ ૩૪નો સાચો આશય નીચે મુજબ નિર્દિષ્ટ કર્યો હતો: (એ.આઈ.આર. પૃ. ૬)

કલમ ૩૪ ના શબ્દોને આ અતિશય મર્યાદિત અર્થમાં વાંચીને તેમનું સત્વહરણ કરવું યોગ્ય નથી. કલમ ૩૩ મુજબ, કલમ ૩૪ માં આવેલો ફોજદારી કૃત્યનો અર્થ ક્રિયાઓની શ્રેણીનો પણ સમાવેશ કરે છે અને વધુમાં, 'કૃત્ય' માં કૃત્ય ન

કરવાનો અવકાશ પણ સમાવેશ પામે છે; ઉદાહરણ તરીકે, કોઈની આંખો સામે જ હત્યા થતી હોય ત્યારે તેને અટકાવવા હસ્તક્ષેપ ન કરવાનો અવકાશ. કલમ ૩૭ મુજબ, જ્યારે કોઈ ગુનો અનેક ક્રિયાઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે, ત્યારે જે કોઈ વ્યક્તિ તે ક્રિયાઓમાંથી કોઈ એક ક્રિયા કરીને, એકલા અથવા અન્ય કોઈ વ્યક્તિ સાથે સંયુક્ત રીતે, તે ગુનાના આચરણમાં જાણબૂઝીને સહકાર આપે છે, તે તે ગુનો કરે છે. અપીલકર્તા દરવાજાની બહાર ઊભો રહ્યો હતો ત્યારે તેણે કંઈ કર્યું ન હોય તો પણ, એ યાદ રાખવું જોઈએ કે ગુનાઓમાં પણ, અન્ય બાબતોની જેમ, 'ફક્ત ઊભા રહીને અને રાહ જોઈને રહેનારા પણ સેવા આપે છે.'

૨૨. ઉપરોક્ત ચર્ચાનો સાર એવો નિષ્કર્ષ આપે છે કે કાયદાની આવશ્યકતા એ છે કે ઘટનાસ્થળે હાજર રહેલી વેળાએ સામાન્ય આશયમાં સહભાગિત્વ હોવું જોઈએ. માત્ર પોતાને ઘટનાસ્થળથી દૂર રાખવાથી આરોપીને મુક્તિ મળી શકતી નથી – જોકે, તે બાબત વિચારાધીન કેસની હકીકતોની પરિસ્થિતિ પર આધારિત રહે છે અને તે માટે કોઈ અચળ નિયમ નિર્ધારિત કરી શકાય તેમ નથી."

૬૪. ઉપરોક્ત ચુકાદાઓના વિશ્લેષણ બાદ અને વિશેષ કરીને ધરણીધર વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય [(૨૦૧૦) ૭ એસ.સી.સી. ૭૫૯] ના કેસમાં આ અદાલતના ચુકાદાને ધ્યાનમાં લેતાં, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ ત્યાં લાગુ પડે છે જ્યાં બે અથવા તેથી વધુ આરોપીઓ હાજર હોય અને બે તત્ત્વો સ્થાપિત થવા આવશ્યક હોય, એટલે કે સામાન્ય ઈરાદો અને ગુનામાં

આરોપીની ભાગીદારી. વધુમાં, ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪માં પરોક્ષ જવાબદારીનો પણ સમાવેશ થાય છે અને તેથી, જો ઈરાદો સાબિત થાય પરંતુ કોઈ પ્રત્યક્ષ કૃત્ય કરવામાં આવ્યું ન હોય, તો પણ આ કલમનો આશ્રય લઈ શકાય. આ જોગવાઈ સામાન્ય કાનૂનની તે નિયમમાંથી અપવાદ ઉભો કરે છે કે વ્યક્તિ પોતાના જ કૃત્ય માટે જવાબદાર હોય છે, કારણ કે તે એવી જોગવાઈ કરે છે કે જો કોઈ વ્યક્તિને તે કૃત્ય કરવા માટે સામાન્ય ઈરાદો હોય, તો તેને અન્યના કૃત્ય માટે પણ પરોક્ષ રીતે જવાબદાર ઠેરવી શકાય. 'સામાન્ય ઈરાદો' શબ્દસમૂહનો અર્થ પૂર્વનિયોજિત યોજના તથા તે યોજનાના અનુસંધાનમાં કરવામાં આવેલ કાર્ય એવો થાય છે; તેથી, સામાન્ય ઈરાદો કૃત્યના આચરણ પહેલાંના કોઈ સમયબિંદુએ અસ્તિત્વમાં હોવો જોઈએ. કોઈ નિર્ધારિત કૃત્યને અસરકારક બનાવવા માટેનો સામાન્ય ઈરાદો, આપવામાં આવેલા કેસના તથ્યોના સંદર્ભમાં, અનેક વ્યક્તિઓ વચ્ચે ક્ષણિક પ્રેરણાથી પણ વિકસી શકે છે.

૬૫. બે કરતાં વધુ વ્યક્તિઓની હાજરી, સામાન્ય ઈરાદાનો અસ્તિત્વ અને પ્રગટ કૃત્યનું આચરણ — આ તત્ત્વો વર્તમાન મામલે સ્થાપિત થાય છે. સાક્ષીઓના નિવેદનો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે આઠેય આરોપીઓ ઘટના સ્થળે હાજર હતા. તેમણે રૂપિયા માંગ્યા હતા અને તેમની માંગણી પૂર્ણ ન કરવામાં આવે તો ગંભીર પરિણામોની ધમકી આપી હતી. ત્યારબાદ, તેમનો મૃતક સાથે વાદવિવાદ થયો અને ત્યારપછી મૃતકનું આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા ગળું દબાવીને હત્યાકાર્ય

કરવામાં આવ્યું અને પછી તેના મૃતદેહના ટુકડા કરીને, તે જૂટની બોરીઓમાં ભરીને, બેરાકપુર ઔમ ઔમ હાઇવેની નજીક આવેલા નિર્જન સ્થળે ફેંકી દેવામાં આવ્યો હતો. તેથી, જો મૃતકે માંગ્યા મુજબ તેમને રૂપિયા ૪૦,૦૦૦/- આપ્યા ન હોય, તો તેનો અંત લાવી દેવાના સામાન્ય ઈરાદાની આગળવટરૂપે આ તમામ કૃત્યો નિઃસંદેહ કરવામાં આવ્યા હતા. ગુનો સામાન્ય ઈરાદા અને સામૂહિક સહભાગિતાથી આચરવામાં આવ્યો હતો. વિવિધ કૃત્યો જુદા જુદા આરોપીઓ દ્વારા, તેઓ દરેકની હાજરીમાં, કરવામાં આવ્યા હતા. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, દરેક આરોપીને સામાન્ય ઈરાદો હતો. તેથી, અમે માનીએ છીએ કે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ના અમલીકરણ અંગે આરોપીઓ તરફથી રજૂ કરાયેલ દલીલમાં કોઈ તત્ત્વ નથી.

૬૬. ઉપરોક્ત કારણોને આધારે, અમે ગુણદોષના મુદ્દે કે સજાના પરિમાણના મુદ્દે વડી અદાલતના ચુકાદામાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે કોઈ કારણ જણાતા નથી. તેથી, અપીલો નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

અપીલો નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

કે.કે.ટી.

The translation of this judgment has been provided by

M/s. Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.